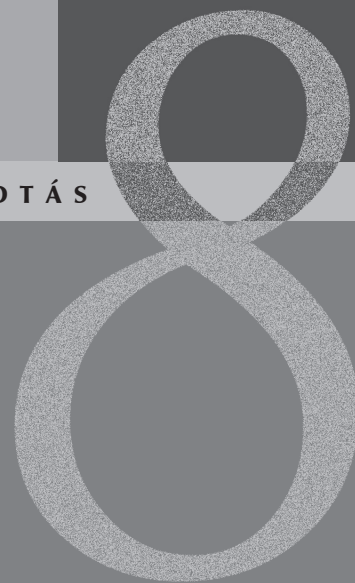

SZÖVEGÉRTÉS – SZÖVEGALKOTÁS

Tanári útmutató

3

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült.

SZAKMAI VEZETŐK

PÁLA KÁROLY SZAKMAI IGAZGATÓ

PUSKÁS AURÉL FEJLESZTÉSI IGAZGATÓHELYETTES

RÁPLI GYÖRGYI A PROGRAMFEJLESZTÉSI KÖZPONT VEZETŐJE

FEJLESZTÉSI PROGRAMVEZETŐ

KORÁNYI MARGIT

VEZETŐ FEJLESZTŐK

ARATÓ LÁSZLÓ

KÁLMÁN LÁSZLÓ

SZAKMAI BIZOTTSÁG

BÓKAY ANTAL ELNÖK

BÁNRÉTI ZOLTÁN

CSERHALMI ZSUZSA

GYŐRI JÁNOS

SCHEIN GÁBOR

ALKOTÓSZERKESZTŐ

SCHILLER MARIANN

SZAKMAI LEKTOROK

A SZAKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI

PETHŐNÉ NAGY CSILLA

FELELŐS SZERKESZTŐ

NAGY MILÁN

TIPOGRÁFIA

BÁRD JOHANNA

SULINova

© **SULINOVA KHT.**

© **SCHILLER MARIANN**

A KIADVÁNY INGYENES, KIZÁRÓLAG ZÁRT KÖRBE,
KÍSÉRLETI-TESZTELÉSI CÉLLAL HASZNÁLHATÓ.

KERESKEDELMI FORGALOMBA NEM KERÜLHET.

MÁSOLÁSA, TERJESZTÉSE SZIGORÚAN TILOS!

KIADJA AZ EDUCATIO TÁRSADALMI SZOLGÁLTATÓ KÖZHASZNÚ TÁRSASÁG
1134 BUDAPEST, VÁCI ÚT 37.

A KIADÁSÉRT FELEL: KERESKES GÁBOR ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ

NYOMDAI MUNKÁK: PÁTRIA NYOMDA ZRT., 2007

**A N A K R E Ó N
F E L T Á M A D Á S A I**

Tanári útmutató

Fejlesztők

Fábián Márton
Arató László

TARTALOM

ANAKREÓN FELTÁMADÁSAI

- 5 NÉVJEGY
- 7 A BOLDOGSÁG FORRÁSAI
- 31 ANAKREÓN: REGGELIZTEM – CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: A BOLDOGSÁG
- 52 VAS ISTVÁN (ÉS CSOKONAI) ANAKREÓNI VERSEI
- 78 ÚJABB S RÉGEBBI ANAKREÓNOK
- 99 FEJEZETZÁRÓ FELADATLAP

NÉVJEGY

A FEJEZET CÉLJA	Egy irodalmi hagyomány alaposabb megismerése, végigkövetése különböző korok különböző szerzőinek műveiben Olvasói tapasztalat szerzése a lírai hagyomány változásairól Alkotói szerepek, szerepjátékok megismerése, feltárása Motívumok, toposzok szerepének vizsgálata, elemzése Az időmértékes ritmus, ritmusképletek vizsgálata, műfaji összefüggések feltárása, egy műfaj részletes feldolgozása Kisebbségi terjedelmű önálló szövegek alkotása, olvasói vélemény, kritika megfogalmazása
KÉPESSÉGFEJLESZTÉSI FÓKUSZOK	Tematikus fókusz: A boldogság forrásai (vagy: szerelem, öregség, bor, halál). Poétikai fókusz: Egy költői hagyomány továbbélése és változásai. A tematikus és formai konvenció követése és az attól való részleges eltérés. Szövegértési fókusz: Hasonlóságok és különbségek észrevétele. Szövegalkotási fókusz: Hasonlóságok és különbségek megfogalmazása vázlatban, ábrával, rövid összefoglalóban.
A FEJEZETBEN LÉVŐ MODULOK CÍME, AJÁNLOTT ÓRASZÁMA	A boldogság forrásai Versek összeolvasása – közös és eltérő motívumok, versformák kiemelése (bor, szerelem, költészet, öregség; ionicus a minore, negyedfeles jambus) (3 óra) Anakreón: Reggeliztem... – Csokonai: A boldogság (összehasonlító verselemzés) (3 óra) Vas István és Csokonai anakreóni versei – eltérő természet és világkép (3 óra) Újabb s régebbi Anakreónok (3 óra) Feladatlap (1 óra)
AJÁNLOTT KOROSZTÁLY ELŐZŐ ÉS KÖVETŐ FEJEZET	8. évfolyam (13-14 évesek) Előző fejezet: 2. fejezet (A sziget mint kísérleti laboratórium) Követő fejezet: 4. fejezet (Nyelvek közötti különbségek)
TANTERVI MODUL KAPCSOLÓDÁSI PONTOK	Többek között: 7. évfolyam: Poétai iskola c. fejezet 10. évfolyam: Horatius Noster c. fejezet 9. évfolyam: A Biblia mint kód c. fejezet
KERESZTTANTERVI KAPCSOLÓDÁS	A FEJEZET MODULJAI ÖSSZEKAPCSOLHATÓK A RAJZ–MŰVÉSZETTÖRTÉNET ÉS A TÖRTÉNELEM TERÜLETEIVEL, ILLETVE A „SZEREPJÁTÉK” KAPCSÁN A PSZICHOLÓGIA EGYES TERÜLETEIVEL
NAT	Érvelés, önreflexióra és önkorrekcióna való törekvés Szó szerinti és metaforikus jelentések megkülönböztetése A művek műfaji természetének megfelelő szövegfeldolgozási eljárások ismerete és alkalmazása Képesség a szöveg kapcsolatának és különbségének felismerésére és értelmezésére (tematikus, motivikus kapcsolatok, utalások) Értékek, motivációk, magatartásformák felismerése, értelmezése Anyaggyűjtést, önálló munkát igénylő szövegek írása Verbális és nem verbális információk együttes kezelése Önálló vázlat és jegyzetkészítés

KÖVETELMÉNYEK	<p>A tanuló legyen képes azonosítani és értelmezni a nyelvi megalkotottság néhány jellemzőjét lírai szövegekben</p> <p>Legyen képes művek elolvasására, elemzésére, értelmezésére</p> <p>Legyen képes az új ismeretek elmélyítésére, az új fogalmak megtanulására, alkalmazására</p> <p>Ismerjen fel összefüggéseket, kapcsolatokat, motívumokat különböző korok szerzőinek műveiben</p> <p>Tudjon megadott szempontok figyelembevételével önállóan elemző esszét megírni</p> <p>Legyen képes az olvasott szövegekkel kapcsolatban kérdéseket feltenni, véleményt formálni, udvarias kritikát megfogalmazni, érvelni, összehasonlító észrevételeket tenni</p> <p>Törekedjen együttműködésre, gyakorolja az empátiát és a toleranciát (csoportmunkák végzése során)</p> <p>Szóbeli megnyilatkozásaiban törekedjék határozottságra, világosságra, tartalmasságra</p>
ÉRTÉKELÉS	<p>Folyamati: Házi feladatok, kilépőkártya, kooperatív tanulás kritériumos ön- és csoportértékelése, rövid esszé</p> <p>Kimeneti: Önálló műelemző esszék kritériumos értékelése</p>
MÓDSZERTANI AJÁNLÁS	<p>A fejezet az együttműködésen alapuló tanulást (pármunka, csoportmunka) részesíti előnyben, figyelmet fordít a differenciálásra a fejlesztésben. Módszer- és eljáráskészlete megteremti az interaktív és reflektív tanulás lehetőségét.</p>
TÁMOGATÓ RENDSZER, SZAKIRODALOM	<p>Arató László – Pála Károly: A szöveg vonzásában III. (Kitérők)</p> <p>Diószegi Endre – Fábián Márton: Irodalom 9., 10., 11.</p> <p>Petőfi S. János – Benkes Zsuzsa: Elkallódni, megkerülni (Veszprém, 1992)</p> <p>Pál József – Újvári Edit (szerk.): Szimbólumtár (Balassi Kiadó)</p> <p>Géczi János: Természet-kép (Krónika Nova)</p> <p>Hoppál – Jankovics – Nagy – Szemadám: Jelképtár</p> <p>Bíró Ferenc: A felvilágosodás korának magyar irodalma (Balassi Kiadó)</p> <p>Internetes oldalak (folyóiratok, egyetemek, könyvtárak stb. honlapjai)</p>
SZÖVEGFORRÁSOK	<p>Ókori görög líra (Populart füzetek)</p> <p>Weöres Sándor: Összegyűjtött írások (1.)</p> <p>Csokonai Vitéz Mihály összes versei</p> <p>Vas István: Ráérünk</p> <p>Magyar Elektronikus Könyvtár szerzői oldalai</p> <p>Folyóiratok, folyóiratok digitális változatai, honlapjai</p>

1. A BOLDOGSÁG FORRÁSAI

3 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

„Haverok, buli, Fanta”

T/1.

5. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók:

Kétperces egyéni gyűjtés után közösen beszéljük meg a válaszokat. (A tévé reklámok mellett szóba jöhetnek internetről, rádióból, sajtóból, utcáról ismertek is. Ne szégyelljük, ha mi nem ismerjük őket mind.) Cél, hogy az anakreontika kérdései közelebb kerüljenek a diákokhoz.

Kiemelt készségek, képességek: nem iskolai ismeretek felidézése, alkalmazása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd frontális

Módszerek, eljárások: ötletbörze (brainstorming) és megbeszélése

1. Mi van a reklámokban?

Idézzetek föl minél több reklámot! Milyen életérzést közvetítenek a reklámok, reklámfilmek? Milyen korosztályhoz szólnak? Mi az, amit a hirdetések kínosan kerülnek?

MEGOLDÁSOK

A gyűjtés nyilván sok mindenre kiterjed: telefon, tartós fogyasztási cikkek, higiéniaiával kapcsolatos termékek, sör és egyéb alkoholos, illetve energitalok stb. A reklámozott tárgy révén felhőtlen, boldog, elégedett, szép embereket szoktunk látni, akiknek az adott tárgy birtokában már nincsenek kielégíthetetlen kívánságai. (Ez sokszor humorral, nevetéssel is kifejezésre jut.) Fiatalokat, középkorúakat (a szülők nemzedékét) szólítják meg a hirdetések, öregeket csak ritkán és speciális kérdésekben – ezeket a diákjaink feltehetően nem is említik. Hiányként fölmerülhet minden, ami nem szép, jó, illetve nem azonnal megoldható rendetlenség (l. mosópor); terelhetjük a beszélgetést afelé, hogy soha nem szembesülünk igazán súlyos kérdéssel, pl. az elmúlással mint elkerülhetetlennel.

Azok az életérzések, helyzetek, amelyeket a mai ember többek között a reklámokból ismer, nagyon régre nyúlnak vissza. Az ember mindig vágyott a megelégedettségre, a nyugalomra, és ezeket általában fiatalon képzelte megvalósítani. A következőkben olvasható versek hozzáállása a világhoz nem ismeretlen előttünk. Szemléletük megfogalmazása persze koronként nagyon különböző. Mi az, ami mégis közös bennük, és mennyire állnak hozzánk közel?

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

Versek – változatok?

T/2.

5. oldal

8+6+6 PERC

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy a tanulók először önállóan, majd párban s végül frontálisan is megfogalmazzák véleményüket az olvasott versekről, felismerjék az anakreóni hagyomány, konvenció legfeltűnőbb tematikus (és formai) elemeit. Remélhetőleg könnyedén felismerik a versek közti kapcsolatokat, motivikus összefüggéseket: azaz a jellegzetes anakreóni témákat, motívumokat. A megbeszélés során közösen rendszerezük a megállapított összefüggéseket! A versritmus azonosításában ne támaszkodjunk irreális követelményekre. Ha a diákoknak ez nem megy, a tiszta lüktetésű Csokonai-versen érzékeltessük a jambikus ritmust, ill. „ízleltessük meg” a két ionicus a minorében írott vers zenéjét.

Kiemelt készségek, képességek: összefüggések felismerése, tanult ismeretek aktivizálása, alkalmazása, összehasonlítás során a közös vonások felismerése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka, pármunka, frontális munka

Módszerek, eljárások: önálló és páros szövegolvasás, értelmezés, megbeszélés

2. Olvasd el az alábbi – különböző szerzők által írt – verseket!

- Miben hasonlít a versek némelyikének életérzése a reklámokból ismert életérzéshez, ahhoz, ahogyan a reklámok viszonyulnak a gondokhoz?
- Aláhúzással vagy egyéb módon jelöld meg a versek hasonlóknak tűnő részeit, közös motívumait!
- Figyeld meg, hogy a versek formájában, ritmusában milyen hasonlóságok fedezhetők fel! Keresd meg az azonos versformában írottakat! Találd meg a legjellemzőbb anakreóni formában, a hétszótagos jambusban (jambikus hetesben, régiesen: „negyedfeles jambusban”) írott két verset, illetve a két ionicus a minorében (tititátá-tititátá = ◡◡--◡◡--/◡◡--◡◡-) írt verset!
- Beszéld meg pároddal eredményeidet, hasonlítsátok össze megoldásaitokat! Nevezzétek meg a többször előforduló közös motívumokat!
- Készítsetek együtt jegyzeteket!
- A közös megbeszélés során egészítsétek ki jegyzeteket!

ANAKREÓN

REGGELIZTEM

Reggeliztem, a reggelim
 Apró kis sütemény volt;
 Ittam jó kupa bort rá.
 Most gyöngéd-szeretően
 Játsszom lágyszavu lantomon
 Szép gyöngéd szeretőmnek.

(Devecseri Gábor fordítása)

ENGEM A SZERELEM...

Engem a Szerelem piros
 lapdával sziven ért, és egy
 szépcipőjü, aranyhajú
 lánnyal játszani hívott.

Lesbosban született a lány.
 Csak csufolta fehér fejem
 s elfutott gonoszul, gonosz
 társnőjére kacsintva.

(Babits Mihály fordítása)

SZERELMI PÁRVIADAL

Vizet adj, de bort is, ifjú,
 hamar adj pazar-virágú
 koszorút: ma még Erósszal
 megyek én ököltusára.

(Franyó Zoltán fordítása)

TÖREDÉK A HALÁLRAÓL

A halánték deres immár, a haj őszül koponyámon,
 fiatalságom elillant, feketéllnek fogaim már,
 oda van múltam, az édes, rövid és csúf, ami jön még.
 Remegek már a haláltól, hisz a Hádészban a szöglet,
 ami vár rám, hideg és szűk, a lejárta is ijesztő,
 s aki egyszer lemegy, az már soha fel nem jön a fényre...

(Radnóti Miklós fordítása)

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY

A BÚKERGETŐ

Ha szíhatok borocskát,
A gondjaim csucsúlnak!¹
Ki boldogabb halandó,
Mint aki nem sohajtoz?
Ki boldogabb magamnál?
Héj, vízivók! be sűrű
Pocsolyába foly világatok!
Szép volt Filéta s ifjú,
Szerelem s dalok barátja;
De béka-módra zengett,
Csigaként tudott szeretni,
Bámúlsz-e? Vízivó volt.
Héj, víziszák! be sáros

Elmétek és világatok!
Kancsót, fiú! veszendő
Ez élet és előlünk,
Mint egy palack bor, elfogy.
Hát kurta napjainkból
Hányat lelopnak a búk!
Mért bokrosítsam a bajt?
Miért fogyasszam éltem,
Míg a gohér² virágzik?
Iszom, ha szívem örvend.
Iszom, ha bánat éri;
S ha szíhatok borocskát,
A gondjaim csucsúlnak.

VAS ISTVÁN

MÉGSEM

Eleget megtelítőt
Torkomig émelyítőt
Úgy látszik mégsem adtál
Élet még most sem untatsz
Kegyelmedhez igyekszem
Méltó maradni enni
És inni és ölelni
Ahogyan és amennyit
Lehet szabad figyelni
És nézni várni hinni
A kínokat kibírni
Ha még el nem bocsátasz

GÉHER ISTVÁN: ANAKREÓNI DALOK

13.

A tükörbe nézni félek:
idegen néz vissza onnan.
Letarolt fón szürke tincsek,
csupa ránc a homlok íve,
beesett szem, alja táskás,
fut az orrtól mély barázda,
lefelé görbül a szájszél,
laza bőrbe vész az állcsont...
Hol az arcom? Ez csak álarc?

1 csucsúlnak: megnyugszanak
2 gohér: laza fürtű, korai szőlő

15.

Káprázat köde, mint a bor,
megzavarja öreg fejem:
állok, nézem az érkező
gyors lábú szeleburdi lány
léptét, távolodóban.

46.

Bornál jobb, ha a szívedet
tűzzel tölti be: mámoros
ifjakhoz szerelemre lány
illik. Hidd el apádnak.

MEGOLDÁSI LEHETŐSÉGEK

A gyűjtés függvényében: étel-ital, bor, szerelem, öregség, az életélvezet, az időmúlás, az elégedettség, gondtalanság.

Mind a kilenc vers (anacreóni) dal – időmértékes ritmusú és rímtelen: anacreóni hetes (negyedfeles jambus) vagy nyolcas, illetve ionicus a minore. Negyedfeles (hetes) jambus: Csokonai *Búkergetője* és Vas *Mégsem* című dala. Jambikus nyolcas a *Szerelmi párviadal* és a 15. és a 46. számú Géher-dal. Ionicus a minoreben íródott a *Töredék a halálról* és a 13. Géher-dal. Trochaikus-daktikus ritmusú anacreóni nyolcas a *Reggeliztem* és az *Engem a szerelem*. Mindezeket az ismereteket természetesen nem várjuk el, nem is szükséges többet tudatosítani, mint a könnyen azonosítható hétszótagos jambust, illetve a fülbemászó ionicus a minorét. A többi megoldást csak azért adjuk meg, hogy azoknál ne fogadjuk el a téves azonosítást.

A legtöbb versben meghatározó motívumként szerepel a bor, az ivás és a szerelem, legalább ötben az öregség is.

Kettő kivételével mind az élet élvezetére biztató szöveg, többségükre jellemző a játékosság, a könnyedség is.

3. lépés: 3. feladat

Szerelem, szerelem

T/3.

9. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók:

Ne bánjuk, ha a szerelem téma zavart kuncogást vagy erősebb hatásokat is kivált. Ha a b) kérdésre más válasz is érkezik, mint a szerelem, azt is megbeszélhetjük. De jussunk el a szerelem, együttlét kérdéséhez, és beszéljük meg, hogy ez minden kor minden embere számára alapvető érzés, ezért is szól annyi minden róla. Csalódás, be nem teljesülő szerelem, a mások életében

való vájkálás, a kíváncsiság, irigység is fölmerülhet. Ha esetleg egynemű szerelem is szóba kerül, hagyjuk: attitűdben, érzésben, mélységben nem, legföljebb bizonyos korok társadalmi elfogadottságában különbözik a heteroszexuális kapcsolattól.

Kiemelt készségek, képességek: témaérzékenység, lényegkiemelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: a) egyéni munka b) frontális

Módszerek, eljárások: a) írás b) beszélgetés

3. A megelégedettség, boldogság egyik legfőbb forrása a társas együttlét.

- Idézz föl olyan könnyűzenei számot, szöveget, ami ezt bizonyítja!
- Mi lehet irodalmi alkotások, festmények, könnyűzenei számok és bulvárlapok, -hírek leggyakrabban közös témája? Miért?

4. lépés: 4. feladat

Az öregség – öreg ember nem vén ember?

T/4.

9. oldal

3+10+15 PERC

Választható feladat

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy a tanulók egyéni véleményt alkossanak az öregség problémájáról, az öregséghez, öregedéshez való viszonyukról, mivel a négy tárgyalt szerző közül háromnál is középpontban lesz ez a 13-14 évesektől elég távol álló téma. Minden tanuló azt a feladatot kapja, hogy írjon egy rövid terjedelmű, legfeljebb 10-12 mondatból álló fogalmazást (kisesszét) az öregségről. A feladat megoldásához előre megadunk néhány címet. Mindenképpen legalább három megoldás hangozzék el, s a többiek munkáit is szedjük be. A feladatot nem értékeljük, hisz célunk a gyerekek véleményének, esetleges előítéleteinek, a bennük (bennünk) élő sztereotípiák felismerése, illetve megismerése.

A megbeszélés során térjünk ki ezekre a sztereotípiákra, s vitassuk meg, hogy mi lehet azok magyarázata, oka. Célunk az is, hogy felhívjuk a tanulók figyelmét arra is, hogy a fejezetben szereplő szerzők egy része idős korában írta műveit, tehát az életöröm, a vidámság összekapcsolódhat, összekapcsolódik az öregséggel.

Kiemelt készségek, képességek: önálló szövegalkotási készség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka, frontális munka

Módszerek, eljárások: saját szöveg készítése, előadása, irányított beszélgetés, vita

4. Öreg? Vén?

- a) Mi a különbség az *idős*, *öreg* és a *vén* szavak használata, azaz jelentése között?
- b) Írj 10 percben fogalmazást az alábbi címek valamelyikével!
 - Ha majd öreg leszek
 - Öreg ember nem vén ember
 - Rossz öregnek lenni
 - Jó idősnek lenni
 - Nem szeretnék megöregedni
 - Szeretnék már megöregedni

A feladatot azért kapod, mert a fejezetben szereplő szerzők egy része öreg, idős emberként írta műveit. Kíváncsiak vagyunk véleményedre, véleményetekre az öregséggel kapcsolatban.

5. lépés: 5-6. feladat

Időmértékes verselés, jambus, jambikus ritmus

T/5.

10. oldal

10+15 PERC

Vagy otthoni munka (ismétlés)

Tanári instrukciók:

A feladat célja, hogy a tanulók a korábban szerzett ismereteiket felidézzék, alkalmazzák. A lépés célja a gyakorolás és tudatosítás is. Mivel ebben a fejezetben meghatározó szerepe lesz az időmértékes ritmusnak, a jambikus versnek, az anakreóni formáknak, ezért célszerű még a fejezet elején átismételni a korábban tanultakat, illetve gyakorolni a felismerést, alkalmazást. A táblázat kitöltését kövesse megbeszélés, az alapvető időmértékes ritmusokra vonatkozó szabályok átismétlése. Az esetleges hibás megoldásokat közösen javítsuk!

Kiemelt készségek, képességek: ritmuselemek felismerése, ritmizálás, ritmusképlet alkotása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, frontális munka vagy egyéni otthoni munka

Módszerek, eljárások: szövegfeldolgozás, feladatok megoldása, megbeszélés

5. Ritmus

- a) Ritmizáljátok az alábbi szavakat, mondatokat, majd írjátok be a táblázat megfelelő helyére!
A ritmizálás során használjátok, alkalmazzátok a korábban tanult időmértékes ritmikai jeleket (rövid szótag: ∪, hosszú szótag: –)!

b) Miután ezt megtettétek, próbáljátok bejelölni a ritmusegységek (verslábak) határait is!

c) Írjatok minden verslábra, ritmusegységre 2-2 saját példát is!

Emlékeztetőül a gyakran használt verslábak képlete:

trocheus: – ∪

jambus: ∪ –

daktilusz: – ∪ ∪

anapesztusz: ∪ ∪ –

spondeusz: – –

pirrichiusz: ∪ ∪

choriambus: – ∪ ∪ –

SZAVAK, MONDATOK: télkabát, Árpád, mázsás, papa, mama, üde, lépték, térkép, élve, Van-e hús már?, őrség, kolbász, régi lakás, szállodaportás, Hol van a párnám?, téglarakás, bárki, járta, Peti, emu, Márta, jönne, kalapácsot, vacsorámat, várta, jégrevüben, fakopáncs, Mohamed, Hova lett?, cecelég, kicsi lány, Ide süss!, menyét, kenyér, virág, kiált, beszél, hajó, Helén, Ki volt?, bement, kijött, mini, Lidi, Gizi, Jöjjön a Sándor!, Idekint vár, bálna, sonka

RITMUSKÉPLET	SZAVAK, MONDATOK	SAJÁT PÉLDÁK
– ∪ ∪ –		
∪ ∪ –		
∪ –		
– ∪		
– ∪ ∪		
– ∪ ∪ – –		
∪ ∪ – –		
∪ ∪		
– –		

MEGOLDÁS:

RITMUSKÉPLET	SZAVAK, MONDATOK	SAJÁT PÉLDÁK
– ∪ ∪ –	télkabát, régi lakás, téglarakás, jégrevüben	
∪ ∪ –	fakopáncs, Mohamed, Hova lett?, cecelég, kicsi lány, Ide süss!	
∪ –	menyét, kenyér, virág, kiált, beszél, hajó, Helén, Ki volt?, bement, kijött	

- U	bárki, járta, Márta, jönne, élve, bálna, sonka, várta	
- U U	Mária, Pál fia, kéri-e, mérníe, Nézz ide!	
- U U - -	szállodaportás, Jöjjön a Sándor! Hol van a párnám?	
U U - -	Van-e hús már?, kalapácsot, vacsorámat, Idekint vár.	
U U	mini, Lidi, Gizi, Peti, emu, papa, mama, üde	
- -	Árpád, mázsás, lépték, térkép, őrség, kolbász	

T/6.

10. oldal

10+10 PERC

Tanári instrukciók:

A feladat célja, hogy a tanulók a korábban szerzett ismereteiket felidézzék, alkalmazzák. A lépés célja immáron a jambus, a jambikus ritmusok felismerése. A különböző részletek, idézetek magyar költők verseiből származnak. A pármunkát e lépésben egyéni munka követi, mert arra is kíváncsiak vagyunk, hogy a közösen végzett feladatmegoldás mindenki számára elégséges volt-e vagy esetleg szükséges még a további gyakorlás. Ha szükséges, röviden ismételjük át az időmértekes ritmusról korábban tanultakat.

Kiemelt készségek, képességek: ritmuselemek felismerése, ritmizálás, ritmusképlet alkotása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka, frontális munka

Módszerek, eljárások: szövegfeldolgozás, feladatok megoldása, vita, megbeszélés

6. Ritmizáld az alább szereplő idézeteket, versrészleteket!

- Alkalmazd az előző feladat során is használt ritmikai jeleket: írd őket a sorok alá! Ezek a részletek mind ún. JAMBIKUS MÉRTÉKŰ versekből származnak. Figyeld meg, hogy a jambus mellett még milyen verslábak fordulnak elő a jambikus mértékű versekben!
- Figyeld meg azt is, hogy az egyes részletekben milyen helyesírási elvet, szabályt „sértettek” meg a szerzők, s fogalmazd meg, hogy mi lehet ennek az oka, magyarázata!

I.

„Hárman vagyunk, ha egymagam vagyok. A háromságomat ki érti meg?”

(Weöres Sándor)

II.

„Mint a Montblanc csucsán a jég,

Minek nem árt se nap, se szél,”

(Vajda János)

III.

„Sűrű setét az éj,

Dühöng a déli szél

Jó Budavár magas

Tornyán az érckakas

Csikorog élesen.”

(Arany János)

MEGOLDÁS

A sorok alatt szerepel a ritmusképlet

I. „Hárman vagyunk, ha egymagam vagyok. A háromságomat ki érti meg?” (Weöres Sándor)

– – | ∪ – | ∪ – | ∪ ∪ | ∪ – | – – | ∪ – | ∪ – | ∪ –

II. „Mint a Montblanc csucsán a jég,

– – | – – | ∪ – | ∪ –

Minek nem árt se nap, se szél,” (Vajda János)

∪ – | ∪ – | ∪ – | ∪ –

III. „Sűrű setét az éj,

– – | ∪ – | ∪ –

Dühöng a déli szél

∪ – | ∪ – | ∪ –

Jó Budavár magas

– ∪ | ∪ – | ∪ –

Tornyán az érckakas

– – | ∪ – | ∪ –

Csikorog élesen.” (Arany János)

∪ ∪ | ∪ – | ∪ –

Más verslábak: spondeusz (– –), pirrichius (∪ ∪), trocheus (– ∪)

„Szabálýsértés”: pl. Vajda versében a csucsán szó u-ja rövid, holott a helyesírás szerint hosszú magánhangzó; a szabálýsértés lehetséges oka a ritmus „elsődlegessége”, illetve a szabadabb (költői) nyelvhasználat pl. az „a” névelő Weöres versében rövid, Vajda versében hosszú, hogy ne törjön meg a jambikus lejtés.

6. lépés: 7. feladat

Anakreón dalai

T/7.

11. oldal

10+10 PERC

Tanári instrukciók:

A lépés célja az Anakreón-versek elolvasása és azok közös értelmezése, elsősorban tematikájuk feltárása. Célunk, hogy a tanulók önmaguk ismerjék fel és határozzák meg az anakreóni szövegek témáját, s csoportonként közösen értelmezzék, elemezzék a verseket, valamint gyakorolják az időmértékes ritmusok felismerését, meghatározását. A feladat megoldását kövesse rövid megbeszélés, közös értékelés.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, értelmezés, véleményalkotás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportmunka (heterogén csoportokban), frontális munka

Módszerek, eljárások: versszöveg olvasása, értelmezése, irányított beszélgetés

7. Versek egymás mellett

- Minden csoport olvasson el két verset – A), B) vagy C) –, s beszéljeteik róluk egymás közt, majd határozzátok meg a versek témáját!
- Milyen közös tematikus jegyek fedezhetők fel a versekben?
- Ritmizáljátok a szövegeket, határozzátok meg a versek szótagszámát! Milyen verslábak uralják a szövegeket, s hány versláb különíthető el a versekben?
- A megbeszélés során olvassátok fel a nektek jutó verseket, és ismertessétek a csoport megoldásait!
- Tanuljátok meg az egyik verset kívülről!

A)

ANAKREÓN

ENGEM A SZERELEM...

Engem a Szerelem piros
lapdával sziven ért, és egy
szépcipőjü, aranyhajú
lánnyal játszani hívott.

Lesbosban született a lány.
Csak csufolta fehér fejem
s elfutott gonoszul, gonosz
társnőjére kacsintva.

(Babits Mihály fordítása)

EGY LEÁNYHOZ

Thrák csikó, miért szaladsz el, görbe szemmel rámtekintve,
 ily vadul? tán azt hiszed, hogy semmihez sem értek én?
 Hidd csak el, hogy könnyüszerral rádvetem még ezt a zablát,
 és a gyeplőt kézbetartva, körbe kényszerítelek.
 Még ma lány füvet harapdász, könnyeden szökellve játszol,
 mert ki hátadat megülje, nem került derék lovas.

(Devecseri Gábor fordítása)

B)

ANAKREÓN

GYŰLÖLÖM

Gyűlölöm azt, aki telt kupa mellett, bort iszogatóván,
 háborút emleget és lélekölő viadalt.
 S kedvelem azt, aki bölcs és Aphrodité meg a Múzsák
 szép adományairól zengve szeretni tanít.

(Radnóti Miklós fordítása)

IFJAK BARÁTJA

Csak igéző szavamért van, hogy az ifjak úgy szeretnek,
 tudok én buján dalolni, tudok édesen csevegni.

(Franyó Zoltán fordítása)

C)

ANAKREÓN

TÖREDÉK A HALÁLRAÓL

A halánték deres immár, a haj őszül koponyámon,
 fiatalságom elillant, feketéllnek fogaim már,
 oda van múltam, az édes, rövid és csúf, ami jön még.
 Remegek már a haláltól, hisz a Hádészban a szöglet,
 ami vár rám, hideg és szűk, a lejárát is ijesztő,
 s aki egyszer lemegy, az már soha fel nem jön a fényre...

(Radnóti Miklós fordítása)

KÖTŐDIK A FEHÉRNÉP...

(anacreóni dal)

Kötődik a fehérnép:

„Anacreón, öreg vagy,
 fogd tükrödet, gyönyörködj
 nem létező hajadban,
 tündöklő homlokodban!”...
 Én, hogy hajam van-é még,

vagy megszökött-e, azt nem
tudom: de azt igen, hogy
vénnék annál vigabban
való mulatni, mennél
közelebb ér a sírhoz.

(Szabó Lőrinc fordítása)

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- A) Mindkét vers szerelemről vagy inkább erotikus játékról, játékos küzdelemről szól. Mindkettőben felbukkan a fogócska motívuma, s közvetlenül, illetve közvetve az öregség motívuma, a fiatalság és az öregség ellentéte. Az *Engem a szerelem* című dalban talán az is, hogy a kiszemelt lányt más lányok jobban érdeklik, mint az öregedő férfi (Leszbosz!). Mindkét vers ritmusa trochaikus: nyolcas-hetes, illetve tizenhatos-tizenötös sorok váltakozása. Az elsőben a második versláb esetében daktilus áll a trocheus helyett. (Ezt a tanár mutathatja meg, ha a gyerekek nem fedezik fel. Itt bőven elég annak a tudatosítása, hogy vannak trochaikus anakreóni dalok is; illetve nem a trochaikus nyolcas képletének megtanulása a fontos, hanem annak megéreztetése, „megkóstolása”, hogy a trocheust hogyan pördíti meg a daktilus.)
- B) Mindkét versben a csevegés, a dal, a társas együttlét értékéről van szó. Az első vers a bor, a szerelem és a költészet értékeit a háborús-harci értékrenddel állítja szembe, a második vers csak azt mondja, hogy a beszélőt az ifjak közt az első versben is vallott értékrendje, az édes és buja beszéd képessége teszi népszerűvé. Az első vers hexameterekből és pentameterekből álló disztichon. A második vers anapestusokkal gyorsított jambikus 16-osokból áll. Itt megelégelhetünk azzal, ha a diákok az első versformát azonosítani tudják.
- C) Mindkét vers az öregedésről, annak testi jeleiről, pl. az őszülésről, illetve a kopaszodásról szól. Az első monológ, a második párbeszéd, melyben a leírás nőktől („fehérnép”) származik, az öreg Anakreón pedig válaszol az öt gúnyolóknak. Az első vers a halál félelmetességét festi, míg a második az öregedést, a sír közeledését mint a fokozott vigadozás, az életélvezet indokát említi. A Töredék ionicus a minoréban íródott, a *Kötődik a fehérnép...* pedig a legjellegzetesebb anakreóni dalformában: anakreóni hetesben, negyedfeles jambusban. E két formát érdemes megízleltetni és megjegyeztetni, Ezekről a későbbiekben ismételten szó lesz még.

7. lépés: 8. feladat

Mi is az a lírai hagyomány?

T/8.

13. oldal

5+10 PERC

Tanári instrukciók:

A feladat célja, hogy a tanulók az új témával kapcsolatos közlő szöveget értelmezzék. Jelöljék meg a számukra új információkat, értelmezzék a szöveg állításait. Az egyéni munkát kövesse a megbeszélés, mely során a tanulók ismertetik véleményüket az olvasottakról.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, értelmezés, önálló véleményalkotás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: önálló munka (esetleg pármunka), frontális munka

Módszerek, eljárások: közlő szöveg olvasása, értelmezése, irányított beszélgetés

8. Olvassátok el az alábbi szöveget!

A nagy írói teljesítmény mindig: egy új attitűd¹ az élettel szemben. Anakreón attitűdje évezredekem keresztül foglalkoztatta az emberiséget.

Babits Mihály

Egy lírai konvenciórendszer

Ebben a tanítási egységben négy költő anakreóni dalait tettük egymás mellé. A négy lírikus közül az egyik maga a névadó Anakreón (i. e. 572–487). Mellette Csokonai Vitéz Mihály (1773–1805), Vas István (1910–1991) és Géher István (1940) művei szerepelnek a fejezetben. A verseket évezredek, illetve évszázadok választják el egymástól, mégis egyazon – tematikus jegyekben és formai sajátosságokban megnyilatkozó – lírai hagyomány, konvenciórendszer² részei.

Feltételezzük, hogy az egymás mellé rendelt művek elősegítik befogadásukat, magyarázatukat, megértésüket és elsajátításukat.

Az elődöket átértelmező utódok – más horizontról más látható

A különböző korokban született szövegek együttes vizsgálata során magatok ismerhetitek fel, hogy az utódok hogyan olvassák másként, miképp értelmezik át, értik termékenyen félre az elődöket. A korábbi műveket és kérdéseket máshonnan nézve (pl. más életkorban újraolvasva) máshogyan látjuk, más-más nézőpontról más-más horizont (látóhatár) tárul föl előttünk.

Ahogy ugyanaz a hegycsúcs is másnyennek látszik egy heglánc különböző pontjairól nézve, hasonlóképpen egy szöveg is más arcát tárja elénk, ha máshonnan nézzük. Ráadásul a szöveget szavak, mondatok alkotják, amelyeknek jelentése, használata változik az időben. Azaz szemben a hegy látványával, az olvasat nemcsak kívülről változik, hanem legbensőbb tartalmi is ki vannak téve az időbeli átalakulásnak.

Jogosnak érzed, hogy a mottóul használt Babits-idézet múlt időben beszél Anakreón attitűdjéről?

1 Attitűd: magatartás, viselkedés, modor; (emberi) viszonyulás, hozzáállás, alkalmazkodás valamihez v. valamivel szemben

2 Konvenció, konvenciórendszer: hagyomány, szokás; szokások rendszere

8. lépés: 9–10. feladat

Választható lépés

T/9–10.

14. oldal

15+10 PERC

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy az előző feladathoz kapcsolódva most mindenki önállóan olvasson, értelmezzen egy olyan szöveget, mely már önmagában is értelmező, magyarázó jellegű. Célunk, hogy a tanulók a feladat megoldásával önálló véleményt is alkossanak, érveljenek Csokonai állításai mellett, vagy azokkal szemben. A másik vers (*Tartózkodó kérelem*) kapcsán adott feladat célja, hogy a magyar költő életművének híres darabjában a diákok fedezzék fel tematikus és formai kapcsolatokat. Azt közöljük előre, hogy Árklok (Arkhilokhosz) Anakreón kortársa, s költészetének fő témája volt a háború, a harcok.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, értelmezés, összefüggések felismerése, önálló véleményalkotás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: önálló munka, frontális munka

Módszerek, eljárások: lírai szövegek olvasása, értelmezése, irányított beszélgetés

9. Olvasd el Csokonai *Az anakreoni versek* című forma- és témátörténeti verses „magyarázatát”!**CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: AZ ANÁKREONI VERSEK**

„Vad jámbusid, barátom!
Hadd zengjenek szerelmet.”
Így szóla Árkiloknak
Anákreon szelíden.
De ő saját szülöttit
Nem engedé szerelmes
Dalokkal elpuhítani.

E szóra öszvezejdül
A két öreg poéta.
Közzéjek ugrik Ámor
S apróra tépi mérges
Jámbussit Árkiloknak.
Ambróziába mártja,
Szerelmivel behinti;
Liéus is, leszállván,
Máslásba megferesztí.

Mind felszedé örömmel
 Anákreon magának;
 S mindjárt boros, szerelmes
 Dalokra verte őket.
 Énnékem is belőlök
 Egy-két csomót ajánlott
 Bor és szerelmetesség
 Csepeg belőle, látod.

(1803)

- Mit tudhatunk meg ebből a versből az anakreóni versek formájáról és jellegzetes témáiról?
- Milyen eszközzel teszi a „vidám természetű poéta” az irodalomtörténeti tudnivalót szemléletessé, élvezetessé?
- Az előző feladatban olvasott, hallott versek alapján miben kell kiegészíteni a költő tréfás magyarázatát? (Itt most főként verstani vonatkozásokra gondolj!)

10. Olvasd el Csokonai *Tartózkodó kérelem* című versét!

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: TARTÓZKODÓ KÉRELEM

A hatalmas szerelemnek
 Megemésztő tüze bánt.
 Te lehetsz írja sebemnek,
 Gyönyörű kis tulipánt!

Szemeid szép ragyogása
 Eleven hajnali tűz,
 Ajakid harmatozása
 Sok ezer gondot elűz.

Teljesítsd angyali szókkal,
 Szeretőd amire kért:
 Ezer ambrózia csókkal
 Fizetek válaszóderért.

- Milyen anakreóni hagyományt fedezel fel a versben?
- Ritmizáld a szöveget! Követi-e a versritmus az anakreóni hagyományokat?

MEGOLDÁSOK:

9.

a) jambikus ritmusú dalok, szerelmi téma (Ámor), mámor téma (bor)

b) A két öreg „harca”, Ámor közbeavatkozása (igazságot tesz), a beszélő is „kapott” Anakreóntól verseket. A magyarázat tehát mókás történet, elbeszélés formáját ölti.

c) Az anakreóni versformák típusai (rímtelen hetes, nyolcas, tizenhatos), Csokonai verse is az egyik legjellemzőbb anakreóni formát követi (jambikus hetes). Anakreón azonban nemcsak jambikus formában írt, így az anakreóni nyolcasnak van trochaikus változata is. A trochaikus *Engem a szerelemben* például a glükóni sorok dominálnak: – ∪ – ∪ ∪ – ∪ ∪. Tematikusan pedig a bor és a szerelem mellett az öregség motívuma is hozzátartozik az anakreóni hagyományhoz.

10.

a) szerelmi téma, szerelmi vallomás, dal (műfaj)

b) A vers ritmusa ionicus a minore (∪ ∪ – –, ∪ ∪ – – / ∪ ∪ – –, ∪ ∪ –), illetve szimultán ritmusú (ütemhangsúlyos nyolcas és hetes), tehát eredetileg nem anakreóni. Csakhogy mivel Anakreón egyik leghíresebb verse, a *Töredék a halálról* ebben a versformában íródott, a kései utókor számára a ionicus a minore is az anakreóni formahagyomány részévé vált. Ezt bizonyítják pl. Géher Istvánnak az ebben a versformában íródott anakreóni dalai.

REFLEKTÁLÁS

9. lépés: 11–12. feladat

Anakreóni ihleték – öregség (véges életidő), bor, szerelem

T/11.

16. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók:

A feladat célja, hogy a tanulók az új témával kapcsolatos közlő szöveget értelmezzék. Jelöljék meg a számukra új információkat, értelmezzék a szöveg állításait. A szövegrészek az előző feladatokhoz kapcsolódnak, illetve a témát bővítik új információkkal. A lépés célja tehát az is, hogy lehetőséget adjunk a diákok számára kérdések feltevésére, problémák (akár egyéni problémák) megfogalmazására. Az egyéni munkát kövesse a megbeszélés, mely során a tanulók ismertetik véleményüket az olvasottakról.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, értelmezés, önálló véleményalkotás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: önálló munka

Módszerek, eljárások: közlő szöveg olvasása, értelmezése, irányított beszélgetés

11. Olvasd el az alábbi két szöveget!

Az olvasás során jelöld meg azokat a szövegrészeket, melyek számodra új információt hordoznak, s jelöld azokat is, melyek már ismertek, esetleg az előző órán, órákon tisztáztad! Jelöld meg a számodra kevésbé érthető részeket, illetve azokat, melyekről még szeretnél megtudni valamit! Használd a szokásos jelöléseket (√, –, +, ?, *)!

Készíts egy rövid összefoglalót a szövegek alapján, melyben fogalmazd meg két-három problémát, kérdést a témákkal kapcsolatban!

I.

Mi az anakreóni dalok KÖZÖS KÉRDÉSE, KÖZÖS PROBLÉMÁJA? Az ÖREGSÉG – vághatnánk rá, s a szemelvények közül Anakreón versei meg is erősítenek ezt a választ. Tágabban kell azonban meghatározunk a témát. Az anakreóni dalok öregségről, borról és szerelemről szólnak, még tágabban ezt az örömkök és a múltó idő, a véges ÉLETIDŐ viszonyának kérdéseként, problémájaként fogalmazhatjuk újra.

Maga ez az újrafogalmazás is a befogadás-történet, a HATÁSTÖRTÉNET része, hiszen az öregség az anakreóni kérdés újra felvetése nyomán TÁGUL, ALAKUL a véges életidő kérdésévé. Csokonai „kurta filozófiája” azt teheti számunkra érthetővé, hogy nála miképpen függ össze saját korának (XVIII. század) világképe és Anakreón.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: „KURTA FILOZÓFIA”

„Nincs azokban [az anakreóni dalokban] semmi fajtalanóság, részegítő és lázadó indulat, vastag, baromi gyönyörködés: hanem csak nyájas enyegés, rendkívülvaló vídamság, lomhaság nélkül való elérzékenyülés, könnyű és szabad epicureismus³. Az Anákreon világában csak a jelenvaló szépet, jót, gyönyörűt keresi az emberi lélek, a fősვნყსégtől, nagyravágyástól, haszontalan aggodalmaktól üres lévén érzi, hogy jó az élet, és a halált is csak úgy nézi, mint az örömmek és megelegetésnek utolsó pontját, melyen meg kell nyúgodni. Horatius⁴ is követte őtet ebbe; mert ő is a gyönyörűségek közé mindég szépmódjával beviszi a halált, a koporsót, a másvilágot. Élünk vídámon és minél kevesebb gonddal, mert egyszer meghalunk; ez a régi lyricusok philosophiája; ha pedig élünk és örülnünk kell, hagyjunk élni és örülni másokat is, ez az egész emberiség philosophiája.

Vajha minden fősვნყnek, minden nagyravágyónak, minden bujálkodónak beléolvashatnám a szívébe ezt a kurta philosophiát! hány rettenetes bűnnek a csíráját sütném el általa, óh jó theoriájú, gonosz praxisú⁵ halandók! a ti kebletekben.”

Az idézetből kirajzolódik a mások boldogságára is tekintettel lévő örömkultusz, amely Anakreón verseibe „beleolvassa” az Anakreónnál kétszáz évvel később élt Epikurosz⁶ hedonizmusát és a XVIII. század, a felvilágosodás életszemléletét.

CSOKONAI KÉRDÉSHORIZONTJA ÉS TERMÉKENY FÉLREOLVASÁSA

Érdekes, hogy Csokonai az „anakreóni dalok” tematikáját már eleve saját dalai alapján fogalmazza át, már az antik hagyomány jellemzéséből is kihagyja az öregség oly jellegzetes anakreóni motívumát: e „termékeny félreértés” nélkül nem jöhetnének létre az ő ifjú szerelmes hangján megszólaló anakreóni dalai. Csokonai szerint Anakreón „daljainak foglalatjok: a szerelem, a bor, az öröm, a megnyúgodt lélek, csendes és szorgalom nélkül való élet, barátság, szépség, tavasz, rózsa, galambok, sat.”.

II.

IDŐMÉRTÉKES RITMUS – NEGYEDFELES JAMBUS ÉS IONICUS A MINORE

Az Anakreón halála után az ókorban, illetve a XVII–XVIII. században születő anakreóni dalok jellemző verslába a jambus, legdivatosabb sorfajtája a hétszótagú („negyedfeles”, azaz három és fél verslábból álló) rímtelen jambus lett. A szerző nevét egyébként több sorfajta és kólon őrzi, a legismertebbek az ANAKREÓNI HETES és az ANAKREÓNI NYOLCAS. Az anakreóni hetes három jambusból és

3 Epikurosz, görög filozófus tanítása, mely szerint a legfőbb emberi érték az élet mértékletes élvezete (mértékletes, hogy az egyik élvezet eltúlzása ne tegye lehetetlenné a többi), a halálfélelem megvetése

4 Horatius: Quintus Horatius Flaccus (Kr. e. 65–8) az ókori római líra legnagyobb alakja; Csokonai Horatius ismert életfilozófiájára – Carpe diem! (Élj a mának!, Éld a napot!) utal

5 praxis: gyakorlat, szokásos, megszokott tevékenység v. hivatás, foglalkozás (pl. orvosi praxis)

6 Epikurosz (Kr.e. 341–270): ókori görög filozófus, filozófiai rendszere – a hedonizmus – egyik lényeges eleme az élet élvezete

egy fél verslábból áll (negyedfeles jambikus sor), az anakreóni nyolcas kólonvers, egy anapesztussal (◡◡–) kezdődő (állandó kezdő versláb) jambikus forma. Az anakreóni hetesben bármelyik jambus helyén állhat spondeus, a nyolcszótagú kólonversben az állandó indító anapesztus után a jambusok helyén állhat más versláb. A két forma metrikai képlete a következő:

anakreóni hetes: ◡–◡–◡–

anakreóni nyolcas: ◡◡–◡–◡–

Az Anakreón utáni lírában és a fordításokban sokszor a két sorfajta együtt alkalmazták, illetve megkeverték. Maga Anakreón a verseit nem bontotta szakaszokra, strófákra, s követői is általában így járnak el. Anakreónnak már az ókorban óriási volt a hatása, az őt követő költészetet anakreontikának⁷ nevezzük.

(Ugyanakkor például az anakreóni nyolcasnak van trochaikus változata is: –◡–◡◡–◡◡, az úgy nevezett glükóni sor. Anakreón több híres verse, pl. az Engem a szerelem című trochaikus nyolcasban íródott.)

A pontosság kedvéért meg kell jegyezni, hogy a verstani kérdésekben rendkívül szigorú Csokonai TARTÓZKODÓ KÉRELEM című, „magyaros” felező nyolcasokban és kétütemű hetesekben is ütemezhető versét nem vette fel az Anakreóni dalok kötetébe. Ennek oka bizonyára az, hogy az „A HATALMAS SZERELEMNEK...” kezdetű dal oly jellegzetes ritmusát nem jambusok, hanem a két rövid és két hosszú szótag („picihosszú”) egymásutánjából adódó IONICUS A MINORÉK adják. Márpedig Csokonai csak a NEGYEDFELES, AZAZ HÉTSZÓTAGOS JAMBUSI SORT tekintette eredeti ANAKREÓNI FORMÁNAK. A ionicus a minorét a debreceni poéta első mesterétől, Földi Jánostól tanulhatta, aki viszont e metrumot először egy formahű Horatius-fordításában alkalmazta.

Azonban maga a „teószí költő” (Anakreón) is szívesen használta ezt a metrumot, s alighanem Radnóti Miklós⁸ híres fordítása „A HALÁNTÉK DERES IMMÁR...” kezdetű dal nyomán A MAI MAGYAR VERSEK OLVASÓBAN MÁR EZ A RITMUS IS VALAMIKÉPPEN RÉSZÉT KÉPEZI AZ ANAKREONTIKA TÁGABB KONVENCIÓRENDSZERÉNEK. Bizonyítékul álljon itt egy ilyen ritmusú háromsoros „töredék” Géher István ANAKREÓNI DALOK című, 1996-ban megjelent kötetéből: „NOSZA VÉN CSONT, SZAPORÁZZAD, / A GERINCED CSIKOROGJON, / HA KIFORDUL AZ A LÁBSZÁR...”.

T/12.

18. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók:

Cél, hogy lássák a megelégedettség, örömeire való vágyat, de a mulandósággal való szembenézés különbségét is. Ha Csokonai e tekintetben közelebb kerül a diákokhoz, mint Anakreón, annak örülünk.

Az Anakreón-életrajz nem megtanulni való, a csatolt versek kiegészítők.

Kiemelt készségek, képességek: máshonnan ismert és most tanult jelenségek összehasonlítása

7 Anakreontika: az anakreóni költészet (és életszemlélet) követése, utánzása, tulajdonképpen az anakreóni hagyományok követése, művelése

8 Radnóti Miklós (1909–1944): a XX. századi magyar líra egyik kiemelkedő alakja. Vonzódott az antik irodalomhoz is. Számos ókori szerző művét ültette át magyar nyelvre, s többek között fordította Vergilius eclogáit is, melyek saját költészetét is inspirálták.

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: önálló munka, lehet frontális követő megbeszélés

Módszerek, eljárások: kilépőkártya

12. Kilépőkártya

Miben látod az elégedett ember reklámok, újságok által sulykolt világlátásának és a versekben olvasható emberek világlátásának hasonlóságait és különbségeit?

Mi volt a legmeglepőbb számodra ezzel kapcsolatosan?

A kilépőkártyát követő ismertetés és szemelvénygyűjtemény tájékoztató otthoni olvasmány az érdeklődők részére.

ANAKREÓN

EGY HAGYOMÁNYTEREMTŐ ÓKORI KÖLTŐ

Anakreón (Kr. e. 570–500 k., Teósz [Kisázsia]) az ókori görög líra egyik legérdekesebb alakja, az öregkor költője. A lírai költészetben külön „terület” az öregedés, az öregkor. A híresebb lírikusok legtöbbje fiatal ember volt, a lírai költészet szinte természetes módon kötődött össze a fiatal-sággal, ifjúsággal, nyilván az alapvető témák – pl. szerelem – miatt is. Az európai és a magyar lírának is vannak „nagy öregjei” (pl. Goethe, Arany János, Vas István, Géher István), de az öregkori líra archetípusa (ősformája, ősi alakja, alap-típusa) kétségtelenül Anakreón.

Kevés számú hitelesnek mondható műve, töredéke maradt fenn. Műveinek témái a szerelem, a bor (mámor), az öregség és a halál. A halál, az elmúlás egészen más hangsúlyt kap az epikában, mint a lírában. Az ókori epikában alapvetően érvényesül az az alapeszme, hogy az ember élete, az egyén élete nem érték, nem „lényeges”, másodlagos (I. Iliász, Glaukosz és Diomédész párbeszéde: falevél-metafora). Az eposz hőseinek párbeszédéből egy határozott értékrend, szemlélet bontakozik ki. Nem az egyén élete a fontos, hanem a nemzetsége, a népé.

Az i. e. VI. század egyáltalán nem hősiesség korában az öregedő ember számára már bizonyára nem elfogadható ez az eszme. Anakreón „nem is szereti” a harcokról, háborús hősokról szóló énekeket, ő maga sem akar hős lenni, nincs szüksége példaképekre, akik pusztán a harci dicsőségért képesek fölláldozni életüket. Ő az életet, a jó borokat, a nőket élvezzi. Szeret élni. Az élet számára az öröm, a boldogság forrása: érték. Ezt az életszeretetet egyetlen dolog fenyegeti: a halál. Költészete könnyed, játékos, képes önmagát is ironikusan szemlélni, s a nehéz témákat oldani e könnyedséggel és az ehhez jól illeszkedő jambikus formákkal.

ΑΝΑΚΡΕΟΝΤΕΙΟΝ ΕΙΣ ΤΕΤΤΙΓΑ ΩΙΔΑΡΙΟΝ

Μαχαρισομένοι σε, τεττίτις,
ὅτε δένδρέων ἐπ' ἄκρων
ὀλίγην δρόσον πεπωχῶς
βασιλεὺς ὅπως αἰεῖσαις·
σὰ γὰρ ἐστὶ κεῖνα πάντα,
ὅποσα βλέπεις ἐν ἀγροῖς,
ὅποσα φέρουσιν ὄραι.
σὺ δὲ φιλῖα γεοργῶν
ἀπο μεδενός τε βλάπτων
σὺ δε τιμιός βροτοῖσιν,
θέρεος γλυκὺς προφήτης
φιλέουσι μὲν σε Μοῦσαι,
φιλέει δε φοῖβος αὐτός,
λιγυρὴν δ' ἔδοκεν οἴμεν.
το δε γῆρας οὐ σε τεῖρει,
σοφέ, γηγενῆς, φίλυμένε
ἀπαθὴς θ', ἀναιμόσαρκε
σχεθὸν εἴ θεοῖς ὅμοιος.

NÉHÁNY MÁS ANAKREÓN-VERS

ARTEMISZRE

Esdem, szarvasölő leány,
Zeusz aranyhaju gyermeke,
szent úrnője vadaknak,
Artemisz, jer a Léthaiosz
örvényéhez, a hősszivű
férfiaknak e városát
kedveld: nem gonoszak, kiket
véd itt pásztori pálcád.

(Devecseri Gábor fordítása)

ALKIMOSZ, TE KEDVES...

Alkimosz, te kedves, érted ejtem első könnyemet:
mert hazád a szolgaságtól védve hulltál, ifju hős.

(Devecseri Gábor fordítása)

DIONÚSZOSZHOZ

Dionúszosz, kivel úr Erósz,
és mélykék-szemű nimfa-raj
s bíborszép Aphrodité,
édes, dús aranyöltönyű,
játszik együtt, a nagy hegyek
csúcsán szállva-szökellve –
esdeklek: szívesen gyere
hozzám, és kegyesen figyeld,
hallgasd meg, mire kérlek:
Kleobúlosznak, ez óhajom,
jótanácsodat add: az én
vágyam vágyva fogadja...

(Devecseri Gábor fordítása)

SZERENÁD

Gyorsan faltam a reggelim:
egy kis házi pogácsát,
s ittam egy kupa bort; no most
halkan játszom a finom
lanton: hajnali dalt az én
kedves kis szeretőmnek.

(Franyó Zoltán fordítása)

ERÓSZ MINT KOVÁCS

Kalapácsával Erósz tüzesre vert gorombán
s belemártotta szívem a jéghideg patakba.

(Szabó Lőrinc fordítása)

ÓH, DACOS SZEMÜ...

Óh, dacos szemü drágaság!
Vágyom rád, de te meg se látsz.
Fájón rázza gyerek-kezed
életem zaboláját.

(Babits Mihály fordítása)

TÜCSÖK

Tücsök, ó be boldog is vagy,
mikor ott a lomb hegyében,
pici harmatot beszíva,
valamint király dalolgatsz.
A tiéd egészen az mind,
amit ott a réteken látsz,
s valamit csak ád az erdő;
a paraszt nagyon szeret, mert
neki semmiben sem ártasz;
te az emberek kegyeltje,
nyaruk édesen jelented;
de a Múza is szeret mind,
maga Phoibosz is, ki csengő
dalod ösvényét megadta;
sose kínoz aggkor, ó bölcs,
dal-adója, föld-szülötte,
sem a hús, a vér, a bánat,
te tücsök, te csaknem isten.

(Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása)

ARTEMÓNRA

...A szőke Eurüülé kit is
 szeret? Ama hírhedt Artemónt.
 Még nem is oly rég satyakot, kötött-kopott köpenyt viselt
 ez, s a fülében fityegő fakockát, és az oldalán
 egy ócska vedlett marhabőrt,
 málladozó pajzs kimosatlan huzatát. Kenyérkofák
 és buja nők közt mulatott mindig az ádáz Artemón,
 csalárd és mocskos életű.
 Volt nyaka sokszor kalodában, s a kerékbe is került
 ostor ütött sokszor a hátára sebet, s az üstökét
 s szakállát szaggatták sokat.
 Most kocsiban sétafikál, s fülén arany függőt visel
 Küké fia, s hord elefántcsontnyelű ernyőt, asszonyok
 módjára büszkén.

(Devecseri Gábor fordítása)

ELÉGEDETTSÉG

Nem kell nékem Amáltheia
 bőségszarva, de az se, hogy
 másfél századig üljek én
 vén tartésszoszi trónon.

(Franyó Zoltán fordítása)

POSZEIDÓN HAVA...

Poszeidón hava itt van; ím:
 víztől súlyos a fellegek
 gyomra, vad viharok szele
 csattog szerte a tájon.

(Devecseri Gábor fordítása)

SZERÉNY LÁTOGATÓK

Úgy jőjjetek, mint vendég, kellemes barát,
 ki csak tetőt és tűzhelyet kér, semmi mást.

(Franyó Zoltán fordítása)

ANAKREÓNI DALOK

ERÓSZ A RÓZSASZIRMON

Egy méh pihent a rózsán,
s Erósz, ki meg se látta,
megszúrta ujjá csücskén.
Ez nyögdecselve nyomta,
ütötte kis kacsóját;
majd gyors iramban elszállt
bájos Küpriához.
„Elvesztem, óh, anyácskám!
Jaj, meghalok!” – jajongta.
„Egy szárnyas, orv kigyócska –
így szólt paraszti nyelven:
Egy méh fullánkja szúrt meg!”
S amaz felelt: „Ha így fáj
egy méh szúrása, képzeld,
hogy fájhat még azoknak,
Erósz, kiket te szúrsz meg!”

(Franyó Zoltán fordítása)

A RÓZSALUGASBAN LELT ERÓSZ

Füzért kötözve leltem
rózsák között Erószra,
s elcsípve gyöngé szárnyát
boroskupámba dobtam,
majd fogtam és kiittam –
s azóta, jaj, a torkom
csiklandja egyre szárnya!

(Horváth István Károly fordítása)

2. ANAKREÓN: REGGELIZTEM – CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: A BÓLDOGSÁG

ÖSSZEHASONLÍTÓ VERSELEMZÉS

(3 óra)

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

T/1.

24. oldal

5 (2+3) PERC

Tanári instrukciók:

A gyors ötletroham valóban csak ráhangolás. Valaki mond egy ötletet, egy másik folytatja, az elhangzottakat pipálják a többiek. Versenyt is rendezhetünk: az nyer, akinek utoljára marad olyan ötlete, amely még nem hangzott el. Nem érdemes leragadni egy-egy pontnál, pörögjenek az ötletek. Fogadjunk el nem egészen helyénvaló ötleteket is.

Kiemelt készségek, képességek: elmúlt évek tapasztalatainak, elemzési szempontjainak, eljárásainak mozgósítása

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd frontális

Módszerek, eljárások: ötletbörze

1. Hogyan hasonlítunk össze?

Írj két perc alatt minél több szempontot, ötletet, ami alapján két (irodalmi vagy más művészeti ágból való) mű összevethető!

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2–3. feladat

Vers és „variáció” I.

T/2–3.

24. oldal

15+10 PERC

Tanári instrukciók:

A feladatok célja, hogy a tanulók készítsenek – több lépésben – egy összehasonlító elemzést. A lépések során a tanulók csoportfeladatokat oldanak meg, s a megoldások mozaikjaiból, illetve egy részletesebb közlő szöveg részleteiből „rakódik össze” a két mű elemzése. A diákok feladata,

hogyan az előző modulban tanult új ismereteket csoportban, együttműködve mozgósítsák, közösen alkalmazzák. A feladat megoldását kövesse megbeszélés, értékelés! Fontos, hogy a különböző csoportok a más csoportok által készített megoldások alapján vázlatot, jegyzetet készítsenek, mert a következő feladatoknál újból és újból használniuk kell majd ezeket. Vagy jelezzük a feladat kezdetén, hogy a közzététel előtt egy perccel mi jelölünk majd ki szóvivőt, vagy előre kérjük meg az együttműködő csoportokat, hogy válasszanak jegyzőt és szóvivőt. (A döntés a csoport munkamoráljától függ.)

Kiemelt készségek, képességek: összehasonlítás, szövegértés, értelmezés, közös véleményalkotás, tanult ismeretek alkalmazása, mozgósítása

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály az alábbi differenciált csoportokban

A) csoport: megértési, szövegértési nehézségekkel küzdő tanulók

B) csoport: lényegkiemelési, differenciálási problémákkal küzdő tanulók

C) csoport: átlagos szövegértési képességű tanulók

D) csoport: jó szövegértési képességű, irodalom iránt fogékony tanulók

Munkaformák: csoportmunka (négy-öt fős homogén, differenciált csoportok), frontális munka

Módszerek, eljárások: mozaik, tanári kalauz

VERS ÉS „VARIÁCIÓ” I.

A következőkben két művet fogunk alaposabban összevetni: egy Anakreón-verset és egy anakreóni Csokonai-verset. A szempontokat ezúttal készen kapjátok.

2. Olvassátok el a *Reggeliztem...* (más fordításban *Szerenád*) című Anakreón- és *A boldogság* című Csokonai-verset!

ANAKREÓN: REGGELIZTEM

Reggeliztem, a reggelim
Apró kis sütemény volt;
Ittam jó kupa bort rá.
Most gyöngéd-szeretően
Játszom lágyszavu lantomon
Szép gyöngéd szeretőmnek.

(Devecseri Gábor fordítása)

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: A BÓLDOGSÁG

Most jázminos lugasban,
E nyári hűvös estvén,
Lillámmal ülök együtt:
Lillám velem danolgat
És csokolódva tréfál,
Míg barna szép hajával
Zefir susogva játszik.
Itt egy üveg borocskát
A zöld gyepágyra tettem
És gyenge rózsaszállal
Száját be is csináltam,
Amott Anakreonnak
Kellő danái vannak
Kaskámba friss eperrel.

Egy öszveséggel így sok
Gyönyörűt, becsest ki látott?
S ki boldogabb Vitéznél?

3. Csoportokban dolgozzatok!

A) Időszerkezet

- a) Mennyiben különbözik a két vers időszerkezete?
- b) Vizsgáljátok meg az idő nyelvtani kifejezőeszközeit (igeidők, időhatározók, stb.) és a megjelenített események, jelenségek egymáshoz való időrendi viszonyát, valamint azt, hogy a vers tagolásában, felépítésében az előző tényezőknek milyen szerepe van!
- c) A megbeszélés során készítsetek vázlatot, jegyzetet a többi csoport megoldásai alapján!

B) Motívumok

- a) Milyen motívumok kapcsolják össze a két verset? Gyűjtsétek össze e motívumokat!
- b) Milyen irányban, milyen módon fejleszti tovább, egészíti ki Csokonai az Anakreón-életképet? Közös véleményeteket fogalmazzátok meg írásban!
- c) A megbeszélés során készítsetek vázlatot, jegyzetet a többi csoport megoldásai alapján!

C) Képek

- a) Rendszerezétek a Csokonai-dal képeit aszerint, hogy melyik milyen érzékszerv benyomásait idézi fel!
- b) Készítsetek erről egy rövid vázlatot, és fogalmazzátok meg, hogy a feltárt összefüggésekből, kapcsolatokból mire következtettek!
- c) A megbeszélés során készítsetek vázlatot, jegyzetet a többi csoport megoldásai alapján!

D) Kompozíciós egységek

- a) Bontsátok a Csokonai-verset kompozíciós egységekre, és fogalmazzátok meg a felbontásban általaltatok alkalmazott szempontokat!
- b) Milyen lélektani magyarázata lehet a kellemes benyomások, örömforrások effajta valószerűtlen halmozásának?
- c) A megbeszélés során készítsetek vázlatot, jegyzetet a többi csoport megoldásai alapján!

LEHETSÉGES MEGOLDÁS

A négy csoport kérdéseire a következő ismeretközlő szövegekben (4–8. feladat) találhatóak válaszlehetőségek. Ezért itt külön nem adunk válaszokat.

3. lépés: 4–8. feladat

Vers és „variáció” II.

T/4–8. 27. oldal

25 PERC

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy a tanulókat „szembesítsük” a saját véleményük, ítéletük és az „irodalmár” véleményének azonosságaival, különbségeivel. Az előző lépésben a csoportok részfeladatokat kaptak, azokat oldották meg. Most az a feladatuk, hogy egy műelemzés részleteinek vizsgálata során elemzési módszerekkel, szempontokkal ismerkedjenek, annak állításaival szemben vagy a mellett érveljenek. A lépés célja az is, hogy a tanulókat rávezesse, velük felismertesse, hogy a saját (közös megalkotott) értékeléseik, ítéleteik mennyire pontosak, szakszerűek, mennyire védhetőek, igazolhatóak. Minden csoport ugyanazon feladatsort kapja. A feladatsort egyszerre is megkaphatják a csoportok, de ebben az esetben „feladatlap”-ként kell megoldani, esetleg úgy, hogy a csoport tagjai elosztják egymás között a feladatokat. Ha ezt a megoldást választjuk, akkor hosszabb időt kell hagyni a megoldásokra, s a végén egy hosszabb közös megbeszélés következhet. Ha részenként, feladatonként „adagoljuk” és beszéljük meg a kérdéseket, akkor nagyobb az esélye annak, hogy a tanulók együtt dolgoznak majd, s közös álláspontot alakítanak ki.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, értelmezés, közös véleményalkotás, tanult ismeretek alkalmazása, mozgósítása

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportmunka (az előző feladat 4-5 fős homogén csoportjai), frontális munka

Módszerek, eljárások: jelölés (INSERT), közlő szöveg és lírai szövegek olvasása, értelmezése, egymásra vonatkoztatása, saját vizsgálódás és kész elemzés megállapításainak összevetése, mozaik rendszerű csoportmunka, irányított beszélgetés

VERS ÉS „VARIÁCIÓ” II.

4. Olvassátok el az alábbi rövid szövegrészletet a két versről! Használjátok a szokásos jelöléseket (√, -, +, ?, *)!

KÉT IDILLI ÉLETKÉP

ANAKREÓN: REGGELIZTEM... – CSOKONAI: A BÓLDOGSÁG

Mindkét vers idilli életkép, két szerelmes együttlétének rajza. Mindkettő az örömforrások felsorolására épül. Mindkettőben jelen van a jóízű étel, a bor, a szerelem és a dal. Mindkét versben hangsúlyos helyen szerepel a most időhatározó, mindkettőben nyomatékot kap az élmény, az öröm időbelisége, a „jelenvaló szép” és a szerelmes együttlét jelenidejűsége. A hasonlóság olyan mérvű a két dal között, hogy A bóldogságot akár a Reggeliztem... újabb és némileg részletesebb kidolgozásának is

tekinthetnénk. Emiatt különösen tanulságos lehet a különbségek számbavétele. (Ezúttal talán nem a bóldogság hétszótagos [negyedfeles] jambusi és a Reggeliztem... hét- és nyolcszótagos – daktilussal gyorsított – trochaikus sorai közötti különbség érdemli a legtöbb figyelmet.)

(Itt és a továbbiakban az idézetek Arató Lászlótól származnak)

- Beszéljétek meg közösen, hogy mit állít e részlet a két – általatos is olvasott, értelmezett – versről!
- Foglaljátok össze néhány szóban, hogy milyen új információt tudtatok meg a művekről!
- Fogalmazzátok meg egyetértő vagy egyet nem értő véleményeteket a két vers kapcsolatáról szóló állításról!
„A bóldogságot akár a Reggeliztem... újabb és némileg részletesebb kidolgozásának is tekinthetnénk.”

5. Olvassátok el az alábbi rövid szövegrészletet a két versről! Használjátok a szokásos jelöléseket (√, -, +, ?, *)!

ELTÉRŐ TERJEDELEM ÉS ZÁRLAT (LEZÁRÁS)

A bóldogság a Reggeliztem... 6 sorával szemben 17 sorból áll, tehát terjedelmében „előképének” egy sor híján a háromszorosa. A legfeltűnőbb eltérést talán a Cskonai-dal a szöveg előző 14 sorától az írásképből is elválasztott háromsoros zárata, záró szakasza jelenti. Ez a zárlat az addigi benyomásokot összegzi, általánosítja, tudatosítja, kommentálja – a nyilvánvalót fogalmakkal is kimondja, az élmény, az öröm ösztönösségét, természetességét még inkább szertefosztatja. Azért „még inkább”, mert a tudatosság, az öröm akarása, eltervezettsége, megalkotottsága már a versnek a záró szakaszt megelőző hétsoros egységében is egyre erőteljesebben érződik.

- Beszéljétek meg közösen, hogy mit állít e részlet a két – általatos is olvasott, értelmezett – versről!
- Foglaljátok össze néhány szóban, hogy milyen új információt tudtatok meg a művekről!
- Milyen mozzanat jelentőségét emeli ki ez a részlet?
- Egyetértetek-e azzal, hogy a zárlatnak, a befejezésnek ilyen nagy jelentőséget ad az elemző? Érveljétek mellette vagy ellene!

6. Olvassátok el az alábbi rövid szövegrészletet a két versről! Használjátok a szokásos jelöléseket (√, -, +, ?, *)!

A BÓLDOGSÁG KOMPOZÍCIÓS EGYSÉGEI

A vers három kompozíciós egységre bontható: két hét- és egy háromsoros részre. A kompozíciós egységek elkülönítése igen könnyű, mivel az első és a második hétsoros rész egyúttal egy-egy ponttal lezárt többszörösen összetett mondat is.

Az első két egység leírás, illetve elbeszélés, amely kijelentő mondatokból áll, míg a harmadik költői kérdés. Az első két egységtől a harmadik így modalitás tekintetében is elválik.

A második hét sor tartalmilag abban különbözik az első résztől, hogy itt az előtérbe lép a cselekvő alany: a költői én nem egyszerűen átadja magát az örömöknek, hanem megalkotja, előkészíti, felfokozza a maga boldogságát. Ennek felelnek meg az addig jelen idejű versbe belépő múlt idejű, cselekvést jelentő – egyes szám első személyű – igék („tettem”, „csináltam”). A második egység végén ugyan nem egyes szám első személyű az állítmány („Amott Anákreonnak / Kellő danái vannak / Kaskámba, friss eperrel.”), de az öröm forrásául szolgáló tárgyak (kosárba tett eper és kenyér) és a kaska birtokos személyjele itt is a boldogság kiterveltségére és tervezőjére irányítja a figyelmet.

- a) Beszéljétek meg közösen, hogy mit állít e részlet a két – általatok is olvasott, értelmezett – versről!
- b) Foglaltok össze néhány szóban, hogy milyen új információt tudtatok meg a művekről!
- c) Vessétek össze a Csokonai-vers kompozíciós egységeiről megfogalmazott állításokat az általatok korábban megfogalmazottakkal! Vannak-e eltérések, s ha igen, miben tért el a ti véleményetek? Mi az, ami elfogadható számotokra, s mivel nem értetek egyet?

7. Olvassátok el az alábbi szövegrészletet a két versről! Használjátok a szokásos jelöléseket (√, -, +, ?, *)!

A VERSEK ELTÉRŐ IDŐSZERKEZETE

Érdeemes összevetni a Reggeliztem... és A boldogság időszerkezetét, mert ez is fényt vet a két örömlény különbözőségére. Az Anakreón-vers az időbeli előrehaladásra épül: múlt idejű igékkel („Reggeliztem”, „volt”, „ittam”) indul s a jelenben ér véget („Most...játszom”). A két nyelvtani idő három időfázist jelöl; előbb „reggeliztem”, azután „ittam jó kupa bort rá”. A szerelmessel való gyöngéd együttlét pedig mindezt a jelenben követi. Anakreónnál tehát az örömök nem egyszerre, egymásra torlódva vannak jelen, nem egyszerre eszik, iszik és pengeti lágyszavú lantját. Ez az időbeli egymásutánosság még jobban kidomborítja a Csokonai-versre jellemző egyidejűséget, a kapkodó, habzsoló örömhalmazt, a boldogság görcsös akarását és annak a zárlatban nyíltan is kifejezett, gyermeki módon büszkélkedő bizonygatását.

EGYIDEJŰSÉG – AZ ÖRÖMÖK HALMOZÁSA

A boldogság a „most” szóval indul, s ennek megfelelően a kellemes benyomások, az örömök mind egyszerre, egyidejűleg vannak jelen benne. A verset záró, összefoglaló-kommentáló költői kérdés is ezt az egyidejűséget hangsúlyozza: „Egy öszveséggel illy sok /gyönyörűt, becses ki látott?” Ellentmondani látszik ennek a megállapításnak a két múlt idejű ige („tettem”, „be is csináltam”), csak hogy valójában egyik esetben sem a múlt idejű cselekvés a fontos, hanem annak jelenbeli eredménye: az, hogy a zöld gyepágyon van egy üveg borocska, s hogy a palackot egy rózsaszál díszíti.

A két vers terjedelmi különbségét azonban nem az eltérő időszerkezet, hanem az életkép díszletének, szcenikájának a Csokonai-vers esetében gazdagabb kidolgozása adja. Anakreón itt idézett verseiben a természetnek nincs vagy alig van szerepe, nem úgy, mint Csokonainál.

- a) Beszéljétek, vitassátok meg közösen, hogy mit állít e részlet a két – általatok is olvasott, értelmezett – versről!

- b) Foglaljátok össze néhány szóban, hogy milyen új információkat ismertetek meg a művekről!
- c) Vessétek össze a versek időszerkezetéről az elemzésben megfogalmazott állításokat az általatok korábban, a csoportmunka során megfogalmazottakkal! Vannak-e eltérések, s ha igen, miben tért el a ti véleményetek? Mivel értetek egyet, miben vitakoznátok, miért?

8. Olvassátok el az alábbi szövegrészletet a két versről! Használjátok a szokásos jelöléseket (√, -, +, ?, *)!

AZ ÉRZÉKSZERVI BENYOMÁSOK HALMOZÁSA

A szerelmesek Csokonainál „jázminos lugasban ...nyári hűvös estvén” ülnek együtt. Az idill „most”-ja tehát ebben a versben térben és időben is részleteződik, konkretizálódik. A boldogság ráadásul nem egyszerűen megjelöli a helyszínt, hanem lefesti, felidézi. E dal legjellemzőbb vonása éppen az érzékszervi benyomások halmozása. Színek (barna haj, „zöld gyepágy” s a jázminnal, a rózsával és az eperrel járó elkerülhetetlen, de szavakkal kimondatlan szín-, illat-, illetve ízasszociációk), hangbenyomások (danolgatás, a szél – Zefír – „susogása”), a levegő hőmérsékletének felidézése („nyári hűvös estvén”) mind-mind azt szolgálják, hogy az olvasó is saját bőrén érezze a boldogság kellemességét. Ezt szolgálják a vers zenei eszközei is, pl. a szél susogását idéző s-hangok összecsengetése, a lány szonáns hangok, az l és az m gyakorisága, dominanciája. Ez az érzékeléskultusz, költői szenzualizmus egyúttal a Csokonaira oly erősen ható stílusirányzatoknak, a rokokónak és az érzékenységnek (szentimentalizmusnak) is gyakori jellemzője.

A KIVÉTELES PILLANAT

Az örömforrások és az érzékszervi benyomások eddig említett halmozása egy irányba hat, sőt egyazon törekvés két oldala. Mindkettő a pillanat kivételes intenzitását van hivatva érzékeltetni, illetve felidézni. Mindkét halmozás a verszáró költői kérdés nézőpontváltásában, összegzésében nyeri el értelmét: a beszélő nem egyszerűen boldog, hanem a legboldogabb a halandók között, s a megjelenített pillanat kivételes, ünnepi pillanat.

- a) Beszéljétek meg közösen, hogy mit állít e részlet a két – általatok is olvasott, értelmezett – versről!
- b) Foglaljátok össze néhány szóban, hogy milyen új információkat ismertetek meg a művekről!
- c) Vessétek össze a versek képi világáról (képek és érzékterületek kapcsolatáról) az elemzésben megfogalmazott állításokat az általatok korábban, a csoportmunka során megfogalmazottakkal! Vannak-e eltérések, s ha igen, miben tért el a ti véleményetek? Mivel értetek egyet, miben vitakoznátok, miért?
- d) Fogalmazzátok meg a csoport véleményét a „kivételes pillanat”-ról!

4. lépés: 9. feladat

Vers és „variáció” III.

T/9.

31. oldal

10+10 PERC

Tanári instrukciók:

Az utolsó feladat azért válik el a korábbi feladatsortól, mert a tanulók eddig azt a feladatot kapták, hogy saját véleményeiket, ítéleteiket vessék össze a szakmai-kritikai véleménnyel (érezleljék a különbségeket), most azt a feladatot kapják, hogy határozottan foglaljanak állást egy vitában, s vagy egyik, vagy másik állítás mellett érveljenek, vagy esetleg alkossák meg saját (de mégis közösen végiggondolt!) értelmezésüket. Feltétlenül minden csoport véleményét hallgassuk meg, olvassassuk fel.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, értelmezés, közös véleményalkotás, tanult ismeretek alkalmazása, mozgósítása

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportmunka (előző feladatok csoportjai), frontális munka

Módszerek, eljárások: közlő szöveg és lírai szöveg értelmezése, szembesítése egymással, közös szövegalkotás, irányított beszélgetés, vita

VERS ÉS „VARIÁCIÓ” III.**9. Olvassátok el az elemzés összegző részét!****ÉLETRAJZI ÉRTELMEZÉS**

Többféle értelmezése is lehet e kivételes, ünnepi intenzitásnak. Az életrajz felől nézve elfogadhatjuk Bíró Ferenc – az eddigiekben is felhasznált – elemzésének magyarázatát: „a vers azért szép, mert magában az öröm, a csak-öröm leírásában dereng benne a szomorúság, annak a szomorúsága, hogy egy hétköznapi idill kivételes ünnepként adatott meg a költő számára, aki pedig [...] életprogramjává tette, hogy a boldogság énekese legyen”. A vers kiváló elemzője szerint tehát az örömforrások valószínűleg versbéli halmozásában Csokonai életének boldogsághiánya sejlik fel. Ez a magyarázat a keletkezés felől nézve bizonyára helytálló, de nem arról beszél, hogy az olvasó számára mit jelenthet a vers. Márpedig alighanem ez a fontosabb.

A BOLDOGSÁG TÖRÉKENYSÉGE – A PILLANAT MEGÁLLÍTÁSÁNAK VÁGYA

Talán az öröm, a boldogság törékenysége, kivételessége lehet a vers általánosabb jelentése. Talán az, hogy az örömet, a boldogságot éppen ezek kivételessége – és életünk végessége – miatt meg kell becsülnünk, sőt tudatosan meg kell alkotnunk. A múlt pillanat megállításának vágyáról beszél a vers, ez fejeződik ki az idill megkétszerezésében, abban, ahogy az ösztönös átélésre a második hétsoros egységben ráépül a tudatos megélés és felfokozás igénye. Alighanem az idő megállításá-

nak, az öröm tartós birtoklásának a vágya „indokolja” a Lillám szó egymást követő két sorban való megismétlését is. Így lesz éppen az örömök valószerűtlen egyidejűsége („Egy öszveséggel”) révén az idilli életképből jellemp, a boldogság allegóriája.

A fenti szövegből nyilván világossá válik számotokra, hogy amit részleteiben az eddigi feladatok során megismertetek, az egy összefüggő elemzés, műértelmezés. Ugyanakkor az is kiderül e részből, hogy két „szerzővel”, két véleménnyel állunk szemben.

Az ismertett – Bíró Ferenc irodalomtörténész által írt elemzéssel-értelmezéssel – vitatkozik a másik szerző (Arató László), s egy alternatív, olvasói értelmezésre tesz javaslatot („A boldogság törekénysége”).

Feladatokat az, hogy közösen érveljete a kétféle értelmezés mellett vagy ellen, tehát írjátok meg a ti saját értelmezéséteket, végkövetkeztetéseiteket a művekről, a két mű kapcsolatrendszeréről!

5. lépés: 10–16. feladat

A rokokó Anakreón – Csokonai: Tartózkodó kérelem

T/10–16.

32. oldal

20+15 PERC

Választható lépés

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy a vegyes csoportokban dolgozó tanulók az előző órákon szerzett ismereteik alapján, a korábbiakban szerzett tudásuk alkalmazásával öt kérdés köré építve elemezzék, értelmezzék Csokonai *Tartózkodó kérelem* című versét. A lépés célja tehát a tudatosítás, elmélyítés. Minden csoport ugyanazt az öt kérdést kapja, a megbeszélés során mindegyik kérdést egy csoport „vezessen fel”, s a többiek az adott csoport válaszát, megoldását egészítsék ki, vitassák meg. Új mozzanatként jelenik meg a stílustörténeti szempont – a rokokó fogalmának bevezetése.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, értelmezés, közös véleményalkotás, tanult ismeretek alkalmazása, mozgósítása

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportmunka (négy-öt fős heterogén csoport), frontális munka

Módszerek, eljárások: mozaik, lírai szöveg olvasása, közös értelmezése, közös szövegalkotás, irányított beszélgetés, vita

A ROKOKÓ ANAKREÓN – CSOKONAI: TARTÓZKODÓ KÉRELEM

A következő öt feladat CSOKONAI Vitéz Mihály már korábban megismert Tartózkodó kérelem című verséhez kapcsolódik.

10. Olvassátok el a vers korábbi változatát (Egy tulipánthoz)!

Milyen módosításokat, változtatásokat hajtott végre a költő a versen?

Mi lehetett a szerző célja, s mi lett a módosítások, változtatások következménye?

TARTÓZKODÓ KÉRELEM

A hatalmas szerelemnek
Megemésztő tüze bánt.
Te lehetsz írja sebemnek,
Gyönyörű kis tulipánt!

Szemeid szép ragyogása
Eleven hajnali tűz,
Ajakid harmatozása
Sok ezer gondot elűz.

Teljesítsd angyali szókkal,
Szeretőd amire kért:
Ezer ambrózia csókkal
Fizetek válaszdért.

(1803)

EGY TULIPÁNTHOZ

A hatalmas szerelemnek
Megemésztő tüze bánt:
Te vagy orvos a sebemnek,
Gyönyörű kis tulipánt!
Szemeid szép ragyogása
Lobogó hajnali tűz;
Ajakid harmatozása
Sok ezer gondot elűz.

Teljesítsd angyali szókkal
Szeretőd amire kért:
Ezer ambrózia csókkal
Fizetek csókjaidért.

(1793)

11. Milyen két hétköznapi beszédfajta-ra vezethető vissza a *Tartózkodó kérelem*?

MEGOLDÁS

Panaszkodás, kérés, erősen jelen van a bókolás is, a vers zárata pedig alkudozásként is értelmezhető.

12. Mutassátok be a *Tartózkodó kérelem* című verset mint párhuzamok és ellentétek rendszerét!

Ellentétek		
Párhuzamok		

LEHETSÉGES MEGOLDÁS

Ellentétek	Én (beszélő) – beszél (!)	Megszólított („tulipán”) – hallgat (!)
	Hatalmas (szerelem)	Kis (tulipánt)
	Megemésztő tűz (seb)	Harmat, ír
	Kérés	Válasz
	Ambrózia-csók	Angyali szók
Párhuzamok	Szemeid szép ragyogása	Ajakid harmatozása
	Hajnal	Harmat
	Kérés	Válasz

13. Vizsgáljátok meg a versben a (nyelvtani) személy váltogatását s ennek összefüggését a szerkezettel!

MEGOLDÁS

Az E/1. személyű beszélőre vonatkozó sorok (1–2., ill. 11–12. sor) keretbe foglalják az E/2. személyű megszólítottéhoz, vagy róla szóló sorokat (3–10. sor). Az első versszak én és te, a második csak te, a harmadik te és én.

14. Emeljétek ki a vers gáláns-finomkodó gesztusait, kifejezéseit (pl. körülírás egyenes megnevezés helyett)!

MEGOLDÁS

„Te vagy orvososa sebemnek,
Gyönyörű kis tulipánt!”
„Ajakid harmatozása
Sok ezer gondot elűz.”
„Ezer ambrózia csókkal
Fizetek csókjaidért.”

15. Értelmezzétek az utolsó sorok mitológiai utalása alapján, hogy milyen alkut is ajánl a „kérelmező”!

Mit ígér a csókért cserébe? (Az ambrózia az ókori görögök hitvilágában a halhatatlan olümposzi istenek eledele volt.)

MEGOLDÁS

Valójában az „örök életet” ígéri cserébe az udvarló-beszélő.

A ROKOKÓ (a rocaille [rokáj] francia szóból ered, amely az építészetben kagylóforma díszítő-elemet jelent) a XVIII. század közepén kialakult stílusirányzat. A barokk kifinomult, túlhajtott változata. Az irodalomban a stilizált szerelmi jelenetek, kecses, játékos költői képek, a zeneiség, mesterkélttség és finomkodó modorosság jellemzi. A magyar költészetben Csokonai anakreóni dalai a legsikerültebb rokokó stílusú alkotások.

16. Hozzatok példákat az itt olvasott két Csokonai-versből a rokokóra jellemző miniatúr-kultuszra, zeneiségre és játékoságra!

6. lépés: 17. feladat

Anakreón és Csokonai

T/17.

34. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy a korábban elsősorban közösen végzett tevékenységek egyéni „hozadékát” feltárjuk. A tanulók azt a feladatot kapják, hogy válasszanak két Csokonai-mű közül, s írjanak egy rövid fogalmazást, kisesszét a választott műről, előre megadott címek alapján. Az elkészült írásokat közzé tesszük.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, értelmezés, önálló véleményalkotás, tanult ismeretek alkalmazása, szerzett tudás mozgósítása

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: lírai szöveg olvasása, önálló értelmezése, szövegalkotás

ANAKREÓN ÉS CSOKONAI

17. Olvasd el Csokonai *A versszépítő* és *Az alvó Lillára* című verseit!

Majd válassz egy témát, s írd meg rövid fogalmazást a megadott kérdező cím figyelembe vételével!
A választott téma kidolgozásához más művek szövegét is felhasználhatod!

Címek:

- a) Csokonai Anakreón hűséges követője?
- b) Csokonai a rokokó Anakreón?

AZ ALVÓ LILLÁRA

Ti hűvösös szellőcskék,
Fuvalljatok, de gyengén,
Lassan lehempelyegve
Buzogjatok folyócskák,
Ti jószagú virágok,
Lehelljetez nepentét.
Csitt! Pásztorok, leánykák,
Ezen berekbe nyugszik
Elszenderedve Lillám.

A VERSSZÉPÍTŐ

Ha most nem édes énekem,
Ha nincs is abba hév s tűz:
Ne félj, – legyen borom nekem,
Meg egy szerelmes szűz:
Kerülni fog tüzem s hevem,
Poéta lesz az én nevem;
S babért fejemre fonnak,
Miként Anákreonnak.

REFLEKTÁLÁS

7. lépés: 18. feladat

T/18.

36. oldal

10+10 PERC

A lírai hagyomány nyitottsága

Választható lépés

Tanári instrukciók:

A feladat célja, hogy a tanulók az új témával kapcsolatos rövid közlő szöveget és a hozzá kapcsolódó verset értelmezzék. A diákok párban dolgoznak, tehát az a feladatuk, hogy a korábban

tanult új információkat együtt mozgósítsák, közösen alkalmazzák. A feladat megoldását kövesse közös megbeszélés.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, értelmezés, közös véleményalkotás, tanult ismeretek alkalmazása, mozgósítása

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, frontális munka

Módszerek, eljárások: közlő szöveg és lírai szöveg olvasása, értelmezése, irányított beszélgetés

A LÍRAI HAGYOMÁNY NYITOTTSÁGA

18. Olvassátok el az alábbi verset!

GÉHER ISTVÁN: 43.

Az apától a fiúnak de nehéz is szabadulni!
Tudom én azt, de hiába, ha te lettél a barátom.
Amit élünk, ami dolgunk: beleszólhatsz, beleszólok –
ugyanegy két telefonhang... Nekem ez jó. Te kibírod?

- Mivel, miként bővíti a Géher-mű az anakreóni hagyományt Csokonai értelmezéséhez képest?
- Hogyan vonatkoztatható az itt szereplő vers az irodalmi hagyománnyal, az elődökkel folytatott „küzdelemre”?
- Ha eltekintünk attól, hogy Géher Istvánnak a fia is költő, ki tekinthető az irodalomban apának s ki fiúnak? Hogyan érthetjük a jelzett személyes szinttől függetlenül e kölcsönös „beleszólást”?
- Válaszaitokat, gondolataitokat fogalmazzátok meg írásban: készítsetek rövid vázlatot, jegyzetet, majd a megbeszélés során ismertessétek véleményeteket!
- Olvassátok el az alábbi szöveget! Érveljetek a szöveg állításai mellett vagy azokkal szemben!

A NYITOTT, ÚJRARENDEZŐDŐ HAGYOMÁNY

A hagyomány, mint korábban állítottuk, nyitott, alakul, történik, újrarendeződik. Az itt szereplő „legújabb Anakreón” (Géher István) a Csokonai által szűkebbre fogott formai-verstani hagyományt újraértelmezi, tágabban értelmezi; mást hall, illetve szólaltat meg belőle. A már az előző órákon is említett szerző egyik legszebb versét, amely történetesen éppen ionicus a minorékból álló anakreóni tizenhatosokban szólal meg, akár e műltfolytató-műltalakító hagyományépítés, e párbeszéd metaforájaként is értelmezhetjük.

7. lépés: 19. feladat

Kilépőkártya

T/19.

37. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók: Otthoni feladatnak is adhatjuk. Ha van időnk, röviden beszéljük meg. Felmérést is végezhetünk a kedvencek kiválasztására.

Kiemelt készségek, képességek: szintetizálás

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: kilépőkártya

19. Melyik?

Az eddig olvasott Anakreón- és anakreóni versek közül neked melyik tetszett leginkább? Miért? Válaszodhoz nyugodtan lapozgass a versek és a feladatok között.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY

EGY HAGYOMÁNYKÖVETŐ KÖLTŐ?

CSOKONAI Vitéz Mihály 1773. november 17-én született Debrecenben. Apja Csokonai József, borbély és seborvos, a város vagyonos polgára, anyja Diószegi Sára. Debrecen a XVIII. század végén már nem mezőváros csupán, hiszen kollégiuma, tudós tanárai és könyvtára messze földön híresek, a város a magyar szellemi élet egyik központja volt. Diákjai rendszeresen megfordultak a nyugat-európai egyetemeken.

Csokonai 1780-ban került a kollégiumi tanulók sorába. 1788-tól a főiskola hallgatója, majd a teológiai fakultás diákja (papnövendék). Hamar kitűnt tehetségével, társai és tanárai egyaránt elismerték kiváló képességeit. 1790-ben tanárai megbízásából diáktársaival önképzőkört szervezett. Az olvasókör tagjai felosztották egymás közt a nyugati nyelveket és irodalmakat. Csokonai az olasz nyelvet választotta. A széles látókörű, művelt fiatalember nyelvtelenségét az is bizonyítja, hogy a kötelező latin és az olasz mellett megtanult németül, franciául, angolul, görögül, és foglalkozott a héber és a perzsa nyelvvel is.

Csokonai 1792-től az irodalmi élettel is kapcsolatot keresett: levelet írt a kor irodalmi és szellemi vezéregyéniségének, Kazinczy Ferencnek. Hamarosan meg is jelent nyomtatásban első verse. 1794-ben tanárai tehetségének elismeréseként a gimnáziumi „poétai osztály” tanítását bízták rá. 1795-ben hagyta el a kollégiumot.

Rövid ideig (1795–96-ban) Sárospatakon jogot hallgatott, de tanulmányait nem fejezte be, nem szerzett főiskolai oklevelet. 1796 őszén Pozsonyba ment, hogy az üléselő országgyűlésen versei kiadásához támogatókat szerezzen. Itt jelent meg Diéti Magyar Múzsza című verses hetilapja, amelyet maga írt és szerkesztett, az anyagi nehézségek miatt azonban csak 11 szám jelent meg belőle.

1797-ben Komáromba került. Itt ismerkedett meg és szeretett bele Vajda Juliannába (Lilla), egy gazdag kereskedő leányába. De érzelmei hiába nyertek viszonzást, biztos megélhetés nélkül Lilla apja nem egyezett bele a házasságba. Csokonai a keszthelyi Georgikonban, majd a csurgói gimnáziumban folytatta tanulmányait.

ziumban pályázott tanári állásra, de míg ez ügyben utazgatott, a leányt szülei egy kereskedőhöz adták feleségül. Szerelmének elvesztése Csokonait mély válságba sodorta. Anyagi gondjai miatt ismét megélhetési forrást keresett.

Néhány hónapig a csurgói gimnáziumban helyettes tanár, itt diákjaival maga írta drámáit is előadja. Közben elkészült DOROTTYA című vígposza is. Debrecenbe visszatérve versei kiadását tervezi. 1803-ban, Bécsben ugyan kinyomtatják ANAKREONI DALOK című gyűjteményét, de a kötet csak a költő halála után jut el az olvasókhoz. Az Anakreón-téma már költészetének korai szakaszában megjelent, első anakreóni dalait még 1792-ben írta.

1805. január 28-án halt meg Debrecenben. Sírírlirata (Árkádiában éltem én is) nagy vihart kavart a városban és az irodalmi életben.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY VERSEIBŐL

ANAKREON S OVÍD

Életadó borról a téji Anakreón ír,
Gyenge szerelmekről játsza az éles Ovíd.
S ím, maga Bakhus amazt, Vénus maga ölte meg eztet:
Múzsza, rebej! vég gyászt szülhet akármí dalod.

AZ ANÁKREONI VERSEK

Vérengező jámbussaid
Daloljanak szerelmet!
A nyájas ősz Anákreon
Így szóla Arkiloknak.
De ő saját jámbussait
Nem engedé szerelmetes
Dalokkal elpuhítani,
Kemény hangon felelvén.

Üstökbe vész a két öreg:
Közéjük ugrik Ámor,
S az Arkilok jámbussait
Apróra szeldelél el,
Ambróziával illeté,
Szerelmivel megmézélé.
Liéus is leszállván
Jó borba megfereszté.

Mind felszedé Anákreon
Múzsája víg örömmel,
Mindjárt boros, szerelmetes
Dalokra verte őket.
Énnékem is, hogy ott valék,
Belőle egynehányt adott.
Bor és szerelmetesség
Csepeg belőle, látod.

(1792)

A SZAMÓCA

Illatja rozmarinnak,
Mézíze a fügének,
És a rukerc pirossa
Szájunknak és szemünknek
S orrunknak is mi kellő?

Hát még, ha egyesülnek
E kedves érzések? –
Ímé, az ért cseresznye
Mely édes és piross is,
A sárgadinnye szagja
Nárdus, s az íze nektár:
A rózsza színe bíbor,
S illatja fínom ámbra.

De rozmarinnal együtt
A kis rukerc, fügécske,
Cseresznye, sárgadinnye
És rózsza öszveséggel
Van elvegyítve a szép
Szamóca bíborában.
Szép színe drágalátos,
Mézíze száját enyhít,
S illatja a velőkre,
Mint egy nepente, felhat.

Kedves szamóca! téged
Én, – én az isteneknek
S az istenasszonyoknak
Tennélek asztalára.
Sőt csak beszélni tudnál
És csókot adni, mindjárt
Hasonlatos lehetnél
A Lilla ajjakához.

A HÉVSÉG

Az égető Kutyácska
A zöld mezőt aszalta;
Miatta Flóra hímes
Virági haldokoltak,
Fonnyadtak a ligetnek
Zöldségi megkonyúlva:
A föld egész határi
Alélva bágyadának.

Énbennem is van egy tűz.
 Mondják, hogy az Kupídó,
 Én nem tudom, ki légyen,
 Nem esmerem nevéőről;
 Elég, hogy ég melyemben
 S emészti nagy hevével:
 Szemlátomást betegszem
 És már alig lehellek.

Tegnap leszálla csendes
 Cseppekkel egy esőcske,
 Megáztatá az erdőt
 És a mezőt vizével:
 S ím, a beteg virágok
 Mindjárt feléledének,
 A kókkadó falombok
 Zöld színbe jöttek ismét.

Óh, vajha énreám is,
 Az én alélt fejemre
 Egy ilyen éltető víz
 Hús cseppje harmatoznék!

A LEÁNYKÁKHOZ

Ti szent Idáliának
 Kacér szemű leányi!
 Ti minket istenítő
 Nyilakkal öldököltök.
 Mikor levert erőnkön
 Feláll királyi széktek,
 Reánk bodor kacajjal
 Nehéz bilincset üttök.
 Ti mézitalt ajánltok,
 Ha maszlagot keverték;
 Ha nyűgbe vertek is ti,
 Lány búrsony az s virágszál.

Ó, kellemek szülötti!
 Ez a ti martaléktok
 Gyönyörködik s örömmel
 Hever bilincsetekben.

LILLÁHOZ

Leányka! hű szerelmem
 Tűzét miért kerülöd?
 Ne félj; ez a beteg szív
 Dobog csupán tenéked:
 Ez a te birtokodban
 Nyög és imádja képed.
 Leláncozott rabodtól
 Ugyan miért remegsz hát?

AZ ÁLOMHOZ

Soká jön erre Lilla,
 A hitszegő soká jön.
 Jer addig, édes álom!
 Jer, e setét lugasról
 Hints mák-olajt szememre,
 Fedezz be kárpitoddal
 S a gondokat fejemről
 Legyezd le szárnyaiddal.
 De ha eljön a lányka:
 Sem mák-olaj, se kárpit
 Nem kell, magad se kellesz;
 Csak menj el, édes álom!
 Elmúlatunk mi ketten.

A SZEPLŐ

Mint egy megért boróka,
 Mely tiszta hóra hullott;
 Mint a delin fejező
 Rózsába bútt bogárka;
 Mint a korinti szőlő
 A cukoros kalácson:
 Úgy bársonyollik, oly szép,
 Oly édes egy kerekded
 Szeplőcske Lilla mellyén.

Ez az a kies szigetke,
 Amelybe a szerelmek,
 Ha keble tengerének
 Téjhabja közt fürödtek,
 Enyelgve szárogatják
 Hajok vizess aranyját.
 Ti szóljatok, reája
 Hullt csókjaim! ha méltó
 Dühödés-e Lilla mellyén,
 Egy földi nimfa mellyén
 Imádni az hibát is?

A REMÉNYHEZ

Földiekkel játszó
Égi tűnemény,
Istenségnek látszó
Csalfa, vak Remény!
Kit teremt magának
A bóldogtalan,
S mint védangyalának,
Bókol úntalan.
Síma száddal mit kecsegtetsz?
Mért nevensz felém?
Kétes kedvet mért csepegtetsz
Még most is belém?
Csak maradj magadnak!
Biztatóm valál;
Hittem szép szavadnak:
Mégis megcsalál.

Kertem nárcisokkal
Végig ültetéd;
Csörgő patakokkal
Fáim éltetéd;
Rám ezer virággal
Szórtad a tavaszt,
S égi boldogsággal
Fűszerezted azt.
Gondolatim minden reggel,
Mint a fürge méh,
Repkedtek a friss meleggel
Rózsáim felé.
Egy híjját esmértem
Örömmnek még:
Lilla szívét kértem;
S megadá az ég.

Jaj, de friss rózsáim
Elhervadtanak;
Forrásim, zöld fáim
Kiszáradtanak;
Tavaszom, vígságom
Téli búra vált;
Régi jó világom
Méltatlanra szállt.

Ó! csak Lillát hagytad volna
Csak magát nekem:
Most panaszra nem hajolna
Gyászos énekem.
Karja közt a búkat
Elfelejténém,
S a gyöngykoszorúkat
Nem irigyleném.

Hagyj el, ó, Reménység!
Hagyj el engemet;
Mert ez a keménység
Úgyis eltemet.
Érzem: e kétségbe
Volt erőm elhagy,
Fáradt lelkem égbe,
Testem földbe vágy.
Nékem már a rét hímetlen,
A mező kisült,
A zengő liget kietlen,
A nap éjre dült.
Bájos lány trillák!
Tarka képzetek!
Kedv! Remények! Lillák!
Isten véletek!

3. VAS ISTVÁN ÉS CSOKONAI ANAKREÓNI VERSEI

ELTÉRŐ TERMÉSZET- ÉS VILÁGKÉP

(3 óra)

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

Csokonai kertje

T/1. 42. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók:

Hagyjuk a diákokat pár percig gondolkodni, alkotni; beszélgethetnek is közben. Ellenőrzés nem szükséges, de hívjuk föl a figyelmet arra, hogy még szükség lesz mostani gondolataikra, rajzaikra.

Kiemelt készségek, képességek: asszociációs képesség, olvasott szöveg látványvá formálása

Munkaformák: egyéni munka

Módszerek, eljárások: írás röviden, vázlatosan vagy rajzolás

1. Lapozz vissza Csokonai boldogságról szóló verséhez, és képzeld el a vers helyszínét! Rajzold le vagy 1-2 mondatban írd le, milyennek látod a tájat!

Ismersz olyan képet vagy tájat, amely hasonlít elképzelésedhez?

2. lépés: 2. feladat

T/2. 42. oldal

5+10 PERC

Tanári instrukciók:

A feladat célja, hogy mozgósítsuk a korábban szerzett ismereteket, illetve a tanulók képzelőerejét, asszociációs képességeit. A „központi fogalom” a kert. Ehhez a szóhoz kell a diákoknak saját gondolataikat, asszociációikat kapcsolni. Minden csoport ugyanazt a feladatot kapja. A megbeszélés során az egyes csoportok ismertetik a megoldásokat, s ekkor alkalom nyílik arra, hogy (amennyiben szükséges) a tanár is adjon ötleteket, akár az asszociációk, akár csoportosítási szempontok szintjén. Célunk az, hogy a kert szó konkrét és átvitt értelmű, metaforikus, szimbolikus, mitológikus jelentéseit alaposan feltárjuk (s ezek összefüggéseit is észleljük), hisz Vas verseiben

mindezeknek meghatározó jelentősége van, s szeretnénk a későbbiekben a szerzői-alkotói világot az olvasóival összevetni, összehasonlítani.

Kiemelt készségek, képességek: asszociációs képességek, meglévő ismeretek aktivizálása, rendszerező képesség

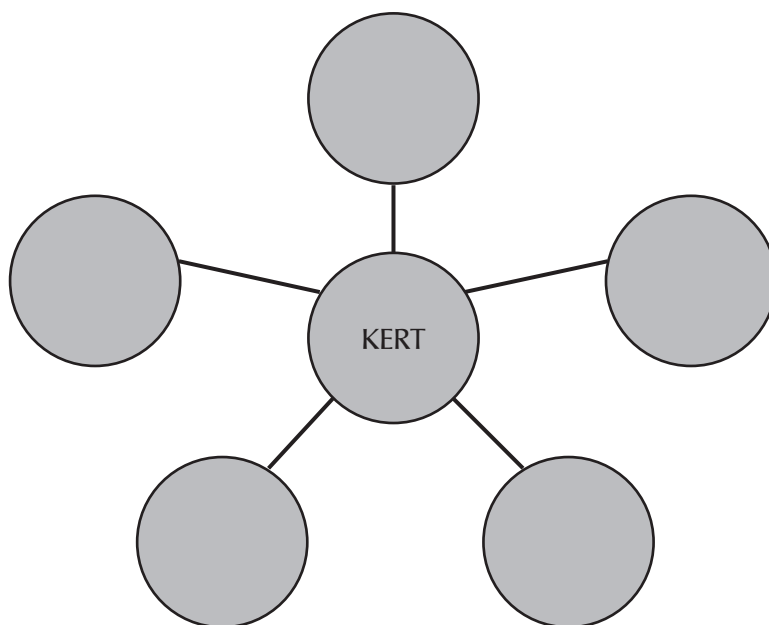
Munkaformák: csoportmunka (4-5 fős heterogén csoportok), majd frontális munka

Módszerek, eljárások: pókhálóábra, asszociációs játék, rendszerezés

2. Kertészkedjünk!

Készítsetek pókhálóábrát a KERT fogalmáról!

- Írjon le a csoport minden tagja néhány szót, fogalmat, mely a KERT szóról eszébe jut (ez lehet valamilyen tevékenység, fogalom, jelképes kapcsolat)!
- Készítsetek közös ábrát!
- Rendszerezétek, csoportosítsátok a fogalomhoz kapcsolódó szavaitokat, gondolataitokat (a rendszerezés szempontjait ti határozzátok meg)!
- A megbeszélés során ismertessétek megoldásotokat (szavak, fogalmak – csoportosítási szempontok)!

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 3. feladat

Rózsa a kertben

T/3.

43. oldal

5+10 PERC

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy a tanulók önállóan dolgozzanak fel két Vas István-verset, melyek tovább tárgítják a téma értelmezési horizontját, újabb elemekkel egészítik ki az eddig tanultakat. A lépés kiindulási pontja Vas *Piroska* és *Csúnya szeptember* című anakreóni dalai. A diákok feladata az, hogy a versek elolvasása után készítsenek egy rövid vázlatot, mely véleményüket tartalmazza a két vezérmotívumról, a rózsáról és a kertről.

A központosítás hiánya nyilván fel fog tűnni, és talán nehézséget is okoz. Igyekezzünk rávenni diákjainkat, hogy így is olvassák el a verseket, nem baj, ha nem érzik, hol vannak a szövegben határok.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, értelmezés, tanult ismeretek mozgósítása, véleményalkotás, lényegkiemelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka, frontális munka

Módszerek, eljárások: önálló szövegfeldolgozás, vázlatkészítés

A következő órákon a 18. századi Csokonai anakreóni versei mellé egy 20. századi magyar költő anakreóni verseit fogjuk olvasni. Megvizsgálhatjuk, miként is formálódik (változik, de megmarad) egy antik hagyomány.

3. Olvasd el figyelmesen Vas István *Piroska* és *Csúnya szeptember* című verseit!

- a) Figyeld meg, hogy milyen a versekben szereplő természet! Mi jellemzi a természetet, hogyan kötődnek e versek természeti képei az előző témánkhoz, a kerthez? Fogalmazd meg és írd le véleményedet a táblázatba!
- b) A versek egyik meghatározó motívuma egy virág, a rózsza. Fogalmazd meg, hogy szerinted miért épp a rózsza lett e szövegek egyik kulcsmotívuma! A remontál szó azt jelenti, hogy újra virágzik a növény (másodvirágzás; egyes növények az év során, az időjárási viszonyoktól függően a tavaszi első virágba borulásuk után többször is virágzanak).

PIROSKA

Piroska jaj Piroska
 Piroslik még a rózsa
 Habár a haj megőszül
 Zöld láng lobog alatta
 Arcod szemed a szád sem
 Felejtett el nevetni
 Csigolyák telve mésszel
 A hátad egyenes még
 Zuhog az ősz de őszi
 Esőben is remontál
 A rózsa rózsa rózsa

CSÚNYA SZEPTEMBER

Homályos ősz koránjött
 Halk mélabúja lomhán
 Szivárog csontjainkba
 De még a lomb sötétzöld
 Fák fonadéka sűrű
 Fű nedves fénye gyöngéd
 Sokat esett a nyáron
 Már harmadszor virágzik
 A rózsa sárga bíbor
 Nagy dáliák bolondos
 Elkésett bujasága
 Még nézni látni élni
 Csak ne siess maradj még
 Vegyes vén tarka évad

MOTÍVUM	VÉLEMÉNYEM
Természet (kert)	
Rózsa	

3. lépés: 4–5. feladat

Kertek és képek

T/4.

44. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók: Most még elég csupán felületes megállapításokat tenni.

Kiemelt készségek, képességek: kapcsolatok felismerése, asszociációk

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás és egyéni választás

4. Mennyiben hasonlítanak a természet most olvasott képei ahhoz, amit az első feladatban a Csokonai-versről elképzeltél?

Gondolj évszakokra, rendezettségre, hangokra, színekre, illatokra is!

Csokonai vagy Vas kertje ismerősebb neked, melyik áll közelebb hozzád?

Mi az a motívum, ami Vas verseiben erősen jelen van, Csokonainál pedig egyáltalán nem?

T/5.

44. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók:

A lépés közvetlenül kapcsolódik az előzőhöz. A feladat célja, hogy a tanulók az új témával, új szerzővel kapcsolatos közlő szöveget elolvassák, s arra reagáljanak. A feladatot végezhetik egyéni és párban is. Csak annyit kérjünk – előzetesen –, hogy a már ismert módon jelöljék meg a tanulók a szöveg azon részeit, melyet már ismertnek, tudottnak vélnek, illetve jelöljék meg azokat a részeket, melyek új információk számukra vagy amelyekről többet is meg szeretnének tudni. A megbeszélés során elsősorban a diákokat érdeklő információkra helyezük a hangsúlyt. Tisztázandó fogalmak: angolkert, franciaker.

Szerencsés, ha a tanár képen vagy kivetítőn meg tud mutatni egy tipikus angol- és franciaker.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, értelmezés, önálló véleményalkotás

Munkaformák: egyéni vagy pármunka, frontális munka

Módszerek, eljárások: közlő szöveg olvasása, értelmezése, beszélgetés

5. Olvassátok el a korábban olvasott versek elemzésének részletét!

ŐSI TOPOSZOK

Csokonai természete tavaszi-nyári természet, Vasé hangsúlyosan és jelentést hordozóan őszi (és téli). Az ősz hagyományos elmúlás-öregség jelentésére épülnek Vas István anakreóni dalai. Két ősi, állandó jelentésű (archetipikus) kép kapcsolódik össze bennük: a kert és az ősz. Az izgalmas éppen az, hogy ezek a hagyományos képek hogyan rendeződnek új módon össze, hogyan kapnak új fényt, új hangulati és jelentésárnyalatot.

Vas anakreóni dalai annyiban visszatérést jelentenek az eredeti anakreóni tematikához, hogy Csokonai verseivel ellentétben itt ismét előtérbe kerül az öregség motívuma, az öregember szerelmének témája. Ugyanakkor e dalokban – Anakreón verseitől eltérően és a Csokonainál megfigyeltekhez hasonlóan – döntő szerepet kap a természet, az ember által alakított, az emberhez tartozó természet: a kert.

CSOKONAI ÉS VAS KERTJE

A kert „elembesített”, gazdájához hasonított mivolta miatt ősi (archetipikus) lélekszimbólum. Már a szenvedélyes botanikus Csokonainál (aki anakreóni dalaihoz írt „jegyzéseiben” a mitológiai magyarázatok mellett részletes növénytani fejtegetésekbe bocsátkozik) gyakran érzékelhető, hogy a kert a lélek tükré, s ezen keresztül nemegyszer jelképe is.

(Az elemző-ismeretközlő szemelvények itt és később: Arató Lászlótól)

ROKOKÓ KERT ÉS ANGOLKERT

Csokonai és Vas anakreóni dalainak kertje között szembeötlő a különbség: a XVIII. század végének debreceni poétája rokokó kertet formáz, „jázminos lugast”. A versbéli természetet nem csupán a közvetlen „valóság”, hanem a lírai mondanivaló és az ízlésforma, a konvenció együttese alakítja. Csokonai „szelíd”, „pátyolगतó”, dédelgető természetével („Ti hűvösös szellőcskék” stb.), ápolt, rendezett franciakertjével szemben Vas István kertjének bujasága és homálya inkább az őstermészethez közelebb álló angolkertre emlékeztet („De még a lomb sötétzöld / Fák fonadéka sűrű / Fű nedves fénye gyöngéd”), bár Vas kertje is tulajdonképpen virágoskert.

KÖNNYED DALFORMA ÉS ELÉGIKUS ŐSZIDÉZÉS

Termékeny feszültség van már a könnyed és rövid anakreóni dalforma és e dalok komor ősziessége között: feszültség támad az elégiát kívánó képanyag és a negyedfeles (hétszótagos) jambikus sorok erőteljes táncoló ritmusa és rövidsége között. Nem véletlen, hogy Anakreón vagy Csokonai dalaiban nem jelent meg az őszi természet, Vasnál mégis tökéletesen magától értetődőnek érezzük, hogy az öreg szerelmes dalainak anakreóni hagyományát eredeti módon összekapcsolja az őszi idézés elégius konvenciójával. Ehhez persze az kell, hogy az őszi természet képe is némileg megváltozzék, átváltozzék.

A TITKOS ÉRTELMŰ RÓZSA

E kertben az élet, pontosabban az újraéledő, továbbélő élet ugyanolyan erővel van jelen, mint az elmúlás. Így maga a természet sugározza, testesíti meg az öreg szerelmesek anakreóni életerejét és életszomját. A kert „főszereplője”, a versek vezérmotívumként visszatérő központi motívuma Vas verseiben a rózsza, a remontáló, azaz újra kivirágzó rózsza. A pusztulás kihívásának ellenálló, megújuló szerelem és élet jelképe.

Megint egy abszolút közhelyes kép: a szerelem rózsája, megint megújítva – eredeti teljében és fényében. Mitől? Először is attól, hogy a szöveggörnyezet, a homály, az eső visszaadja a rózsának eredendő titokzatosságát. Ugyanígy a „remontál” szó a maga idegenszerűségével, latin hangzásával a természeti és közköltészeti jelenséget a titokzatosság és valami vallási szentség légkörével övezi. A szó zsolozsmázó ismételtetése is e „titkosítás” és szakralizálás (szentté tétel) irányába hatnak („Zuhog az ősz de őszi / Esőben is remontál / A rózsza a rózsza a rózsza”).

- Milyen – számotokra – új információkat tudtatok meg a szövegből? Módosítjátok, megváltoztatjátok ezek alapján korábbi véleményeteket a versekről? Ha igen, mi hogyan változott?
- Mit tudtatok meg e szövegből a kertekről? Vessétek össze a szöveg állításait az előző feladatban általatok írtakkal!

- c) Vannak olyan állítások a szövegben, melyekkel nem értetek egyet, számotokra nem meggyőzőek? Ha igen, érveljetez ellenük.
- d) A beszélgetés során ismertessétek véleményeteket!

5. lépés: 6. feladat

Korábban is feladható, kijelölhető feladat

T/6.

46. oldal

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy a tanulók különböző információs bázisokból gyűjtsenek adatokat a rózsáról mint növényről és mint motívumról, szimbólumról, metaforáról. A tanulók házi feladatként kapják az adatgyűjtést. Egyrészt az előző lépésben olvasott versek szövegében szerepel a virág, másrészt az értelmező-elemző szöveg értelmezi a rózsza motívumot (a 3. feladat egyik kérdése is erre a motívumra irányul). A cél azonban az, hogy a tanulók felkutassanak, megtaláljanak adatokat, információkat a rózsáról, rózsza motívumról az interneten, lexikonokban, sajtóban, olvasmányokban stb. – tehát célirányosan, egy konkrét fogalom, motívum köré szerezzenek információkat. A következő lépés során az összegyűjtött adatokból „infobörzét” rendezünk. A következő lépéshez a tanár is készüljön egy saját gyűjteménnyel. (Felhasználható munkák pl. a Balassi kiadónál 2001-ben megjelent Szimbólumtár [szerk. Pál József, Újvári Edit, <http://hik.hu/tankonyvtar/site/books/b150/index.html>], vagy Géczi János: Természet-kép című munkája [Kronika Nova], ill. Rózsahagyományok című könyve: <http://mek.oszk.hu/01900/01920/> vagy A keresztény művészet lexikona [szerk. Jutta Seibert, Corvina, 1986] című munka.)

Kiemelt képességek, készségek: lényegkiemelés, rendszerezés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka, gyűjtőmunka (házi feladat)

Módszerek, eljárások: önálló információgyűjtés, könyvtárból és hálózati forrásokból

6. Rózsza, rózsza

- a) Gyűjts legalább 10 szöveget, adatot, információt (nem szükséges, hogy szépirodalmi szöveg legyen!), melyben szerepel a rózsza (mint virág vagy mint jelkép), a rózsáról szól, rózsával kapcsolatos!

Az információk, szövegek forrása bármi lehet! Internet (pl. <http://hik.hu/tankonyvtar/site/books/b150/index.html>), tankönyvek, lexikonok, szakkönyvek, családtagok szóbeli közlése, saját olvasmányélményeid, stb. Az adat lehet csak néhány szóból álló, de lehet egy terjedelmesebb szöveg része (esetleg címe). A lényeges az, hogy tudd, hogy az általad gyűjtött információ miként kapcsolódik a virághoz!

- b) Saját szempontjaid alapján próbáld meg csoportosítani, rendszerezni „gyűjteményedet”!

5 lépés: 7. feladat

„Infobörze” – Mit tudtunk meg a rózsáról?

T/7.

47. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy a házi feladat megoldását, a „gyűjteményeket”, adatokat ismertessék a diákok, s ismertesse a tanár is.

Az idő korlátozottsága miatt célszerűnek tűnik tanári kérdésekre építeni a lépést (pl. Kik gyűjtöttek szakkönyvekből, pl. kertészeti szakkönyvekből adatokat? Mit találtak?; Találtak-e olyan adatot, melyről kiderült, hogy nem hasznosítható a feladathoz? Milyen típusú adatok, információk ezek?), hisz elsősorban az a célunk, hogy minél árnyaltabb, sokszínűbb ismeretünk legyen a rózsáról.

A rendszerezés során feltétlenül el kell jutni a rózsa szimbolikus, szakrális jelentéséig (pl. direkt rákérdezéssel: Mit tudtok a rózsafüzérről? Találtak-e adatot a Rózsakeresztesekről vagy a Luther rózsáról? – Miről szólnak ezek az információk?). Természetesen, ha a tanulók „maguktól hozzák” e témákat, akkor nincs szükség a kérdésekre.

A lépés célja valójában annak a belátása, felismerése, hogy mennyire gazdag akár egyetlen szó, egyetlen virág „jelentéstartománya”, mennyi minden kapcsolódik, kapcsolódhat egyetlen fogalomhoz (csak a google magyar nyelvű keresőjén 1 millió 400 ezer találat van a rózsához, persze nagy része nem illeszthető e feladathoz).

A diákok – természetesen – beadhatják gyűjteményeiket, s a tanár értékelheti is ezeket a megoldásokat. Az értékelésnél az elsődleges szempont az legyen, hogy a tanuló milyen szempontok alapján csoportosította az információkat, koherens megoldást választott-e, valóban a témát dolgozta fel, jók, érzékletesek, pontosak-e a példák, milyen a munka kivitelezése.

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelés, véleményalkotás, ismeretek alkalmazása

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: névlánc, beszélgetés, rendszerezés, adatok csoportosítása

7. Mit tudtunk meg a rózsáról?

A megbeszélés során ismertess néhány – véleményed szerint érdekes – információt gyűjtésedből, majd nevezd meg társadat, aki folytassa a tájékoztatást!

6. lépés: 8. feladat

T/8.

46. oldal

10+15 PERC

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy a tanulók differenciált csoportokban dolgozzák fel Vas István verseit. A különböző csoportok más-más (eltérő nehézségű) feladatot kapnak, melyeket együtt oldanak meg.

A feladatok elvégzése után minden csoport ismerteti megoldásait. A tanár a munka során tanácsokkal, javaslatokkal segítheti az egyes csoportok tevékenységét. Mivel a feladatok nem feltétlenül azonos művekre vonatkoznak, ezért a csoportok egy tagja a megoldás ismertetése előtt olvassa fel a feldolgozott szöveget vagy szövegeket, s maradjon idő a többi csoportnak a kérdésekre, reflexiókra, vázlatkészítésre is.

Kiemelt készségek, képességek: együttműködés, lényegkiemelés, összehasonlítás, szövegalkotás (vázlat, jegyzetkészítés), meglévő ismeretek aktivizálása

Célcsoport – differenciálás:

- A) csoport: megértési, szövegértési nehézségekkel küzdő tanulók
- B) csoport: differenciálási, lényegkiemelési problémákkal küzdő tanulók
- C) csoport: átlagos szövegértési képességű tanulók
- D) csoport: jó szövegértési képességű, irodalom iránt nem fogékony tanulók
- E) csoport: kreatív, irodalom iránt érdeklődő tanulók

Munkaformák: csoportmunka négy-öt fős homogén csoportokban, frontális munka

Módszerek, eljárások: vázlatkészítés, szövegek elemzése, értelmezése, összevetése megadott szempontok alapján, mozaik

8. Vas István anakreontikája

- A) Olvassátok el a *Csúnya szeptember* és a *Korán sötétedik* című verseket, s válaszoljatok az alábbi kérdésekre!

A feladatokat beszéljétek meg, és közösen fogalmazzátok meg válaszaitokat!

CSÚNYA SZEPTEMBER

Homályos ősz koránjött
Halk mélabúja lomhán
Szivárog csontjainkba
De még a lomb sötétzöld

Fák fonadéka sűrű
 Fű nedves fénye gyöngéd
 Sokat esett a nyáron
 Már harmadszor virágzik
 A rózsza sárga bíbor
 Nagy dáliák bolondos
 Elkésett bujasága
 Még nézni látni élni
 Csak ne siess maradj még
 Vegyes vén tarka évad

KORÁN SÖTÉTEDIK

Korán sötétedik már
 És hirtelen hideg lesz
 Mikor beáll az este
 Két fenyő feketéll csak
 Majd az is csak elmosódik
 Az általános éjbe
 Ideje ágyba bújni
 Az ágyban meleg ágyban
 Csak míg telik erőnkből
 Kis ideig mulatni
 Ha tudunk elaludni
 Tán holnap újra nap lesz
 Köd reggel köd a rózsán
 Talán a pára fölszáll
 Talán nap süt ki újra
 Nap kurta őszi útja
 Talán talán talán még

- a) Mi kapcsolja össze Vas dalait és antik előképének, Anakreónnak a dalait?
 b) Mi különbözteti meg a Vas-dalokat Anakreón verseitől?

B) Olvassátok el a *Piroska*, a *Korán sötétedik*, a *Csúnya szeptember* és a *Kibírta* című verseket! Emeljétek ki, gyűjtsétek össze a versek közös vezérmotívumait, a mind a négy versben visszatérő szavakat, hangulati, képi elemeket!

PIROSKA

Piroska jaj Piroska
 Piroslik még a rózsza
 Habár a haj megőszül
 Zöld láng lobog alatta
 Arcod szemed a szád sem
 Felejtett el nevetni

Csigolyák telve mésszel
 A hátad egyenes még
 Zuhog az ősz de őszi
 Esőben is remontál
 A rózsá rózsá rózsá

CSÚNYA SZEPTEMBER

Homályos ősz koránjött
 Halk mélabúja lomhán
 Szivárog csontjainkba
 De még a lomb sötétzöld
 Fák fonadéka sűrű
 Fű nedves fénye gyöngéd
 Sokat esett a nyáron
 Már harmadszor virágzik
 A rózsá sárga bíbor
 Nagy dáliák bolondos
 Elkésett bujasága
 Még nézni látni élni
 Csak ne siess maradj még
 Vegyes vén tarka évad

KORÁN SÖTÉTEDIK

Korán sötétedik már
 És hirtelen hideg lesz
 Mikor beáll az este
 Két fenyő feketéll csak
 Majd az is csak elmosódik
 Az általános éjbe
 Ideje ágyba bújni
 Az ágyban meleg ágyban
 Csak míg telik erőnkből
 Kis ideig mulatni
 Ha tudunk elaludni
 Tán holnap újra nap lesz
 Köd reggel köd a rózsán
 Talán a pára fölszáll
 Talán nap süt ki újra
 Nap kurta őszi útja
 Talán talán talán még

KIBÍRTA

Kibírta ezt is kibírta
 Még ma is él a rózsá
 Köd nem fogott ki rajta
 S a talajmenti fagy sem
 A ködöt átragyogja

Titokzatos bíborja
 Melyben a vér s a tűzláng
 Vegyül találkozóra
 Ugye méltó vagyok rád
 Gyönyörű Róma-rózsa

C) Olvassátok el újra a három dalköltő (Anakreón, Csokonai, Vas) néhány (akár már értelmezett) versét!

Vessétek össze műveik természetképét, a három felidézett természetet, illetve a felidézés eszközeit! Külön térjete ki a kert és az ősz képeire, toposzaira!

VAS ISTVÁN: KIBÍRTA

Kibírta ezt is kibírta
 Még ma is él a rózsza
 Köd nem fogott ki rajta
 S a talajmenti fagy sem
 A ködöt átragyogja
 Titokzatos bíborja
 Melyben a vér s a tűzláng
 Vegyül találkozóra
 Ugye méltó vagyok rád
 Gyönyörű Róma-rózsa

KORÁN SÖTÉTEDIK

Korán sötétedik már
 És hirtelen hideg lesz
 Mikor beáll az este
 Két fenyő feketéll csak
 Majd az is csak elmosódik
 Az általános éjbe
 Ideje ágyba bújni
 Az ágyban meleg ágyban
 Csak míg telik erónkből
 Kis ideig mulatni
 Ha tudunk elaludni
 Tán holnap újra nap lesz
 Köd reggel köd a rózsán
 Talán a pára fölszáll
 Talán nap süt ki újra
 Nap kurta őszi útja
 Talán talán talán még

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: A HÉVSÉG

Az égető Kutyácska
 A zöld mezőt aszalta;
 Miatta Flóra hímes
 Viráji haldokoltak,
 Fonnyadtak a ligetnek
 Zöldségi megkonyúlva:
 A föld egész határi
 Alélva bággyadának.

Énbennem is van egy tűz.
 Mondják, hogy az Kupídó,
 Én nem tudom, ki légyen,
 Nem esmerem nevéről;
 Elég, hogy ég melyemben
 S emészti nagy hevével:
 Szemlátomást betegszem
 És már alig lehellek.

Tegnap leszálla csendes
 Cseppekkel egy esőcske,
 Megáztatá az erdőt
 És a mezőt vizével:
 S ím, a beteg virágok
 Mindjárt feléledének,
 A kókkadó falombok
 Zöld színbe jöttek ismét.

Ó, vajha énreám is,
 Az én alélt fejemre
 Egy ilyen éltető víz
 Hús cseppje harmatoznék!

ANAKREÓN: TÜCSÖK

Tücsök, ó be boldog is vagy,
 mikor ott a lomb hegyében,
 pici harmatot beszíva,
 valamint király dalolgatsz.
 A tiéd egészen az mind,
 amit ott a réteken látsz,
 s valamit csak ád az erdő;
 a paraszt nagyon szeret, mert
 neki semmiben sem ártasz;
 te az emberek kegyeltje,
 nyaruk édesen jelented;
 de a Múzsza is szeret mind,

maga Phoibosz is, ki csengő
dalod ösvényét megadta;
sose kínozz aggkor, ó bölcs,
dal-adója, föld-szülötte,
sem a hús, a vér, a bánat,
te tücsök, te csaknem isten.

(Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása)

- D) Olvassátok el a *Csúnya szeptember*, *Kibírta*, *Megyek*, *Folytassuk!* című verseket!
Mutassátok be a Vas István-dalok írásképi és mondattani sajátosságait! Ha lehetséges, kapcsoljátok össze a fentieket a versben megjelenő élethelyzettel és életérzéssel!

KIBÍRTA

Kibírta ezt is kibírta
Még ma is él a rózsza
Köd nem fogott ki rajta
S a talajmenti fagy sem
A ködöt átragyogja
Titokzatos bíborja
Melyben a vér s a tűzláng
Vegyül találkozára
Ugye méltó vagyok rád
Gyönyörű Róma-rózsza

CSÚNYA SZEPTEMBER

Homályos ősz koránjött
Halk mélabúja lomhán
Szivárog csontjainkba
De még a lomb sötétzöld
Fák fonadéka sűrű
Fű nedves fénye gyöngéd
Sokat esett a nyáron
Már harmadszor virágozik
A rózsza sárga bíbor
Nagy dáliák bolondos
Elkészt bujasága
Még nézni látni élni
Csak ne siess maradj még
Vegyess vén tarka évad

FOLYTASSUK!

Folytassuk csak azért is
 Találunk még vigaszra
 Hány szeretet szikrázik
 Hány hű gyertyácska hamvad
 A tűlevelű ágak
 Között karácsonyolva
 Hány gyertya csillagszóró
 Utolsó lobbanását
 Figyeltük évek óta
 Mind fénylik a szemedben
 Mert holtak közt az élőt
 Hiábavaló keresni
 A szeretet az út és
 Az élet az igazság

MEGYEK

Az élet ha elenged
 Indulni készen állok
 Vörös bor és fehér bor
 Sokszor folyt poharamba
 Ez is volt és az is volt
 Kínból üdvözülésből
 Uram eleget adtál
 Megyek ha elbocsátasz

- E) Értelmezzétek a *Mégsem* című Vas István-dalt! Értelmezéseketek nyelvi elemzéssel támasszátok alá! A mondatszerkesztés vizsgálatán kívül térjete ki az ismétlődésekre, kulcsszavakra, valamint a hiány szerepére és a vers hangzásvilágának (ritmus, uralkodó hangzók, összecsengések stb.) sajátosságaira!

MÉGSEM

Eleget megtelítőt
 Torkomig émelyítőt
 Úgy látszik mégsem adtál
 Élet még most sem untatsz
 Kegyelmedhez igyekszem
 Méltó maradni enni
 És inni és ölelni
 Ahogy és amennyit
 Lehet szabad figyelni
 És nézni várni hinni
 A kínokat kibírni
 Ha még el nem bocsátasz

7. lépés: 9. feladat

Piroska és a rózsza

T/9.

53. oldal

Választható lépés

15+15 PERC

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy az előző lépés középpontjában álló motívumot részletesebben megvizsgáljuk egy szövegben (tehát aktuális kontextusában), illetve megismertessük a motívum korábbi megjelenését a költői életműben, tehát a „külső kapcsolatok”, összefüggések mellett a „belső kapcsolatot”, miközben nem mellékesen a szöveg értelmezésével is szembesülnek a diákok. Az egyéni munkát követő megbeszélés során különösen a d) és e) pontokra helyezzük a hangsúlyt! A megbeszélés során mindenképpen tisztázni kell, hogy minden tanuló számára egyértelmű és világos-e, hogy mit is takarnak a „mondattani eldöntetlenség”, „grammatikai távolítás” kifejezések, illetve a rózsza motívum „szakrális” értelmezése.

A beszélgetés során érdemes felidézni, visszakeresni a korábbi modulokban szereplő „rózsás” verseket, s összevetni a Vas-versek rózsza motívumával.

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelés, véleményalkotás, szövegértés, értelmezés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd frontális munka

Módszerek, eljárások: közlő szöveg feldolgozása, vázlatkészítés

9. Olvassátok el a *Piroska* című versről szóló elemzést! Használjátok a szokásos jelöléseket

(√, -, +, ?, *)!

(A vers szövegét a 3. feladatnál találod.)

A rózsza motívum az Anakreoni dalok ciklusán belül először a Piroska című dalban szólal meg. A versben szétválaszthatatlanul összefonódik a kint és a bent, az őszi kert és a kert úrnője, az öregedő szerelmes szenvedélyének oka és célja. A rózsza metamorfózisához [átalakulásához, átlényegüléséhez] hozzájárul a szójáték vagy inkább névvarázs is: Piroska eggyé válik a rózsával azáltal, hogy a személynév szótöve azonos a rózsára vonatkoztatott ige tövével: „Piroska jaj Piroska / Piroslik még a rózsza”. Ráadásul a vers így folytatódik: „Habár a haj megőszül”. Azaz a ‘habár’ kötőszó a haj megőszülését állítja ellentétbe a rózsza „még” piroslásával. Ez ismét a rózsza és Piroska, a rózsza és a szerelem belső, „misztikus” összetartozását érzékelteti.

KINT ÉS BENT, TERMÉSZET ÉS EMBER EGYSÉGE

A kint és a bent összetartozásának érzetét tovább erősíti, hogy a vers elemeit egyetlen – a kertre és gazdáira egyaránt vonatkoztatott – ellentétrendszer fogja át. Egyfelől: „Habár a haj megőszül / Zöld láng lobog alatta” és „Csigolyák telve mésszel / [de] a hátad egyenes még”. Másfelől: „Zuhog az

ősz de őszi / Esőben is remontál / A rózsa a rózsa a rózsa". *Ősz haj és zöld láng, meszes csigolya és egyenes hát, zuhogó ősz és remontáló rózsa egyazon halál–élet, elmúlás–szerelem ellentétnek jelölői, részmozzanatai. Ráadásul az ősz haj alatt lobogó „zöld láng” nincs – mondjuk, a szem zöld lángjaként – konkretizálva, így megmaradhat a növényi vegetáció zöld lángjának is.*

MONDATTANI ELDÖNTETLENSÉG

A természet és az ember összemosódását, összeolvadását elősegíti a vers két nyelvi jellegzetessége: a mondattani eldöntetlenség és a grammatikai távolítás is. A többször említett „Habár a haj megőszül” kétféle is köthető: ellentétben állhat mind a megelőző („Piroslik még a rózsa”), mind a következő ([mégis/azért] Zöld láng lobog alatta”) sorral. A központozás hiánya és a kötőszóelhagyás növeli a vers termékeny homályát, így kapcsolódhat össze a „zöld láng” és az „Arcod szemed a szád sem / Felejtett el nevetni” sor. A pont a két motívumot elválasztaná, a kettőspont viszont túl egyértelművé tenné megfeleltetésüket. A „Csigolyák telve mésszel” és a „A hátad egyenes még” sorok közötti „de” kötőszót óhatatlanul odaértjük, azonban így finomabb, rejtettebb marad a verset rendező ellentétezés.

GRAMMATIKAI TÁVOLÍTÁS

Grammatikai távolításról azért kell beszélnünk, mert a versben „a haj”-ról és „csigolyák”-ról esik szó, nem pedig „hajadról”, „csigolyáidról”, másfelől nem arról, hogy „(te) nem felejtettél el nevetni”, hanem arról, hogy „Arcod szemed a szád sem / Felejtett el nevetni”. Így egyrészt a testi öregezés tünetei mindkét öreg szerelmesre, mind a beszélőre, mind a megszólítottra vonatkozathatók, másrészt objektivitásuk révén jobban elvegyülhetnek a természeti folyamatokra vonatkozó állítások között – ismét kifejezve, hogy egyazon nagy folyamat az, amely az emberben s amely a külső természetben megy végbe.

Vas István sok versében megfigyelhető, hogy a rózsa motívum összekapcsolódik a kerteremtő asszonnyal, és ugyanakkor vallásos-szagrális [szagrális=szent] jelentéssel töltődik fel.

A RÓZSA KETTŐS JELENTÉSE – SZAKRÁLIS (VALLÁSOS) NYELVHASZNÁLAT

A rózsa motívum korántsem új az anakreontika történetében, maga a teózi lírikus és ógörög követői is írtak dalokat a szépséges és illatos, kettős (földi-égi) jelentésű növényről (lásd a fejezet első részében – Anakreóni dalok, de Csokonai verseiben is felbukkan). A rózsa már az ókorban is szerelem-jelkép, Venus-szimbólum volt, s már ekkor is a megújulás szimbóluma. A keresztény eszmekörben „Venustól Szűz Mária »örökölte«: a földi szerelem szimbóluma az égi szerelem jelképévé vált” (Hoppál–Jankovics–Nagy–Szemadám: Jelképtár). A megújulás jelképe pedig kínálta magát, hogy a feltámadás s így Krisztus jelképévé váljon. Ezek a jelentéslehetőségek főképp a Kibírta című versben, illetve záró soraiban válnak nyilvánvalóvá: „Ugye méltó vagyok rád / Ugye lesz föltámadásunk / Gyönyörű Róma-rózsa”.

(Arató László)

- a) Készítsetek a szöveg alapján egy legfeljebb öt pontból álló vázlatot, amely alapján ismertetni lehetne a szöveg lényegét!
- b) Fogalmazzatok meg, hogy milyen – esetleg teljesen új – információt tudatok meg e szövegből a rózsáról, a rózsa motívumról!

- c) Jelöljétek meg azokat a részleteket a szövegben, melyek megértése nehézséget okozott számotokra! Kérdezzétek tanárotoakat!
- d) Fogalmazzatok meg három olyan állítást a versről, mely e szövegen alapul, s mellyel egyetértetek!
- e) Fogalmazzatok meg legalább három kérdést a szöveggel kapcsolatban (ezek irányulhatnak a számotokra megértési nehézséget, problémát okozó részletekre is)!

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG TANÁROKNAK

Vas István sok versében megfigyelhető, hogy a rózsza motívum összekapcsolódik a kertteremtő asszonnyal, és ugyanakkor vallásos-szagrális jelentéssel töltődik fel. Itt csak az egyik legjellegzetesebből, a *Rózsalángolás* címűből idézhetünk:

A rózsalángolás, a fehér meg a sárga
 Meg a rózsaszín s a piros, a piros, a nyár:
 Ez mind te vagy magad, aki a pusztaságra
 Szemet vetettél – s most a „legyen” meg a
 „lőn” egy lángban áll.

Te akartad, ugye, ezt a kertet?
 Én azt mondtam, fákat ültetni késő van már,
 S szántalak, amiért még elkezdni merted –
 S most szökőár fut fel a földből, a rózsák, és
 lombokban lobog a nyár.

.....

Már úgyis lesben áll a rózsákban, a kelyhek
 Sárgája, bíborja mögött a halál.
 A kezdetben a vég. De a végben a kezdet.
 Minden rózsában az a nyár.

Most közelít – ha még ideér – az öregkor,
 Most, hogy felszöktek a rózsák. Úgyis tudom.
 De a rózsák között te lángolsz, aki akkor
 Kihajoltál az ablakon.

Eliot-áthallások

A *Rózsalángolást*, ezt az **Anakreoni daloknál** két évtizeddel korábbi (1962) verset nemcsak az kapcsolja össze a kései dalokkal, hogy a rózsza és a kert úgy őrzi meg benne *botanikai valóságosságát*, hogy közben egyúttal *szerelemes és biblikus-vallásos* tónussal és jelentésekkel is öveződik, hanem az is, hogy mindkét helyen feltűnnek a T. S. ELIOT (1888–1965) nagy kései összegzésére, a *Négy kvartettre* emlékeztető motívumok. A nagy huszadik századi amerikai születésű angol költő „honosításáért” senki nem tett annyit, mint éppen Vas. A *Négy kvartettet* is ő fordította magyarra.

Így hát a magyar költő saját magától kölcsönöz, amikor a klasszicista – a kötődéseket felmutatva tudatosan a *hagyományból* építkező – elioti alkotásmóddhoz hűen például a kvartettek motívumaiból is merít. A második kvartett, az *East Coker* a „Kezdetemben a vég.” sorral indul, s a „Végemben a kezdet.” mondattal zárul (vö. *Rózsalángolás!*).

A negyedik kvartett, a *Little Gidding* záró sorai nyilvánvalóan ott visszhangzanak a *Kibírta* című anakreóni dalban:

„És minden jóra fordul és / A dolgok minden módja jóra fordul, / Ha a lángnyelvek összehajlanak / A tűznyaláb koszorújában, / És egy lesz a tűz meg a rózsza.” (*Little Gidding*).

„Kibírta ezt is kibírta / Még ma is él a rózsza / Köd nem fogott ki rajta / S a talajmenti fagy sem / A ködöt átragyogta / Titokzatos bíborja / Melyben a vér s a tűzláng / Vegyül találkozára” (*Kibírta*).

Az Eliot-áthallások természetesen nem önmagukban fontosak, hanem azért, mert még nyilvánvalóbbá teszik az anakreontika, az *anakreóni hagyomány merőben új, keresztény áthangolását, átértelmezését*, melyben kulcsszerepe van a rózsza már az eddigiekben is vizsgált metamorfózisának.

8. lépés: 10–11. feladat

T/10–11. 55. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy a tanulók párban elemezzenek, értelmezzenek szövegeket. A három vers között a szoros összefüggést az anakreóni tematika mellett a kereszténység, a hit motívumai teremtik meg. A tanulók feladata, hogy a három vers elolvasása után párjukkal közösen próbálják a kérdéseket, feladatokat megoldani, majd a megbeszélés során ismertessék véleményüket, megoldásaikat (10. feladat). A megbeszélés után a párok azt a feladatot kapják, hogy olvassák el a verseket a keresztény szimbolika felől elemző szöveget, és saját értelmezésükkel vessék össze az elemzéseket (11. feladat). Ezt is kövesse egy rövid megbeszélés, elsősorban annak tisztázása céljából, hogy volt-e, s ha igen, milyen hozadéka volt a diákok számára a közlő szövegnek.

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelés, a korábban szerzett és az új ismeretek aktivizálása, alkalmazása, véleményalkotás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, frontális munka

Módszerek, eljárások: szövegelemzés, szövegértelmezés, szövegek összehasonlítása

10. Keresztény Anakreón? – Három anakreóni dal

Olvassátok el a *Megyek*, a *Mégsem* és a *Folytassuk!* című verseket!

MEGYEK

Az élet ha elenged
 Indulni készen állok
 Vörös bor és fehér bor
 Sokszor folyt poharamba
 Ez is volt és az is volt
 Kínból üdvözülésből
 Uram eleget adtál
 Megyek ha elbocsátasz

MÉGSEM

Eleget megtelítőt
 Torkomig émelítőt
 Úgy látszik mégsem adtál
 Élet még most sem untatsz
 Kegyelmedhez igyekszem
 Méltó maradni enni
 És inni és ölelni
 Ahogyan és amennyit
 Lehet szabad figyelni
 És nézni várni hinni
 A kínokat kibírni
 Ha még el nem bocsátasz

FOLYTASSUK!

Folytassuk csak azért is
 Találunk még vigaszra
 Hány szeretet szikrázik
 Hány hű gyertyácska hamvad
 A tűlevelű ágak
 Között karácsonyolva
 Hány gyertya csillagszóró
 Utolsó lobbanását
 Figyeltük évek óta
 Mind fénylik a szemedben
 Mert holtak közt az élőt
 Hiábavaló keresni
 A szeretet az út és
 Az élet az igazság

- a) Kiket szólít meg a versek beszélője? Ha úgy gondoljátok, hogy több személyről van szó, vagy akár ugyanaz a megszólítás is többféleképp értelmezhető, akkor minden ötleteteket, javaslatotokat írjátok le!
- b) Azt állítjuk, hogy e versek úgy is olvashatók, mint egy „keresztény Anakreón” szövegei. Igazoljátok, bizonyítsátok ezt az állítást a versek soraival, a versek értelmezésével!

11. Olvassátok el az alábbi szöveget, mely az általatok az előző feladat során értelmezett versekre vonatkozik! Használjátok a szokásos jelöléseket (√, -, +, ?, *)!

Készítsetek közösen egy rövid (4-5 pontból álló) vázlatot a szöveg alapján, s fogalmazzátok meg, hogy milyen új információhoz jutottatok a szövegből, és miben módosította ez saját, korábbi véleményeteket!

KERESZTÉNY ANAKREONTIKA

(a szerelmi és vallásos költészet nyelvének kölcsönhatása)

A rózsza motívum kapcsán kikerülhetetlenül beleütköztünk Vas István némelyik anakreóni dalának vallásos beszédmódjába, hangnemébe. A középkori szerelmi lírában igen gyakran alkalmazták a vallásos áhítat és hódolat képzetkincsét és fordulatait, s ennek fordítottja: Szűz Mária udvarló dicsérete sem ritka. XX. századi költőink szerelmes verseiben is előfordul a vallásos-szagrális hangvétel. A legismertebb példák talán Juhász Gyula Anna örökje és József Attila Megméréssel című Flóra-verse.

EGY ANTIK ÉS EGY KERESZTÉNY KONVENCIÓ ÖTVÖZÉSE

Vas újítása abban áll, hogy ezt a középkori keresztény konvenciót összekapcsolja az anakreóni versek antik („pogány”) hedonista konvenciójával. Ám Vasnál nemcsak a tónus válik néhol vallásossá, hanem az anakreóni hagyománytól és Csokonai materialista értelmezésétől eltérően egyes versekben (Kibirta, Folytassuk!) fölmerül a túlvilág lehetősége, a halál utáni lét is.

MEGYEK, MÉGSEM

A Megyek és a Mégsem című dalok úgy szólítják meg az életet, hogy az egyben Isten megszólításának is olvasható: „Az élet ha elenged / Indulni készen állok / Vörös bor és fehér bor / Sokszor folyt poharamba / Ez is volt és az is volt / Kínból üdvözülésből / Uram eleget adtál / Megyek ha elbocsátasz”, illetve: „Eleget megtelítőt / Torkomig émelyítőt / Úgy látszik mégsem adtál / Élet még most sem untatsz / Kegyelmedhez igyekszem / Méltó maradni enni / És nézni várni hinni / A kínokat kibírni / Ha még el nem bocsátasz”. Az első dal „Uram”-ja, a második „Kegyelmedhez” megszólítása, illetve az „Élet” szó háromsoros késleltetése teszi lehetővé az Istenre való asszociációt. Ez az isten azonban nem aszkézist követelő isten, hanem az anakreóni dalok hedonizmusával harmonizáló Élet-isten, akihez evéssel, ivással, öleléssel, no meg – az anakreóni örömforrásokat kitágítva – figyellel és nézéssel lehet „méltó maradni”.

FOLYTASSUK!

Hasonló Isten-, illetve Krisztus-képpel zárul a ciklus és egyben a kötet is: „Folytassuk csak azért is / Találunk még vigaszra / Hány szeretet szikrázik / Hány hű gyertyácska hamvad / A túlevelű ágak / Között karácsonyolva / Hány gyertya csillagszóró / Utolsó lobbanását / Figyeltük évek óta / Mind

fénylik a szemedben / Mert holtak közt az élőt / Hiábavaló keresni / A szeretet az út és / Az élet az igazság”

A záró sorok Krisztus-parafrázisa („Én vagyok az út, az igazság és az élet.” [János 14,6.]) kívül az öröklétre és Jézusra utal még az örökzöld fa és a Karácsony is. A parafrázis és a megelőző, Krisztus feltámadásához kötődő evangéliumi idézet (Mert holtak közt az élőt / Hiábavaló keresni – „Miért kerestek az élőt a halottak között?” [Luk. 24.5.]) evilági – s ebben az anakreóni „filozófiával” összeegyeztethető – kereszténységet hirdet („Az élet az igazság”). Olyat, amely a kereszténységből mindenekelőtt annak fő parancsát, a szeretetet vallja és hirdeti. Az utolsó sorpárnak egyébként egyaránt lehetséges egy evilágibb (A szeretet az út, és az élet az igazság) és egy hagyományosabb, krisztusibb központosítása és olvasata (A szeretet az út és az élet, az igazság).

HOMÁLY, TALÁNY, TÖBBÉRTELMŰSÉG

Megmarad azonban még ezekben a látszólag homály nélküli tanításokban is a ciklust jellemző többértelműség és talányosság. Hiszen nem tudhatjuk, ki az az élő, akit hiábavaló a holtak között keresni. Lehet az élő maga Krisztus, de lehet Piroska is, vagy az ő szemében – tehát az élők között élő – halott barátok, szerelmek emléke is.

AZ ÉLŐK KÖZÖTT ÉLŐ SZERETET

Ezek az értelmezések nem mondanak egymásnak ellent, ha Krisztusban az élők között élő szeretetet látjuk, ha Krisztust az élők között élő szeretetben látjuk, amint azt Vas versei sejtetik. A földi szerelmet pedig már a régi középkori és reneszánsz (neo)platonista¹ hagyomány is közvetítésnek, útnak, lépcsőnek képzelte az égi szerelemhez, az Istenszeretethez. (Gondoljunk csak, például, Dante Beatricéjére vagy Petrarca Laurájára.) [Gondoljatok erre, amikor majd Dante² Beatricéjéről tanultok!]

Vas István anakreóni dalainak eredetisége tehát többek között abban rejlik, hogy katolizálják az antik-pogány (epikureus) hagyományt, illetve antik-felvilágosodott epikureus humanizmussal (emberszeretettel) színezik át a keresztény szeretettanítást. Így valósítják meg azt az egész életművet átható-meghatározó hitvallást, hogy „nem és nem ! Soha / Nem, amíg én vagyok én, amíg érzem, hogy egy vagyok / Egy hűségemet sem nyelik el ezek a 'vagy-vagy'-ok” (RAPSZÓDIA A HŰSÉGRŐL). Így lesz az újfajta anakreóni dal is szerzője alaptörekvésének megfelelően „Ellentétek keresztelési pontja” (NICOLAS CUSANUS sírja).

(Arató László)

A fenti magyarázó szöveg elején erre a két versre utal a szerző:

JUHÁSZ GYULA: ANNA ÖRÖK

Az évek jöttek, mentek, elmaradtál
Emlékeimből lassan, elfakult
Arcképed a szívemben, elmosódott
A vállaidnak íve, elsuhan
A hangod és én nem mentem utánad

1 Neoplatonista: Platón (i. e. 427–347) görög filozófus tanainak megújító követője. Platón ideatana szerint a földi dolgok csak valamilyen magasabb ideák (eszmények, eszményi alakok, formák) árnyékai. A keresztény neoplatonizmus szerint az egyetlen ilyen magasabb idea maga az Isten.

2 Dante 14. századi itáliai szerző, akinek *Isteni színjáték* című művében a Beatricébe szerelmes főhős bejárja a Pokol, a Purgatórium (tisztító tűz) és a Paradicsom útjait; Beatrice a Purgatórium végétől kalauzolja, vezeti a hóst a Paradicsomban.

Az élet egyre mélyebb erdejében.
 Ma már nyugodtan ejtem a neved ki,
 Ma már nem reszketek tekintetedre,
 Ma már tudom, hogy egy voltál a sokból,
 Hogy ifjúság bolondság, ó de mégis
 Ne hidd szívem, hogy ez hiába volt
 És hogy egészen elmúlt, ó ne hidd!
 Mert benne élsz te minden félrecsúszott
 Nyakkendőmben és elvétett szavamban
 És minden eltévesztett köszönésben
 És minden összetépett levelemben
 És egész elhibázott életemben
 Élsz és uralkodol örökkön, Amen.

JÓZSEF ATTILA: FLÓRA

5. Megméréssél!

Már nem képzelt ház üres telken,
 csinosodik, épül a lelkem,
 mivel az árnyakkal betelten
 a nők között Flórára leltem.

Ő a mezőn a harmatosság,
 kétes létben a bizonyosság,
 lábai kígyóim tapossák,
 gondjaim mosolyai mossák.

Ízét adja a tiszta víznek,
 száját adja a tiszta íznek,
 hazaszólít, amikor úznek,
 szemében csikó legelészget.

Ő az okmány, kivel a kellem
 a porráomlás ellen, a szellem
 az ólalkodó semmi ellen
 szól, pöröl szorongó szerelmem.

Érdekeimből megértettél,
 bátorra vakmerőből tettél,
 kínlódtál, amíg nem szerettél,
 egész világom ege lettél, –

hát dicsértessél s hirdettessél,
 minden korokon át szeressél
 s nehogy bárkiben alább essél
 mindig, mindenütt megméréssél!

REFLEKTÁLÁS

9. lépés: 12. feladat

A magyar Anakreónról

T/12.

60. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy a tanulók a modul végén fogalmazzák meg saját véleményüket, élményüket a megismert versekkel, szövegekkel kapcsolatban. A kilépőkártyán szereplő kérdések egyrészt a tanulók (személyes) érzelmi viszonyulását, másrészt motiváltságát, érdeklődését célozzák.

Kiemelt készségek, képességek: önálló véleményalkotás, lényegkiemelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka

Módszerek, eljárások: kilépőkártya

12. Kilépőkártya

Volt-e a saját életedben is fontos dolog, amit az olvasott Vas István-versekből, a velük való foglalkozáskor értettél meg? Ha igen, mi az? Ha nem, mi az, amit most fontosnak vélsz, bár eddig nem gondoltál rá?

Letted kedvenced a Vas-versek közül? Miért szereted?

Maradt-e számodra nyitott kérdés az anakreóni költeményekkel kapcsolatban?

VAS ISTVÁN

EGY XX. SZÁZAD VÉGI „MAGYAR ANAKREÓN”

VAS István (1910, Bp. – 1991, Bp.) a Nyugat című folyóirat harmadik nemzedékének tagja. Mintegy hatvan éven át volt jelen a magyar irodalomban költeményeivel, műfordításaival, de önéletírásai, esszéi is jeles részét képviselik életművének. Polgári családból származott, s szülei akaratának engedelmeskedve elvégezte a bécsi kereskedelmi főiskolát. Furcsa kettősség jellemzi pályáját, hisz olyan korszakokban, melyekben számos művész próbált csupán művészetéből megélni, Vas Istvánnak mindig volt állása is: tisztviselői, hivatalnoki munkát végzett, majd 1971-es nyugdíjazásáig kiadói lektorként dolgozott.

Első verseskötete 1932-ben jelent meg Őszi rombolás címmel. Műfordítói tevékenysége az 1930-as évek második felétől vált hangsúlyossá. Elsősorban lírai és drámai műveket fordított az európai klasszikus szerzőktől (pl. Villon, Shakespeare, Molière, Goethe), illetve a modern, kortárs irodalom szerzőitől (pl. Kavafisz, Eliot, Apollinaire).

A II. világháború éveiben többször teljesített munkaszolgálatot, a nyilas uralom idején az író-barát Ottlik Géza lakásán rejtőzködött. 1947-ben egy hosszabb római ösztöndíjat kapott. 1948-ban ugyan

még megkapta a Baumgarten-díjat, de egészen 1956-ig nem jelenhettek meg versei. Míg a háború éveiben zsidó származása miatt szenvedett hátrányokat, kényszerült menekülésre, rejtőzködéssre, a világháború után polgári származása s vállalt katolicizmusa miatt érték támadások. 1951-ben házasodott harmadszor, harmadik felesége Szántó Piroska (1913–1998) festőművész volt.

Vas Istvánt már fiatalabb éveiben is érdekelte, izgatta az anakreóni költészet, az anakreóni témák, formák, de különös jelentőséget az anakreontika kései költészetében kapott. Anakreóni dalok (A Ráérünk kötetben) ciklusával nemcsak saját költészetét „frissíti fel”, de magát az anakreóni hagyományt is megújítja.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG TANÁROKNAK

Az itt szereplő komplex műelemzés még „rányit” néhány értelmezési lehetőségre. Az elemzés egyes szempontjai megjelentek már korábbi közlő szövegrészekben, de itt együtt szerepelnek néhány új szemponttal egyetlen mű értelmezésében. A szöveget fel lehet használni az órai megbeszélések, frontális munkák során, kiegészítő anyagként, szorgalmi feladatként is kapcsolható az órai munkához, amennyiben jut rá idő.

BIZONYTALANSÁG, HOMÁLY – CSÚNYA SZEPTEMBER

(HOMÁLY ÉS KÖD A KÉPEKBE – AMBIVALENCIA A NYELVI MEGFORMÁLÁSBAN ÉS A VILÁGKÉPBE)

Vas *Anakreóni dalok* című ciklusában a verseket a többszintű bizonytalanság jellemzi. A képi szinten ez a bizonytalanság legtöbbször mint köd, homály vagy sötétség jelenik meg. Nyelvtani szinten a verseket gyakran a *szintaktikai ambivalencia*, egy-egy szintagma vagy (tag)mondat többirányú kapcsolhatósága jellemzi. A bizonytalanságot itt a központozás teljes elmaradása okozza. Ez az olvasói aktivitást serkentő termékeny homály szervesen összefügg a verseket átható léthelyzettel és létérzékeléssel – hiszen ezek a dalok a *holnap bizonytalanságát*, az *öregember jövőbizonytalanságát* fejezik ki. No meg a csodaként megélt kései örömet. Jellemző, hogy a *Korán sötétedik* utolsó hat sorában hatszor fordul elő a kulcsszó, a „talán”: „*Tán holnap újra nap lesz / Köd reggel köd a rózsán / Talán a pára fölszáll / Talán nap süt ki újra / Nap kurta őszi útja / Talán talán talán még*”.

A túlvilág, a föltámadás lehetőségének az anakreóni dalokban szokatlan motívuma pedig nem föloldja, hanem még teljesebbé teszi ezt a bizonytalanságot: hiszen az egyetlen biztos pontot, az életidő végességét is megkérdőjelezi.

ELLENTÉPÁROK RENDSZERE

Ez a dal is az *elmúlás* és a *szerelem ellentétére* épül. Az ellentétet itt is természeti képek hordozzák, de ezúttal elsősorban a körvonalakat elmosó *homály* és az erőteljes, *élénk színek* (sötétzöld, sárga, bíbor) kontrasztján keresztül jelenik meg. Az idő feltartóztathatatlan múlása és az időt tartóztatni akaró vágy feszültsége egészíti ki az előbb jelzett vizuális ellentétet: „*Még nézni látni élni / Csak ne siess maradj még / Vegyes vén tarka évad*”; a „*Homályos őszi koránjött mélabújá*”-val a „*Nagy dáiák bolondos / Elkésett bujasága*” áll szemben.

A *kint* és a *bent* azonosságát rögtön a nyitókép összetett metaforája megteremti – összefonódik benne a meteorológiai, a lelki és az élettani folyamat: a mélabú, azaz egy lelki jelenség egyszerre válik a síkváltás révén anyagi-természeti folyamattá („*Szivárog csontjainkba*”) s a metaforikus határozó („*lomhán*”) hatására a vele metonimikus (ok-okozati) kapcsolatban lévő ősszel együtt félelmetes nagyvaddá. Később a dáiák „*elkésett bujasága*” nyilván egyben az öreg szerelmesek önironikus jellemzése is.

SZINTAKTIKAI AMBIVALENCIÁK

A szintaktikai ambivalenciák is megjelennek már az első sorokban. A „Homályos ősz koránjött” sort önálló állításként fölfogva megállhatunk a sorvégen, de természetesen a „koránjött” szót a következő sor „mélabújá”-nak jelzőjeként is olvashatjuk. Később a „Sokat esett a nyáron” sort felfelé is, lefelé is köthetjük: lehet a megelőző sorok („Fák fonadéka sűrű / Fű nedves fénye gyöngéd”) magyarázata, de lehet a rákövetkező oka is („Már harmadszor virágzik / A rózsza...”). Ugyanígy a „sárga bíbor” melléknév-pár egyszerre lehet az előttük álló rózsza értelmezője és a mögötte álló „Nagy dáliák” jelzője.

TALÁNYOS, MISZTIKUS HANGULAT

A versben több a szokatlan szórendű és a névelőelhagyás miatt is talányos-sejtelmes névszói állítmányú („Fák fonadéka sűrű / Fű nedves fénye gyöngéd”), illetve az állítmányhiányos, tagolatlan („Nagy dáliák bolondos bujasága / Még nézni látni élni”) mondat. Ezek a nyelvi sajátosságok is hozzájárulnak a szöveg dalszerű könnyedséget ellensúlyozó, kihagyásos s így a képi-logikai hézagoktól feszült-nyugtalan-homályos jellegéhez. A nyelvileg felidézett tájkép folszerűségéhez, nagy fény-és színfoltokból összeálló voltához. A talányos-misztikus hangulat megteremtésében szerepe van a vers különös fény-árnyék játéknak: a homály felülről lefelé szivárog, míg a fény alulról, a fű felől árad. A „Fű nedves fénye gyöngéd” mondat többletjelentését részben a „nedves” jelző szinesztéziát teremtő átvetése (enallagé), a „fű” elől a „fénye” szó elé helyezése eredményezi, részben a „gyöngéd” állítmány, amely a természeti képet ismét szerelmes és szakrális tartalmakkal tölti fel.

ZENEI ESZKÖZÖK – ALLITERÁCIÓ, HANGSZIMBOLIKA

A kihagyásossággal ellentétes irányban hat a jambusvers zökkenőmentes, tiszta ritmusa, az, hogy meglehetősen ritkán váltja spondeus a jambust. Ugyanígyen egységteremtő erő a vers egészét behálózó alliterációk, mássalhangzó-összecsengek rendszere: előbb a **h** (homályos, halk, lomhán), azután az **f** (fák fonadéka, fű... fénye), még később a **b** hangok (bíbor, bolondos, bujasága), legvégül a **v**-k („Vegyés vén tarka évad”) irányítják magukra a figyelmet. A szöveg erős zeneisége, eufóniája, gazdag és tarka képi világa megszépíti, megnemesíti az elmúlást, anélkül, hogy ez a szorongást, a bizonytalanságot megszüntetné, elfedné. Sötét alapon izzanak a színek, a sárga, a bíbor – mint Szántó Piroska képein.

4. ÚJABB S RÉGEBBI ANAKREÓNOK

(3 óra)

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

T/1. 62. oldal
5 PERC

Tanári instrukciók: Játsszunk, akár versenyezzünk. Meg is írható egy-egy anakreóni dal, otthon is. A lista kiegészíthető, a diákok egymással is játszhatnak, egyénileg vagy csoportosan.

hegy, kert, óceán, főtt étel, édesség, ital, versek, filmek, elégedettség, hiányérzet, apró jelenségek, hatalmas dolgok, illatok, szagok, halk hangok, dübörgő zene

Kiemelt készségek, képességek: frissen tanult ismeretek alkalmazása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni vagy páros

Módszerek: listáról válogatás szempont szerint

1. Az alábbi motívumok közül melyeket használnád, ha Csokonai tanár úr debreceni osztályában úgy 200 évvel ezelőtt azt a feladatot kapod, hogy anakreóni dalt írsz?

Húzd alá őket!

hegy, kert, óceán, főtt étel, édesség, ital, versek, filmek, elégedettség, hiányérzet, apró jelenségek, hatalmas dolgok, illatok, szagok, halk hangok, dübörgő zene

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

T/2. 62. oldal
10+10 PERC

Kortárs Anakreón – Géher István

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy a csoportok, az előző modulok óráin szerzett ismereteik felhasználásával elemezzenek, értelmezzenek Géher-verseket. Minden csoport más-más művet kap, feladatuk azonban azonos: azt kell megfogalmazniuk, hogy milyen anakreóni motívumokat fedeznek fel a szövegekben. A csoportok azért kapják ugyanazt a feladatot, mert informálódni akarunk arról, hogy mi az, ami rögzült, mi az, amit megértettek már a diákok, s melyek azok a problémák, amelyekkel még foglalkozniuk kell. A csoportok, miután megoldották feladataikat, ismertetik megoldásukat.

A többi csoport feladata az, hogy mindegyik fogalmazzon meg egy olyan kérdést egy másik csoportnak, mely az anakreóni dalokról tanultakon alapszik.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértelmezés, lényegkiemelés, véleményalkotás, szerzett ismeretek aktivizálása, alkalmazása, szövegalkotás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportmunka (heterogén csoportok), frontális munka

Módszerek, eljárások: olvasott szöveg elemzése, értelmezése mozaik rendszerű csoportmunkában

2. Kortársunk, Anakreón – Géher István¹ anakreóni dalai

A) Olvassátok el a 15. számú Géher-dalt!

- a) Melyek a szöveg – átlalatok már ismert – anakreóni vonásai (pl. forma, téma), s melyek a vers „egyéni”, az anakreóni hagyományoktól eltérő, újdonságnak tűnő vonásai?
- b) Ezt követően olvassátok el a 45. dalt, és fogalmazzatok meg ezzel a szöveggel kapcsolatban egy kérdést, mely a szöveg és az anakreóni költészet kapcsolatára vonatkozik, majd tegyétek fel kérdéseket a C) csoportnak!

15.

Káprázat köde, mint a bor,
megzavarja öreg fejem:
állok, nézem az érkező
gyors lábú szeleburdi lány
léptét, távolodóban.

45.

Táncol apád. Hát idenézz, a lába hogy jár!
Sorra a sort rakja tovább: ma nincs megállás,
és hiba sincs, minden ütem a helyére biccen –
bírija erővel, fiatal fejébe bor száll...
(Süsd le szemed, hogyha zavar. Bolond s öreg már.)

¹ GÉHER István (Budapest, 1940): költő, műfordító, irodalomtörténész, esszéista és meggyőződése szerint mindenekelett és minden munkájában: tanár. 1972 óta az Eötvös Loránd Tudományegyetem Angol Tanszékén dolgozik, 1990-től az Eötvös József Collegium Angol–Amerikai Műhelyét vezeti. Fő kutatási területe az angol és amerikai filológia. Köteteket állított össze régi és mai angol és amerikai szerzők műveiből; jelentős műfordító, tanulmányíró, gyakran szerepel a Magyar Rádió műsoraiban. Fontosabb művei: Mondom, szerencséd (1981), Mi van, Catullus? (1984), Mesterségünk címere (1989), Rádió-kollégium (1990), Shakespeare-olvasókönyv (1991), Anakreóni dalok (1996), Hol az a látvány?(1997)

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a)

- Anakreóni motívumok: öregség, bor, erotika; anakreóni jambikus nyolcas, illetve a záró sorban hetes.
- A fiatal lány láttán a megzavarodás motívuma újdonság, a „szeleburdi” szó sem szerepelhetne régi dalban. Emellett itt a bor csak a „káprázat köde” (szintén modernebb metafora, mint az elődöknél) megvilágító hasonlataként szerepel.

b) Ki a 45. dalban – az Anakreónnál elképzelhetetlen – megszólított?

B) Olvassátok el a 46. számú Géher-dalt!

- a) Melyek a szöveg – általatok már ismert – anakreóni vonásai (pl. forma, téma), s melyek a vers „egyéni”, az anakreóni hagyományoktól eltérő, újdonságnak tűnő vonásai?
- b) Ezt követően olvassátok el a 44. dalt, és fogalmazzatok meg ezzel a szöveggel kapcsolatban egy kérdést, mely a szöveg és az anakreóni költészet kapcsolatára vonatkozik, majd tegyétek fel kérdéseket az F) csoportnak!

46.

Bornál jobb, ha a szívedet
tűzzel tölti be: mámoros
ifjakhoz szerelemre lány
illik. Hidd el apádnak.

44.

Ha a versed olvasásra
adod, eltekintek attól,
hogy a szívem hogy kalimpál:
nézem a művet.

Ha a versem olvasod, nem
pirulok, hogy látsz, s az is jó,
hogy a metrumon javítasz:
így megy a műhely.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a)

- Anakreóni motívumok: öregség, bor, erotika; anakreóni jambikus nyolcas, illetve a záró sorban hetes.
- A bor és a szerelem mámorja itt, az atyai tanácsban szembe van állítva. Újdonság itt az apa–fiú viszony is.

b) Pl. Mi a közös vonás a 44. dal beszélője és megszólítottja között?

C) Olvassátok el a 45. számú Géher-dalt!

- a) Melyek a szöveg – általatok már ismert – anakreóni vonásai (pl. forma, téma), s melyek a vers „egyéni”, az anakreóni hagyományoktól eltérő, újdonságnak tűnő vonásai?
- b) Ezt követően olvassátok el a 13. dalt, és fogalmazzatok meg ezzel a szöveggel kapcsolatban egy kérdést, mely a szöveg és az anakreóni költészet kapcsolatára vonatkozik, majd tegyétek fel kérdéseketek a E) csoportnak!

45.

Táncol apád. Hát idenézz, a lába hogy jár!
 Sorra a sort rakja tovább: ma nincs megállás,
 és hiba sincs, minden ütem a helyére biccen –
 bírja erővel, fiatal fejébe bor száll...
 (Süsd le szemed, hogyha zavar. Bolond s öreg már.)

13.

A tükörbe nézni félek:
 idegen néz vissza onnan.
 Letarolt fõn szürke tincsek,
 csupa ránc a homlok íve,
 beesett szem, alja táskás,
 fut az orrtól mély barázda,
 lefelé görbül a szájszél,
 laza bőrbé vész az állcsont...
 Hol az arcom? Ez csak álarc?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a) Anakreóni motívumok: öregség, vígasság, bor

- Új az apa–fiú viszony és a tánc és a versritmus között vont párhuzam, illetve az öreg test/fiatal fej szembeállítás.

b) Pl. Melyik Anakreón-dalra emlékeztet mind témájában, mind ritmusában ez a 13. dal?

D) Olvassátok el a 47. számú Géher-dalt!

- a) Melyek a szöveg – általatok már ismert – anakreóni vonásai (pl. forma, téma), s melyek a vers „egyéni”, az anakreóni hagyományoktól eltérő, újdonságnak tűnő vonásai?
- b) Ezt követően olvassátok el a 15. dalt, és fogalmazzatok meg ezzel a szöveggel kapcsolatban egy kérdést, mely a szöveg és az anakreóni költészet kapcsolatára vonatkozik, majd tegyétek fel kérdéseketek az A) csoportnak!

47.

A hangomtól ne félj fiam:
már nem sokáig hallatom,
kiszáll a szó, leszáll a csend,
s a lírában magad maradsz,
hogy szellemekkel társalogj...
Ne félj fiam, veled leszek.

15.

Káprázat köde, mint a bor,
megzavarja öreg fejem:
állok, nézem az érkező
gyors lábú szeleburdi lány
léptét, távolodóban.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a) Anakreóni motívum: az öregség, a közelgő halál; a rímtelen jambikus nyolcas jellegzetes anakreóni dalforma.

- Új az apa-fiú viszony és a közös költősors.

b) Pl. A 15. dalból mely szavak, szókapcsolatok nem illenének egy Anakreón-versbe?

E) Olvassátok el a 13. számú Géher-dalt!

- a) Melyek a szöveg – általatok már ismert – anakreóni vonásai (pl. forma, téma), s melyek a vers „egyéni”, az anakreóni hagyományoktól eltérő, újdonságnak tűnő vonásai?
- b) Ezt követően olvassátok el a 47. dalt, és fogalmazzatok meg ezzel a szöveggel kapcsolatban egy kérdést, mely a szöveg és az anakreóni költészet kapcsolatára vonatkozik, majd tegyétek fel kérdéseket a B) csoportnak!

13.

A tükörbe nézni félek:
idegen néz vissza onnan.
Letarolt fõn szürke tincsek,
csupa ránc a homlok íve,
beesett szem, alja táskás,
fut az orrtól mély barázda,
lefelé görbül a szájszél,
laza bőrbe vész az állcsont...
Hol az arcom? Ez csak álarc?

47.

A hangomtól ne félj fiam:
már nem sokáig hallatom,
kiszáll a szó, leszáll a csend,
s a lírában magad maradsz,
hogy szellemekkel társalogj...
Ne félj fiam, veled leszek.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) Anakreóni motívum: az öregség, a közelgő halál; a vers mind formájában (ionicus a minore), mind a *Töredék a halálról* című dalra emlékeztet.
- Új a tükörbe nézés és az önazonosság elvesztésének motívuma.
- b) Pl. Milyen nem anakreóni beszédhelyzet és motívumok jelennek meg a 47. versben?

F) Olvassátok el a 44. számú Géher-dalt!

- a) Melyek a szöveg – általatok már ismert – anakreóni vonásai (pl. forma, téma), s melyek a vers „egyéni”, az anakreóni hagyományoktól eltérő, újdonságnak tűnő vonásai?
- b) Ezt követően olvassátok el a 46. dalt, és fogalmazzatok meg ezzel a szöveggel kapcsolatban egy kérdést, mely a szöveg és az anakreóni költészet kapcsolatára vonatkozik, majd tegyétek fel kérdéseketek a D) csoportnak!

44.

Ha a versed olvasásra
adod, eltekintek attól,
hogy a szívem hogy kalimpál:
nézem a művet.

Ha a versem olvasod, nem
pirulok, hogy látsz, s az is jó,
hogy a metrumon javítasz:
így megy a műhely.

46.

Bornál jobb, ha a szívedet
túzzal tölti be: mámoros
ifjakhöz szerelemre lány
illik. Hidd el apádnak.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) Anakreóni a trochaikus nyolcas.
- Új az ötszótagú adonisz szakszárlet (tátá-tátiti-tá) és a fiúval közös költői műhely motívuma, illetve az ennek megfelelő egyes szám második személyű megszólítás.
- b) Pl. Kihez szól a 46. dal Anakreónja, milyen új viszony van a versben bor és szerelem között?

3. lépés: 3. feladat

T/3. 67. oldal

10 PERC

Választható lépés

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy a diákok az olvasott recenzió alapján készítsenek egy vázlatot, és fogalmazzák meg véleményüket és problémáikat a szövegről, a szöveggel kapcsolatban. A megbeszélés során tisztázni kell a kérdéseket, problémákat, meg kell válaszolni a tanulói kérdéseket.

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelés, meglévő tudás, ismeret aktivizálása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka vagy egyéni munka, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: önálló szövegfeldolgozás, vázlatkészítés

3. A kortárs Anakreónról így írnak

Olvassátok el az alábbi tanulmány-részletet! Használjátok a szokásos jelöléseket (√, –, +, ?, *)!

A szerző egy az anakreóni hagyományok újjászületésével foglalkozó könyv bírálatában (*Gondolatok Szepes Erika: Anakreón-variációk: vágyott életminőség avagy sorsközösség című könyve kapcsán*, Orpheusz Könyvek, 2002) írja e sorokat Géher István anakreóni költészetéről.

CSEHY ZOLTÁN

(ANAKREÓN REDIVIVUS) (ÚJJÁÉLEDŐ, FELTÁMADÓ ANAKREÓN)

Szepes Erika tanulmánya elején Juhász Gyula és Vas István műveivel foglalkozik, majd előtérbe kerülhet a tulajdonképpen tárgy, Géher István Anakreóni dalok (1996) című kötetének elemzése, viszonyító olvasata.

A szerző formai-tartalmi kritériumok alapján értékeli Géher költői átváltozásait. Géher szerepjátéka (Anakreón szerepét játssza) már csak azért is különös, mivel nem szereplíról van szó elsősorban, hanem talán az énkivetítések olyan sokrétűségéről, melynek során a felbomló és többszöröződő én egyszerűen megmártózni látszik a kultúrtörténet meghatározó költői teljesítményeiben, méghozzá oly módon, hogy párbeszédbe lép velük.

Géher anakreóni maszkja elsősorban bizonyos kulturális gyakorlatok vélt és valós rokonságán alapszik: a társadalmi energia erőit valamilyen fokon önkéntelenül is tükröző szövegek hagyomány-leföldelő erejűek.

A versek alkalmiságukkal tüntetnek, és ez az alkalmiság az anakreóni felvillantások poétikáját folytatja. Számos paródia kristályosodik ki, melyek egyszersmind érintik magát az Anakreón-receptiót [Anakreón költészetének későbbi korokban való befogadását, értelmezését] is.

Egyszerre mutatkozik meg a referencialitás [valóságvonatkozás] és a fikció [kitalálás] folyton újraképződő géheri traumája [megrázkódtatása], illetőleg a szövegesülő lét életkilátásainak problemati-

zálása: *beleHALhatunk-e mások szövegeibe, ha egyszer már beleÉltük magunkat? Anakreón Géher olvas, az átváltozások egész sorát éljük meg identitások és szerepek (tanár, apa, irodalomtudós, állampolgár) egymásra vetített rendszerében. Géher Anakreón-könyvét alighanem a magyar líra csúcsteljesítményei között kellene számon tartanunk.*

- A fenti szöveg nem könnyű olvasmány. Jelöljétek meg azokat a szavakat, kifejezéseket, melyek megértése nehézséget, problémát okozott! Bátran kérdezzétek tanárotoakat!
- Készítsetek rövid vázlatot a részlet alapján: mit állít a szerző Géher anakreóni dalairól? Az általad megismert Géher-szövegek alátámasztják ezeket az állításokat?
- Fogalmazzatok meg két mondatban, hogy a szöveg milyen újdonságokkal ismertetett meg benneteket!

4. lépés: 4. feladat

T/4.

68. oldal

15+10 PERC

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy a tanulók Anakreón: *Töredék a halálról*, Géher István: 43., Csokonai Vitéz Mihály: *Tartózkodó kérelem*, Weöres Sándor: *Rongyszőnyeg 91.* verseit vessék össze. Három verssel már korábban is találkoztak. Itt most az a feladat, hogy hasonlítsák össze a szövegeket: mely verseket érzik „rokonabb” alkotásoknak, és miért? Milyen közös vonásokat fedeznek fel a költemények között? Az „ismeretlen szöveg” Weöres Sándor verse, ezért irányul rá külön feladat is. A megbeszélés során minden csoport ismertesse megoldását, véleményét.

Kiemelt készségek, képességek: összefüggések felismerése, lényegkiemelés, véleményalkotás, szövegértés, összehasonlítás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportmunka (a 2. feladat csoportjai), frontális munka

Módszerek, eljárások: olvasott szövegek közös elemzése, értelmezése, vázlatkészítés, jegyzet

4. Négy költő – négy vers

Olvassátok el az alábbi négy verset (hármát már korábban is olvastatok)!

ANAKREÓN: TÖREDÉK A HALÁLRÓL

A halánték deres immár, a haj őszül koponyámon,
fiatalságom elillant, feketéllnek fogaim már,
oda van múltam, az édes, rövid és csúf, ami jön még.

Remegek már a haláltól, hisz a Hádészban a szöglet,
ami vár rám, hideg és szűk, a lejárát is ijesztő,
s aki egyszer lemegy, az már soha fel nem jön a fényre...

(Radnóti Miklós fordítása)

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: TARTÓZKODÓ KÉRELEM

A hatalmas szerelemnek
Megemésztő tüze bánt.
Te lehetsz írja sebemnek,
Gyönyörű kis tulipánt!

Szemeid szép ragyogása
Eleven hajnali tűz,
Ajakid harmatozása
Sok ezer gondot elűz.

Teljesítsd angyali szókkal,
Szeretőd amire kért:
Ezer ambrózia csókkal
Fizetek válaszóért.

WEÖRES SÁNDOR: RONGYSZŐNYEG (91.)

Ha vihar jó a magasból,
Ne bocsáss el, kicsi bátyám.
Ha falomb közt telihold lép,
Kicsi néném, te vigyázz rám.

Falu végén van a házunk,
A bozótból ki se látszik,
De az angyal, ha leröppen,
Küszöbünkön vacsorázik.

GÉHER ISTVÁN: 43.

Az apától a fiúnak de nehéz is szabadulni!
Tudom én azt, de hiába, ha te lettél a barátom.
Amit élünk, ami dolgunk: beleszólhatsz, beleszólok –
ugyanegy két telefonhang... Nekem ez jó. Te kibírod?

- Hasonlítsátok össze a négy mű formai jegyeit! Ritmizáljátok a szövegeket! Milyen versritmus jellemzi e műveket, milyen verslábakra épül a ritmus?
- Hasonlítsátok össze a szövegek tartalmát, témáját! Vannak-e közös vonások a versek témájában? Mely alkotásokat gondoljátok egymáshoz közelebb állónak?

- c) Fogalmazzatok meg, hogy a három magyar szerző miben követi az anakreóni hagyományt és miben tér el tőle!
- d) Weöres Sándor versét gyermekversnek is nevezhetnénk (gyakran szerepel is gyermekeknek összeállított kötetekben). Mi lehet ennek a magyarázata? Próbáljátok igazolni, hogy a vers gyermekvers, de azt is, hogy miért nem az mégsem!

	ANAKREÓN	CSOKONAI	WEÖRES	GÉHER
Formai jegyek				
Téma				
Hagyománykövető megoldások, motívumok				
Az anakreóni hagyományoktól eltérő elemek				

MEGOLDÁS:

	ANAKREÓN	CSOKONAI	WEÖRES	GÉHER
Formai jegyek	Anakreóni 16-os Ionicus a minore	Ionicus a minore, ill. hangsúlyos 7-es és 8-as	Anakreóni 8-as Ionicus a minore	Anakreóni 16-os Ionicus a minore
Téma	Halál, öregség, (halál)félelem, látomás (mitológia)	Szerelem, vágy, vallomás, természet (természeti képek)	Gyermeki lét, félelem, természet, szeretet, család (testvérek)	Család (apa–fiú viszony), szeretet, barátság, elmúlás
Hagyománykövető megoldások, motívumok	–	vágy, csók, mámor	félelem	Elmúlás (~ halál)
Az anakreóni hagyományoktól eltérő elemek	–	Forma (de csak, ha Csokonai verstani dogmái felől nézzük, illetve csak a „magyaros” ütemezést, az ütemhangsúlyosságot tekintve!)	gyermekkor	Apa–fiú viszony

5. lépés: 5–6. feladat

„Más” Anakreónok

Választható lépés

T/5–6.

71. oldal

15+10 PERC

Tanári instrukciók:

A lépés célja, hogy a tanulók a megszerzett ismereteiket önállóan alkalmazzák. A két megadott szöveg címében is anakreóni dal (Juhász Gyula: *Anakreoni dal* [1., 2.]), a cím tehát műfajjelölő. A tanulók azt a feladatot kapják, hogy válasszanak a két vers közül egyet, a nekik jobban tetszőt, és elemezzék, értelmezzék azt az anakreóni tematika alapján.

A tanulók önállóan dolgozzanak, a munka befejezését kövesse a páros feladat, vagyis a párok olvassák el egymás írásait. Ezt kövesse egy beszélgetés, melyben névlánc-módszerrel néhány pár egy-egy tagja szóban bemutatja, értékeli párja munkáját.

Kiemelt képességek, készségek: szövegértés, szövegelemzés, értelmezés, szövegalkotás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka, pármunka

Módszerek, eljárások: önálló szövegalkotási feladat, megadott szempontok alapján

5. Magyar Anakreón a 20. század elején

Olvasd el Juhász Gyula (1883–1937) két *Anakreoni dal* című versét, majd válaszd ki az egyiket, s írd egy rövid kisesszét, melyben válaszolsz az alábbi kérdésekre is!

ANAKREONI DAL

A színes éjszakában
 Robognak a batárok
 És bennük buta bárók
 A színes éjszakában.
 Nekem is volna jussom
 Batárok mélyin ülni,
 Csókolni és örülni
 Nekem is volna jussom.
 Illatos kis szalonban
 Folyik a bor, a tréfa,
 Csók csattan néha-néha,
 Illatos kis szalonban.
 Nekem is volna jussom
 Az Életet ölelni!
 Az Életet ölelni
 Nekem is volna jussom!

Ti néma, béna nóták,
 Miért, kiért dalolni,
 Epitáfiumok ti,
 Ti néma, béna nóták!
 Nekem ne volna jussom,
 Az Élet igricének,
 Ti jámborok, ti vének,
 Hogy éljek, éljek, éljek,
 Nekem ne volna jussom?

ANAKREONI DAL

November hús derűje
 Még néha tündököl ránk,
 S az őszi hold ezüstjén
 A régi nyár bucsúzik.
 Késő szüret se hív már
 S korán köszönt az alkony,
 S a dérvet őszirózsák
 Halálosan fehérek.
 Sebaj, ha jó az estve,
 Az álmok visszatérnek,
 És kísérteti búsan
 Zenél a szél a parton,
 A parton, mely mienk még.
 (A másik is mienk lesz,
 Hol a szelíd halál vár
 Magányos ciprusával
 És néma kőkeresztel.)
 Addig, bús cimboráim,
 Tűnt esték mámorától
 Szelíden ittasuljunk,
 Míg a mély Léthe árja
 Még messze zúg az éjben.

- Mennyiben követi Juhász Gyula az anakreóni hagyományokat? Elsősorban formai vagy tartalmi jegyekben ismertél rá a szövegben az anakreóni vonásokra?
- Vannak-e az általad választott versnek az anakreóni hagyományoktól eltérő vonásai? Ha igen, akkor melyek ezek?
- Vannak-e a szövegben olyan motívumok, melyeket a téma kapcsán már tárgyalt más szerzőknél megismertél? Ha igen, mik ezek, s mi a szerepük Juhász versében?
- Olvasd el a költő harmadik versét is (*Anakreoni légdal*)! Fogalmazz meg két-három mondatot erről a szövegről is!

e) Ezt követően olvasd el párod munkáját!

ANAKREONI LÉGDAL

A Patrie és Vaterland
 Már fölszállott a légbé,
 Az első megszökött és
 A másik füstbe ment már!
 De dobban honfiszívem
 S már látom azt a percet,
 Melyben fölszáll a légbé
 A Haza című léggömb,
 Mely kormányozható lesz,
 Miként Wekerle népe.
 S a légből kapott hajónk majd
 Elindul napnyugatra
 S akár kormány híján is,
 Bús ösztönét követve
 Elér, ahova készül,
 Mármint Amerikába!

6. Névlánc

Röviden ismertesd és értékelj párod munkáját!

(Vedd figyelembe, hogy mennyiben oldotta meg feladatát, válaszolt-e írásában a kérdésekre!)

Nevezd meg a következő hozzászólót!

6. lépés: 7. feladat

T/7.

73. oldal

10+10 PERC

Tanári instrukciók:

A feladat kapcsolódik az előzőekhez, de egy olyan verspárral foglalkozik, melyben nemcsak a hagyománykövetés, hagyománytisztelet mozzanatai fedezhetők fel, hanem a konkrét variációs-játék elemei is.

A d) alpontban természetesen egyéni, egyedi megoldásokat várhatunk.

A megbeszélés során minden alpontról három-négy pár ismertesse megoldásait.

Kiemelt készségek, képességek: összehasonlítás, bizonyító erejű idézetek keresése és értelmezése, alkalmazás (poétikai és retorikai eszközök azonosítása), együttműködési készség, előadói készség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka (előző feladatok párvai), frontális munka

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat

7. Még egyszer „Vas–Anakreón”

Olvassátok el Anakreón *Gügésszel mit törődöm* és Vas István *Mit bánom én* című (kezdetű) verseit, majd válaszoljatok az alábbi kérdésekre, töltsétek ki a táblázatot!

ANAKREÓN: GÜGÉSSZEL MIT TÖRŐDÖM

Gügésszel mit törődöm,
 ki Szardiszbán király volt;
 arany meg nem ragadhat,
 s irigység zsarnokokra.
 Szakállammal törődöm,
 hogy ázhasson kenetben;
 a rózsákkal törődöm,
 hogy felfűzzem fejemre.
 A mával gondolok csak;
 a holnapot ki tudja?
 Nohát, míg ép a tested,
 igyál, dobáld a kockát,
 s Bakkhosznak borral áldozz,
 hogy visszatartsd oly kórt,
 mely tiltaná ivásod.

(Devecseri Gábor fordítása)

VAS ISTVÁN: MIT BÁNOM ÉN

Mit bánom én Reagan és
 Cartert s a többi égtáj
 Hírhedett skorpióit
 Mire minden kiűrtik
 A potrohukba tárolt
 Ártalmat hol leszek már
 Embólia prosztata még a
 Köszvény is közelebbi
 Veszélyvel fenyegetnek
 Mint minden tank meg ágyú
 Hajóhad és rakéta
 És mennyi támaszponttal
 Rendelkezik törődött
 Testemben is a Romlás
 És vele semmi mód sincs
 Megegyezésre jutni
 Mindennek van előnye

Hetvenen túl a vén már
Nem fél a fegyverektől
Csak a mával törődik
Holnapra semmi gondja

	ANAKREÓN: GÜGÉSSZEL...	VAS ISTVÁN: MIT BÁNOM ÉN
a) Melyek a két vers közös vonásai?		
b) Melyek a két vers eltérő vonásai?		
c) Melyek a két vers anakreóni vonásai?		
d) Hogyan értelmezhetőek a versek? Melyek a két vers szímotokra legfontosabb üzenetei?		

MEGOLDÁS:

	ANAKREÓN: GÜGÉSSZEL...	VAS ISTVÁN: MIT BÁNOM ÉN
a) Melyek a két vers közös vonásai?	Forma: anakreóni hetes Verskezdet (cím) „mit törődöm” A beszélő a hatalommal szembehelyezkedik (Gügész a gazdag szardísi király) „Carpe diem!” („A mával gondolok csak...”) A beszélő figyelme elsősorban önmagára koncentrálódik (öröm, mámor, játék, ivás)	Forma: anakreóni hetes (egy-két sor eltérő szótagszámú!) Verskezdet (cím) „Mit bánom én” A beszélő a (világ)hatalommal (Carter, Reagan, amerikai elnökök) szembehelyezkedik „Carpe diem!” („Csak a mával törődik...”) A beszélő figyelme elsősorban önmagára koncentrálódik (betegségek)
b) Melyek a két vers eltérő vonásai?	A betegség csak lehetőségként vetődik fel („míg ép a tested...” „Bakkhosznak borral áldozz, hogy visszatartsd olyan kórt, mely tiltaná ivásod.”) A beszélőre csak az esetleges betegség, illetve a halál jelent veszélyt Az öregség egyetlen „konkrét” jele a szakáll Rózsa motívum	A betegség fenyegető jelenléte, a félelem (embólia, prosztata, köszvény;... „mennyi támaszponttal is rendelkezik törődött testemben a Romlás”) A beszélő egy fenyegetett (veszélyes) világban él (tank, ágyú, hajóhad, rakéta, fegyverek) [A Vas-vers „önkéntelenül is” rájátszik ADY Hunn, új legenda című versének indítására, a nagybetűs Romlás pedig Baudelaire kötetére utal] A beszélő a halálra készül („hol leszek már”), öregsége jóval „konkrétabb” (törődött test, „hetvenen túl”)

c) Melyek a két vers anakreóni vonásai?	műfaj, forma (versmérték – hetes jambus), öregség, halál, öröm (mámor, játék), a pillanat öröme (jelen)	műfaj, forma (versmérték – hetes jambus), öregség, halál, a pillanat öröme (jelen)
d) Hogyan értelmezhetőek a versek? Melyek a két vers számotokra legfontosabb üzenetei?	A hatalom megvetése Carpe diem Mámor, jólét	A hatalom (hatalmasságok) megvetése Öregség, betegség Carpe diem

6. lépés: 8. feladat

T/8.

75. oldal

15+15 PERC

Tanári instrukciók:

A tanulók 4-6 fős csoportokban dolgozzanak; létszámtól függően ugyanazt a feladatot több csoport is végezheti. A csoportok egy-egy vers feldolgozását kapják feladatul: minél teljesebben fel kell dolgozniuk a szövegeket. A megoldások elkészülte után a csoportok szószólói olvassák fel a nekik jutott verset, majd ismertessék az általuk írt „kritikát” [d] pont]. Itt akár kisebb vita, eszmecsere is kialakulhat, ha az azonos művel foglalkozóknak nagyon eltérő a véleménye.

Kiemelt készségek, képességek: együttműködés, szövegértés, értelmezés, ismeretek mozgósítása, idézetek keresése és értelmezése, alkalmazás (poétikai és retorikai eszközök azonosítása), előadói készség, kritikai készség, közös szöveg létrehozása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportmunka (négy-hatfős heterogén csoportok), frontális munka

Módszerek, eljárások: közös szövegelemzés, értelmezés, vázlat, jegyzet készítése, kritikaírás, feladat ismertetés

8. Még újabb Anakreónok

A) Olvassátok el Németh István Péter² *Anakreón őszi dala* című versét!

Vázlatot, jegyzetet készítve válaszoljatok az alábbi kérdésekre, oldjátok meg a feladatokat! A megbeszélés során ismertessétek megoldásaitokat!

² Tapolcán született 1960-ban. Az ELTE BTK magyar–könyvtár szakos diplomáját 1985-ben szerezte meg. Tanítás melletti munkásságát több díjjal is jutalmazták.

NÉMETH ISTVÁN PÉTER: ANAKREÓN ŐSZI DALA

Hegyoldalban szőlőskertek és
 a kertek széliben kerítés
 kettős szögesdrótja közt végig
 a Balaton kéklík, kéklík.
 Árva lett a gyalogút,
 pincémig fut a gyalogút.
 Fejem felett nem cikkansz már,
 szívárványszín szép madár,
 elhagytad a löszodúd.
 Magam vagyok, te, gyurgyalag,
 és minden, minden az ég alatt
 nekem már csak fügemag,
 minden dolog fügemag.
 Hogy végül is a bor maradt.
 A bor maradt. A bor marad.

- a) Értelmezzétek a vers címét! Mi indokolja Anakreón címbeli szerepét? Hogyan értelmezik azt, ha egy költő Anakreón dalát írja? Ki a vers beszélője?
- b) Gyűjtsétek össze a vers anakreóni vonásait! Készítsetek „leltárt” az anakreóni motívumokról!
- c) Melyek a vers az anakreóni hagyományoktól eltérő vonásai? Mennyire egyediek ezek? Találkoztok-e más szerzőknél hasonló megoldással? Véleményetek szerint gazdagította, árnyalta-e a költő az anakreóni hagyományt ezekkel a megoldásokkal?
- d) Írjatok egy rövid, értékelést, bírálatot a szövegről jegyzeteitek alapján!
- B)** Olvassátok el Németh István Péter *Anakreón egy arácsi eperfához* című versét! Vázlatot, jegyzetet készítve válaszoljatok az alábbi kérdésekre, oldjátok meg a feladatokat! A megbeszélés során ismertessétek megoldásaitokat!

NÉMETH ISTVÁN PÉTER: ANAKREÓN EGY ARÁCSI EPERFÁHOZ

hallgatag pincék széles homlokán borág
 akárha lánykák szemébe hulló hajtincs
 nem legyezik fügelevél tenyerekkel sem a szellők
 míg elmaradtak a liztharmatot először jelző rózsák
 el a vízre néző temető hajdanvolt színésznők sírköveivel
 így értem ide hozzád a hegyoldalban a kánikula alatt
 illatozó jezsámenbokrok között
 legföljebb ha dísznek tartnak az emberek már tégedet
 mondják nem sokat érő fa vagy
 meghagytak legalább az árnyadért
 de én lásd ez útszálon ennél is többet akarok
 hozzád húzódom oltsad a szomjam enyhítsd az éhem

és akkor át is ölelném a derekad szavamra örömet
 a még mindig nagy fénnel lövellő alkonyi Nap
 a szomszéd Tihanyt kettős tornyostul szinte odébb taszítja
 s visszaverődik idáig a ragyogás ágaid közé a Balatonról
 a kékségre függesztett érett gyümölcsleid feketéllnek
 arany mennyből alápotyogva
 angyali szedercsirák
 velük vérezed össze bárányfelhő-fehér ingemet
 szótlan kannibálodként állok előtted alatt
 s te még azt is megengeded hogy jóllakottan a lombjaidba
 töröljem az ajkam és mindkét kezem

- Értelmezzétek a vers címét! Mi indokolja Anakreón címbeli szerepét? Hogyan értelmezték azt, ha egy költő Anakreón dalát írja? Ki a vers beszélője?
- Gyűjtsétek össze a vers anakreóni vonásait (műfaji jegyek, forma, téma, motívumok)! Készítsetek „leltárt” az anakreóni motívumokról!
- Melyek a versnek az anakreóni hagyományoktól eltérő vonásai? Mennyire egyediek ezek? Találkoztatok-e más szerzőknél hasonló megoldással? Véleményetek szerint gazdagította, árnyalta-e a költő az anakreóni hagyományt ezekkel a megoldásokkal?
- Írjatok egy rövid értékelést, bírálatot a szövegről jegyzeteitek alapján!

A szerzőről az előző csoport verse után olvashatsz néhány adatot.

- C) Olvassátok el Parti Nagy Lajos³ *Egy hosszú kávé* című versét!
 Vázlatot, jegyzetet készítve válaszoljatok az alábbi kérdésekre, oldjátok meg a feladatokat!
 A megbeszélés során ismertessétek megoldásaitokat, válaszaitokat!

PARTI NAGY LAJOS: EGY HOSSZÚ KÁVÉ

Ma ősz van és vasárnap,
 avarszag és dohányzom,
 az asztalkán fajanszban
 még gőzölög az égbolt,
 egy öntöttvas fotelben
 ülök a cifra balkon
 kavarva hosszú kávé,
 míg végre lusta tükrén
 eloszlik és bedrappul,

3 1953-ban született Szekszárdon. Irodalom-történelem szakon végzett Pécsen 1977-ben. 1979-től 1986-ig a pécsi *Jelenkor* című folyóirat egyik szerkesztője volt. 1986 óta szabadfoglalkozású író. 2001–2002-ben egy évig Berlinben élt, DAAD-ösztöndíjasként. Verseket, novellákat, regényeket szerzője, és színműveit is több helyen, nagy sikerrel mutatták be. Jelenleg Budapesten él. Számos rangos irodalmi díj birtokosa.

mint kondenzált ökörnnyál,
 a kedvem égi mása.
 Pedig szép itt a Herbsttag,
 ahogy körülkeríti,
 mint birtokát a gazda
 a parkot és a kertet,
 hogy majd planíroz, ásat
 és téltre házat épít
 e zöldből és vörösből,
 ahonnan úgy hiányzol,
 hisz csak neked, ha egyszer,
 ha egyszer még, neked csak,
 valami házat, allét,
 napórát lusta tűvel,
 hová a hosszú árnyék
 magát befűzni boldog,
 s szakadt zakóm zsebébe
 a forró őszi holdat
 bevarrja éjszakára.

- Értelmezzétek a vers címét! Ki lehet a vers beszélője? „Mennyire” Anakreón a beszélő?
- Gyűjtsétek össze a vers anakreóni vonásait (műfaji jegyek, forma, téma, motívumok)! Készítsetek „leltárt” az anakreóni motívumokról!
- Melyek a versnek az anakreóni hagyományoktól eltérő vonásai? Mennyire egyediek ezek? Találkoztatok-e más szerzőknél hasonló megoldással? Véleményetek szerint gazdagította, árnyalta-e a költő az anakreóni hagyományt ezekkel a megoldásokkal?
- Írjatok egy rövid értékelést, bírálatot a szövegről jegyzeteitek alapján!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- A hosszú kávé egyszerre utal egy kávéfajtára, a gyenge, sok vízzel készült kávéra és a lusta őszi, öreges hangulatra. A beszélő anakreónian öregedő költő, de bor helyett kávéat iszik, ez eleve ironikus szembeállítás.
- Anakreóni a nagyon tiszta negyedfeles rímtelen jambus. Anakreóni az öregség és az öregség örömeinek megragadása. Az „ökörnnyál” emlékeztet az anakreóni idillre, miként a lassú iddogálás is.
- A hangulat a szójátékok ellenére mélabús. Sok az Anakreónnál elképzelhetetlen, összetett, modern metafora: pl. „fajanszban még gőzölög az égbolt”, a síkváltások anyagi és anyagtalan, óriási és apró között: „napórát lusta tűvel, /hová a hosszú árnyék /magát befűzni boldog, / s szakadt zakóm zsebébe / a forró őszi holdat / bevarrja éjszakára.” (Az anyagtalan árnyéktűvel itt varrni lehet zakóba holdat.) Szókincsbeli modernizmus: „kondenzált ökörnnyál”, neologizmus, újszó-teremtés (hapax legomenon): „bedrappul” és idegen (Rilke versére utaló) szó („Herbsttag”) tölti fel, változtatja át az anakreóni dalformát. Az anakreóni forma elégikus-őszies átformálása már Vas Istvánnál is előfordult, a szókincs és a képvilág azonban itt merészebben kevert és (poszt)modern.

D) Olvassátok el Kovács András Ferenc⁴ *Anakreóni dallam* című versét!

Vázlatot, jegyzetet készítve válaszoljatok az alábbi kérdésekre, oldjátok meg a feladatokat!
A megbeszélés során ismertessétek megoldásaitokat, válaszaitokat!

KOVÁCS ANDRÁS FERENC: ANAKREÓNI DALLAM

„Hová ütődöm az habokba?
Haj! melly szörnyű hányattatás!”
(Csokonai, 1804)

Nem értem én a tengert:
Miért is hánykolódik,
Vergődik mély magányban
A habtaraj s a mennybolt,
Az éji Óceánus?
Ne mérd a mérhetetlent!
Szólnék magamhoz olykor.
De nézd, hogy száll a porszem:
Szélben kering parányul,
Pedig szeretni kéne...
S nem értem én magam sem,
Szegény, bolond poéta,
Hová, miért, mivégre
Hányódni út szelében –
Röpülni, mint a porszem,
S eltűnni észrevétlen,
Elérhetetlen égben?

- Értelmezzétek a vers címét és a mottót! Mi lehet a magyarázata annak, hogy a vers címében a dallam, és nem a dal szó szerepel? Van-e jelentősége annak, hogy egy anakreóni vers mottója Csokonaitól származik?
- Gyűjtsétek össze a vers anakreóni vonásait (műfaji jegyek, forma, téma, motívumok)! Készítsetek „feltárt” az anakreóni motívumokról!
- Melyek a versnek az anakreóni hagyományoktól eltérő vonásai? Mennyire egyediek ezek? Találkoztatok-e más szerzőknél hasonló megoldással? Véleményetek szerint gazdagította, árnyalta-e a költő az anakreóni hagyományt ezekkel a megoldásokkal?
- Írjatok egy rövid értékelést, bírálatot a szövegről jegyzeteitek alapján!

⁴ Romániai magyar költő. Szatmárnémetiben született 1959-ben. A kolozsvári Babes–Bolyai Tudományegyetem magyar–francia szakán végzett 1983-ban. Szentábrahámon és Siménfalván általános iskolai tanár, majd a székelyudvarhelyi Orbán Balázs Gimnázium tanára. Jelenleg Marosvásárhelyen él, a *Látó* szerkesztője. Költészetére általában jellemző a különböző szerepekbe bújás, a szerepjáték.

REFLEKTÁLÁS

7. lépés: 9. feladat

T/9.

82. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók: A tanulók különböző feladatok közül szabadon választva egyetlen tevékenységet végeznek. Feladatuk az, hogy „számot adjanak” az anakreontikával kapcsolatos ismereteikről, véleményükről.

Készségek, képességek: szövegalkotás, ismeretek, tudás aktivizálása, alkalmazása, önálló véleményalkotás, kreativitás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka

Módszerek, eljárások: önálló szövegalkotási feladat szabadon választott témában és műfajban

Remélhető, hogy bátrabb, kreatívabb tanulók megkísérik a versírást is. Szedjük be az elkészült írásokat, s egy későbbi időpontban adjuk közre a jól sikerült alkotásokat (lehetőleg mindhárom altémából).

9. Én (és) Anakreón

Az alább felsorolt lehetőségek közül válassz ki egyet!

Megoldásod során törekedj arra, hogy az elmúlt órákon tanultakat alkalmazd!

- a) Írj rövid ismertetést az anakreóni költészeti hagyományról!
- b) Az *én Anakreónom* címmel írd egy rövid esszét arról a szerzőről, akinek anakreóni versei leginkább tetszettek neked!
- c) Írj egy 8-10 soros anakreóni dalt! Ügyelj a tartalmi és formai sajátosságokra!

FELADATLAP AZ ANAKREÓN FELTÁMADÁSAI FEJEZETHEZ

1. Fogalommeghatározás

Foglald össze néhány mondatban, hogy mitől, miért nevezhető egy szöveg *anakreóni dal*nak!
(Te döntheted el, hogy milyen szempontokat tartasz fontosnak, milyen szempontok alapján fogalmazod meg válaszodat.)

2. Időmértékes ritmus

- a) Olvasd el az alábbi verset, majd ritmizáld a szöveget! Állapítsd meg, hogy mely versláb a jellemző ritmusegysége a versnek, majd határozd meg a sorfajta!

Kötődik a fehérnép;
„Anakreón, öreg vagy,
fogd tükrödet, gyönyörködj
nemlétező hajadban,
tündöklő homlokodban!”

Én, hogy hajam van-é még,
vagy megszökött-e, azt nem
tudom; de azt igen, hogy
vénnék annál vigabban
való mulatni, mennél
közelebb ér a sírhoz.

- b) Határozd meg a *ionicus a minore* fogalmát! Írj rá egy-két példát is!

Ionicus a minore:

Példák:

3. Anakreóni motívumok

Válassz ki egy anakreóninak nevezett motívumot a tanultak közül! Röviden foglald össze, hogy a fejezetben tárgyalt költők közül kik és hogyan viszonyultak az általad választott motívumhoz! Fogalmazd meg saját véleményed is a motívumról (konkrét vagy átvitt értelmű jelentéséről, jelentőségéről)!

A motívum:

A motívum szerepe a különböző szerzők műveiben:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Véleményem:

.....

.....

4. Idézet-felismerő

Állapítsd meg, hogy az alábbi idézetek mely szerző művéből származnak! (Ha tudod, írd le a vers címét is!)

(1) „Vad jámbusid, barátom!
Hadd zengjenek szerelmet.”

Szerző:

(2) „oda van múltam, az édes, rövid és csúf, ami jön még”

Szerző:

(3) „Korán sötétedik már
És hirtelen hideg lesz”

Szerző:

(4) „Káprázat köde, mint a bor,
megzavarja öreg fejem:”

Szerző:

(5) „A tükörbe nézni félek:
idegen néz vissza onnan.”

Szerző:

(6) „Habár a haj megőszül
Zöld láng lobog alatta”

Szerző:

(7) „Hány gyertya csillagszóró
Utolsó lobbanását
Figyeltük éve óta”

Szerző:

(8) „S kedvelem azt, aki bölcs és Aphrodité meg a Múzsák
szép adományairól zengve szeretni tanít.”

Szerző:

(9) „Ti hűvösös szellőcskék,
Fuvalljatok, de gyengén,”

Szerző:

(10) „Játszom lágyszavu lantomon
Szép gyöngéd szeretőmnek.”

Szerző:

Tanári instrukciók:

A feladatlapot nem számonkérésre, hanem önellenezésre szánjuk.

